ΤΕΛΕΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΕΝΝΟΜΟΥ ΑΓΑΘΟΥ ΕΝ ΤΩ ΠΟΙΝΙΚΩ ΔΙΚΑΙΩ

ΥΠΟ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Λ. ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

I

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Δὲν προέρχεται μόνον ἐξ αἰτίας ἡμῶν, ὅτι ἐν τῷ γραπτῷ καὶ προφορικῷ λόγῳ ἀναφαίνονται ἀσάφειαι, κενά, ἀντιφάσεις, ἀντιλογίαι· ἡ αἰτία εὑρίσκεται κυρίως ἐν αὐτῷ τῷ ἀντικειμένῳ, τὸ ὁποῖον θέλομεν νὰ γνωρίσωμεν, νὰ προσδιορίσωμεν.

Ὅταν προφέρωμεν μίαν φράσιν, σημαίνει, ὅτι δι' αὐτῆς ἐπιδιώκομεν νὰ καθορίσωμέν τι ἐπακριβῶς. Τόσον ὅμως τὸ ὑποκείμενον, ὅσον καὶ τὸ ὑπὸ προσδιορισμὸν ἀντικείμενον εὑρίσκονται ἐν ἀδιακόπῳ μεταβολῇ, ἐν τῷ «γίγνεσθαι»(1). Ἐξ αὐτοῦ προέρχεται ἡ ἀντίφασις μεταξὺ τοῦ ὑποκειμενικοῦ λόγου καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ προσδιοριζομένων πραγμάτων. Διὰ τοῦ λόγου ἐπιδιώκεται νὰ καθορισθῇ τὸ «εἶναι» ἐν τῷ «γίγνεσθαι», ὅπερ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἀποτελεῖ ἀντιλογίαν. Συνεπέστερος ὅλων τῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος ἦτο ὁ Κρατύλος· ἔχων συνείδησιν τῆς ἀδιακόπου ῥοῆς τοῦ ἀντικειμενικοῦ καὶ ὑποκειμενικοῦ κόσμου καὶ τῆς ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου προερχομένης ἀδυναμίας ὅπως ἀποκτήσῃ ὁ ἄνθρωπος ἀπόλυτον, μόνιμον γνῶσιν, ἀντὶ νὰ ὁμιλῇ, πρὸς ἀποφυγὴν παρανοήσεων ἐσχεδίαζε διὰ τοῦ δακτύλου τὰς ἐπιθυμίας, τὰς σκέψεις του.

Αἰτία ἀκόμη τῶν ἀντιφάσεων εἶναι ἡ γλῶσσα· δηλαδὴ τὸ μέσον τὸ ὁποῖον μεταχειρίζεται ὁ ἄνθρωπος πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν σκέψεών του καὶ ὅπερ κατὰ πρῶτον λόγον ὑπόκειται εἰς τὸν νόμον τῆς αἰωνίας ῥοῆς. Βεβαίως, τὸ θέμα μας ἐν προκειμένῳ δὲν εἶναι νὰ ἀναπτύξωμεν τὴν ὑπάρχουσαν σχέσιν μεταξὺ ὁμιλίας καὶ σκέψεως, πάντως εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ γλῶσσα ἀποτελεῖ πτωχὸν μέσον πρὸς πλήρη ἔκφρασιν τοῦ πλούτου τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων καὶ αἰσθημάτων. Πόσοι ἐκ τῶν φιλοσόφων δὲν ἐδοκίμασαν ἀδυναμίαν, ὅπως ἐκφράσουν διὰ λέξεων πλήρως τὸν ἐσωτερικόν των καὶ ἐξωτερικὸν κόσμον. Οὐδεμία λέξις δύναται νὰ ἀναπαραστήσῃ πλήρως καὶ

1) «Πάντα ῥεῖ» Ἡράκλειτος
Hinweg, mein Geist! hier gilt kein Stillestehen:
Es ist ein Augenblick, und alles wird verwehn.
Mörike: an einem Wintermorgen vor Sonnenaufgang.

σαφῶς τὴν πραγματικότητα (1). Ἕνεκα τούτου ἐμφανίζεται εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ἐπιστήμας τὸ πρόβλημα τῆς ἑρμηνείας (π.χ. ἑρμηνεία ἱστορικῶν, φιλολογικῶν κειμένων, ἔργων τῆς τέχνης κλπ.).

2. Ἰδιαιτέρως δύσκολον ἐμφανίζεται τὸ πρόβλημα τοῦτο ἐν τῇ νομικῇ ἐπιστήμῃ. Ὁ νομοθέτης ἐκδίδει νόμους, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιδιώκει νὰ ρυθμίσῃ ἐκ τῶν προτέρων τὴν διαρκῶς μεταβαλλομένην καὶ ἄπειρον εἰς σχέσεις κοινωνικὴν ζωήν. Τοῦτο εἶναι ἀνθρωπίνως ἀδύνατον, τόσον διότι αἱ κοινωνικαὶ σχέσεις εἶναι ἄπειροι, ὅσον καὶ διότι καθημερινῶς μεταβάλλονται, δημιουργοῦνται νέαι. Λύτῆς τῆς δυσκολίας ἔχων συνείδησιν ὁ νομοθέτης καὶ διότι ἀκόμη νομοθετεῖ κυρίως διὰ τὸ μέλλον καὶ οὐχὶ μόνον διὰ τὸ παρόν, ἐκφράζεται ἀπὸ σκοποῦ διὰ γενικῶν ἐκφράσεων, ἵνα αἱ διατάξεις του εὐκόλως προσαρμόζωνται εἰς τὰς νέας συνθήκας.

Ἐξ αἰτίας ὅλων αὐτῶν: τῆς ποικιλίας καὶ ἀπειρίας τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, τῆς γενικότητος μεθ' ἧς ὁ νομοθέτης ἐκφράζεται, τῆς γλώσσης τῆς καθημερινῆς ζωῆς ἧς ποιεῖται πολλάκις χρῆσιν καὶ ἡ ὁποία δὲν δύναται ν' ἀποδώσῃ σαφῶς τὰς ἐννοίας, ἐκ τοῦ ὅτι τὸ μέλλον εἶναι διάφορον τοῦ παρόντος, ὅπερ εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὁ νομοθέτης, γεννᾶται τὸ πρόβλημα τῆς ἄρσεως τῶν ἀντιφάσεων ἐν τῷ δικαίῳ, τῆς ἑρμηνείας αὐτοῦ, τῆς συμπληρώσεως τῶν κενῶν, τῆς ἀναλογίας· ἵνα τὸ δίκαιον τῆς χθὲς ἐμφανίζεται πλῆρες, ἱκανὸν νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ παρόντος καὶ ἵνα ἀκόμη ὑπάρχῃ ἡ ἀναγκαία συνοχὴ μεταξὺ τῆς χθές, τῆς σήμερον καὶ τῆς αὔριον.

Τὸ πρόβλημα τοῦτο εἶναι ζήτημα μεθόδου· κατ' ἀκολουθίαν γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: ποία εἶναι ἡ κατάλληλος μέθοδος, δ' ἧς τὸ δίκαιον ἐμφανίζεται ὡλοκληρωμένον, τέλειον, ἱκανὸν νὰ ἀνταποκριθῇ πλήρως εἰς τὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας;

Περὶ ἑνὸς τοιούτου μεθοδολογικοῦ προβλήματος πρόκειται ἐνταῦθα, ἐν τῷ ποινικῷ Δικαίῳ, ἔνθα κατὰ τὸ ἄρθρον 2 παρ. 1 τοῦ γερμ. ποιν. Κώδικος ἰσχύει τὸ δόγμα: nulla poena sine lege (2)· δηλαδὴ ἡ ποινὴ δέον νὰ εἶναι ἐκ τῶν προτέρων νομοθετικῶς καθωρισμένη, ἡ δὲ κατ' ἀναλογίαν ἐφαρμογὴ ἀπαγορεύεται. Συνεπῶς ἐρωτᾶται: ἐπὶ τῇ βάσει ποίου κριτηρίου θέτομεν ὅρια μεταξὺ ἐπιτεταμμένης ἑρμηνείας καὶ ἀπηγορευμένης ἀναλογίας; πῶς διακρίνομεν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ περιεχομένου τοῦ νόμου τῆς κατ' ἀναλογίαν ἐφαρμογῆς αὐτοῦ; Ἐν τούτῳ συνίσταται ἓν τῶν σπουδαίων προβλημάτων τῆς ποινικῆς ἐπιστήμης. Κύριον ἔργον αὐτῆς εἶναι νὰ καθορίσῃ

---

1) Ἴδε Heinrich Rickert: Das Eine, die Einheit und die Eins. Bemerkungen zur Logik des Zahlbegriffes 1911. Logos II.
W. Hedemann: Einführung in die Rechtswissenschaft (1927) § 42.

2) Ὁμοίως: ἄρθρ. 116 τοῦ Συντάγματος τῆς Βαϊμάρης, ἄρθρ. 7 τοῦ ἑλλ. Συντάγματος, καὶ ἄρθρ. 1 τοῦ ἑλλ. ποιν. Νόμου.

ἀκριβῶς τὰς νομικὰς ἐννοίας, νὰ τὰς ἀναγάγῃ, ὡς λέγεται, εἰς «ἐννοίας τῆς Λογικῆς» (1), νὰ τὰς τελειοποιήσῃ.

Πρὸς πραγματοποίησιν αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ πολλοὶ ἀναζητοῦν τὴν βούλησιν τοῦ νομοθέτου ὁρμώμενοι ἐκ τοῦ γράμματος τοῦ νόμου καὶ συμφώνως πρὸς αὐτὴν καθορίζουν τὰς νομικὰς ἐννοίας. Ἐφαρμόζουν μὲ ἄλλους λόγους τὴν λεγομένην φιλολογικὴν ἢ καλλίτερον τὴν γραμματικὴν ἑρμηνείαν. Δηλαδὴ ἀναζητοῦν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γραμματικῶν καὶ συντακτικῶν κανόνων, τοῦ λογικοῦ συνδυασμοῦ τῶν φράσεων τοῦ νόμου νὰ ἀνεύρουν τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν αὐτοῦ (2).

Ἡ ἐμπειρικὴ αὕτη μέθοδος χαρακτηρίζει τὴν νομικὴν ἐπιστήμην τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἥτις ἐπίστευεν ἀπολύτως εἰς τὴν πληρότητα (3) τῶν νόμων καὶ διὰ τῆς ἑρμηνείας δὲν ἐπεδίωκεν ἄλλο τι ἢ νὰ φέρῃ εἰς φῶς, ὅ,τι ἤδη ἐμπεριέχεται ἐν τῷ νόμῳ (4). Τὸ πρόβλημα ὅμως δὲν λύεται διὰ τῆς γραμματικῆς ἑρμηνείας, διότι εἶναι ζήτημα, ἐὰν ἐκ τοῦ γράμματος τοῦ νόμου δυναμεθα ν' ἀνεύρωμεν τὴν ἀληθῆ βούλησιν τοῦ νομοθέτου. Αἱ λέξεις, τῶν ὁποίων ἔκαμε χρῆσιν ὁ νομοθέτης, ἔχουν σχεδὸν πάντοτε πλείονας τῆς μιᾶς σημασίας. Δι' αὐτῶν δυσκόλως ἐκφράζεται πλήρως ἡ βούλησις τοῦ νομοθέτου. Διὰ τῶν λέξεων, ἐξ ἄλλου, δὲν δίδονται ἀκριβῶς τὰ ὅρια τῶν νομικῶν ἐννοιῶν, ἐνταῦθα δὲ πρόκειται περὶ ἑνὸς τοιούτου προβλήματος (5): περὶ ἀκριβοῦς καθορισμοῦ τῶν ὁρίων τῶν νομικῶν ἐννοιῶν.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ, ὅτι διὰ τῆς μεθόδου ταύτης εὑρίσκομεν τὴν βούλησιν τοῦ νομοθέτου, ἐρωτᾶται πάλιν: πῶς δέον νὰ ῥυθμίσωμεν τὰς περιπτώσεις, ἃς ὁ νομοθέτης δὲν εἶχεν, οὔτε ἦτο ἄλλωστε δυνατὸν νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του; Περὶ αὐτῶν τῶν περιπτώσεων ἡ γραμματικὴ ἑρμηνεία δὲν δίδει οὐδεμίαν ἀπάντησιν, ἀσφαλῶς ὅμως ἡ ἑρμηνεία τοῦ νόμου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ δι' αὐτοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ (6).

Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη τελεολογικὴ ἑρμηνεία πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ περιεχομένου τῶν νόμων· δηλαδὴ ἡ ἑρμηνεία ἡ καθοδηγουμένη ἐκ τοῦ τέλους,

---

1) in «Begriffen im logischen Sinne».

2) Περὶ αὐτῆς: Savigny, Wächter, Regelsberger, Windscheid: Lehrbuch des Pandekten Rechts Bd. I § 21. H. Lehmann. Mezger: Strafrecht (1931) σελ. 85. Τ. Ἠλιόπουλος: Ποινικὸν Δίκαιον (1923) σελ. 51 κ. ἑξ. Max Rümelin: zur Lehre von der iuristischen Konstruktion. Archr. f. Rechts=u.Wirtschaftsphilosophie. Bd. 16 (1922 - 23) s. 343 ff. Max. Weber: «Wirtschaft uud Gesellschaft s. 395 ff. Grundriss der Sozialökonomie III abt. 1922. Gustav Radbruch Rechtsphilosophie: (1932) s. 109 ff. L. Enneccerus: Lehrbuch d. bürg. Rechts Bd. I § 48 ff. (1931).

3) «Lückenlosigkeit».

4) «Enthüllung» «Entfaltung» des Gesetzesinhalts.

5) «Ein Grenzproblem».

6) Κωνστ. Τσάτσος: Τὸ πρόβλημα τῆς ἑρμηνείας τοῦ Δικαίου. (1931) σελ. 126 κ. ἑξ.

τοῦ σκοποῦ τοῦ νόμου, ἐκ τῆς «νομοθετικῆς ἰδέας», τῆς «ἰδέας τοῦ σκοποῦ». Δι' αὐτῆς ἐπιζητεῖται νὰ εὑρεθῇ ἡ ἀντικειμενικὴ βούλησις τοῦ νόμου, ἥτις εἶναι ἐντελῶς διάφορος τῆς ὑποκειμενικῆς βουλήσεως τοῦ νομοθέτου καὶ τῶν συνεργατῶν αὐτοῦ κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ νόμου. «Νομοθέται δὲν εἶναι οἱ συντάκται τοῦ νόμου· βούλησις τοῦ νομοθέτου δὲν εἶναι ἡ βούλησις ἐκείνων, οἵτινες συνέπραξαν εἰς τὴν κατάρτισιν τῶν νόμων, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ βούλησις τοῦ κράτους (1), ἡ ἀπρόσωπος βούλησις τοῦ νομοθέτου ὑπὸ τὴν εὐρεῖαν ἔννοιαν (2).

Ἀκριβῶς, πρὸς καλλιτέραν διατύπωσιν τῆς ἀντικειμενικῆς ταύτης ἐννοίας τοῦ νόμου καὶ ἐπειδὴ ἡ λέξις «σκοπὸς» προϋποθέτει βούλησιν ὑποκειμενικήν, ὑπὸ τῆς ὁποίας ὁ σκοπὸς τίθεται, μεταχειρίζονται ἐν τῷ ποινικῷ Δικαίῳ τὴν ἔκφρασιν: «ἔννομον ἀγαθόν». Διὰ τοῦ «ἐννόμου ἀγαθοῦ», τοῦ ὑπὸ τοῦ νόμου προστατευομένου «ἀντικειμένου» (3) δὲν ἐπιζητεῖται νὰ εὑρεθῇ, ὅ,τι ἐσκέφθησαν οἱ συντάκται τοῦ νόμου, ἀλλὰ κυρίως ὅ,τι εἶναι ὀρθόν, δίκαιον καὶ σύμφωνον πρὸς τὰς σημερινὰς ἀντιλήψεις· «ἐκ τῶν δεδομένων πηγῶν τοῦ δικαίου, αἱ ὁποῖαι συντόμως γηράσκουν, δέον νὰ ἀναπαραστήσωμεν διὰ τὴν πρᾶξιν ἕν κατάλληλον, αἰωνίως νέον δίκαιον (4).

3. Ἐλέχθη ἐν ἀρχῇ, ὅτι ὁ κόσμος διαρκῶς μεταβάλλεται, ὅτι καθημερινῶς ἀναφαίνονται νέαι κοινωνικαὶ σχέσεις. Κατ' ἀκολουθίαν ἵνα τὸ δίκαιον ἀνταποκρίνεται εἰς αὐτάς, ἀνάγκη νὰ ἑρμηνεύεται εὐρύτερον· δηλαδὴ οὐχὶ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ξηροῦ γράμματος, ἀλλὰ συμφώνως πρὸς τὴν ἐν αὐτῷ κυριαρχοῦσαν ἰδέαν. Κατὰ ταῦτα τελεολογία εἶναι, ὅσον ἀφορᾷ τὸ εἰδικὸν μέρος τοῦ ποινικοῦ Δικαίου, ἡ ἑρμηνεία τῶν συστατικῶν ὅρων ἑκάστου ἐγκλήματος τῇ βοηθείᾳ τῆς ἐννοίας τοῦ προστατευομένου «ἐννόμου ἀγαθοῦ»(5).

1) Gustav Radbruch: ἔνθ' ἀν. σελ. 111 κ. ἑξ.

2) Λέγεται, ὅτι ὁ Σόλων μετὰ τὴν σύνταξιν καὶ δημοσίευσιν τῆς νομοθεσίας του ἀπεμακρύνθη ἑκουσίως τῆς ἐξουσίας παραχωρῶν οὕτω τὴν θέσιν του—ὁ φυσικὸς αὐτὸς νομοθέτης—εἰς τὸν ἐν τῷ νόμῳ πλέον ζῶντα ἰδανικόν, ἀπρόσωπον νομοθέτην.

3) «Rechtsgut», «Schutzobjekt».

4) Sohm - Mitteis - Wenger: Institutionen (1930) σελ. 30.

Χαραλ. Τζωρτζόπουλος: Ἐγχειρίδιον τοῦ οὐσιαστικοῦ Ποινικοῦ Δικαίου (1936) σελ. 57 κ. ἑξ.

5) Τοιούτου εἴδους ἀντικειμενικὴ ἔρευνα εἶναι ἀκόμη δυνατὴ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν φιλολογικῶν ἔργων, διὰ τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύνατό τις πολὺ δικαίως νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ταῦτα δὲν ἐπιδέχονται ἀντικειμενικῆς ἐξετάσεως ἀνεξαρτήτου τῆς ὑποκειμενικῆς βουλήσεως τοῦ συγγραφέως. Ὅμως καὶ ταῦτα εἶναι δημιουργήματα ἑνὸς γενικοῦ πνεύματος, ὅπερ δι' αὐτῶν ἐκφράζεται καὶ ὅπερ μόνον ἐπιζῇ τῆς ἐφημέρου προσωπικότητος τοῦ συγγραφέως. Καὶ ἐνταῦθα, ἐκ τῶν ἔργων ἀνσχωροῦντες ἀντιλαμβανόμεθα τὴν προσωπικότητα τοῦ δημιουργοῦ, οὐχὶ δὲ ἀντιθέτως. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐνεφάνισεν εἰς ἡμᾶς ὁ Gundolf τὸν Goethe.

Ἐὰν τὰ φιλολογικὰ ἔργα ἦσαν καθαρῶς προσωπικὰ δημιουργήματα τοῦ ἀτόμου, τότε δὲν θὰ εἶχον ἀξίαν διὰ τοὺς ἄλλους. Δι' ἡμᾶς ἔχουν ταῦτα ἀξίαν, ἐφ' ὅσον ἐκφράζουν τὸ «ἀντικειμενικὸν πνεῦμα». Ὁ καλλιτέχνης ἀπολαύει αἰωνιότητος

Τέλος ἐρωτᾶται: κατὰ τί διαφέρει ἡ τελεολογικὴ ἑρμηνεία τῆς ἀπηγορευμένης ἀναλογίας; Εἶναι γνωστὸν τί ἐννοοῦμεν, ὅταν ὁμιλῶμεν περὶ ἀναλογίας· ἡ λέξις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δηλοῖ τὴν σημασίαν της. Ἐπὶ τῆς ἀναλογίας ἔχομεν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου καὶ ἐπὶ ἄλλων ἀναλόγων περιπτώσεων συμφώνως πρὸς τὴν σκέψιν: ἐφ' ὅσον οὕτως ἠθέλησεν ὁ νομοθέτης ἐπὶ τῶν μέν, παρομοίαν ρύθμισιν θὰ ἐφήρμοζε καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων περιπτώσεων. Ἀναλογία σημαίνει ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου καὶ πέρα τῆς βουλήσεως αὐτοῦ, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ἣν ἐχάραξεν ὁ σκοπός του. Καὶ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἑνὸς εἴδους τελεολογίας ἐντελῶς ὅμως διαφόρου τῆς τελεολογικῆς ἑρμηνείας. Ἐπ' αὐτῆς ὁ σκοπὸς νοηματεύει διὰ τὴν ἐν πλάτει ἀνάπτυξιν τῆς ἀσαφῶς ὑπὸ τοῦ γράμματος ἐκφρασθείσης βουλήσεως τοῦ νόμου, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀκριβοῦς σημασίας τῶν νομικῶν ἐννοιῶν, ἐνῷ ἐπὶ τῆς ἀναλογίας κρίνονται ὁμοίως ἀνάλογοι περιπτώσεις. Ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῆς γεννᾶται ἡ ἐρώτησις: πότε ὑπάρχει ἐπὶ διαφόρων περιπτώσεων ἀναλογία; ὅταν αὐταὶ ὁμοιάζουν κατὰ τὰ οὐσιώδη αὐτῶν χαρακτηριστικὰ ἢ ὅταν ὑπάρχῃ ταυτότης τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ;

Πράγματι, εἰς πολλὰς περιπτώσεις εἶναι δύσκολον νὰ διακρίνωμεν σαφῶς, ἐὰν πρόκειται περὶ ἀναλογίας ἢ περὶ ἁπλῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου.

II

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΕΛΕΟΛΟΓΙΚΗΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑΝ

Α'. Jhering. Δίκαιον καὶ Ἄτομον.

1. Ἐκεῖνος, ὅστις ἔφερεν πρῶτον τὴν σκέψιν τοῦ σκοποῦ εἰς τὴν νεωτέραν νομικὴν ἐπιστήμην, εἶναι ὁ Rudolf von Jhering διὰ τοῦ περιφήμου ἔργου του «ὁ σκοπὸς ἐν τῷ δικαίῳ».

Κατ' ἀρχάς, ἦτο καὶ ὁ Jhering ἀκόλουθος τῆς ἱστορικῆς Σχολῆς, ἠσπάζετο τὴν θεωρίαν της. Ἀργότερον, ἤδη ἐν τῷ ἔργῳ του «ὁ ἀγὼν διὰ τὸ δίκαιον» (1) φαίνεται ἡ ἀντίθεσίς του πρὸς τὸ δόγμα τῆς ἱστορικῆς Σχολῆς: περὶ ὀργανικῆς τοῦ δικαίου ἀναπτύξεως ἐκ τοῦ λαϊκοῦ πνεύματος. Ἐναντι αὐτοῦ ἀναπτύσσει ὁ Jhering τὴν σκέψιν: «ὅτι τὸ δίκαιον δημιουργεῖται καθ' ὁλοκληρίαν ἐν τῷ ἀγῶνι τῶν συμφερόντων (2). Ἡ ἔρευνα τῶν ἀνταγωνιζομένων συμφερόντων διαφωτίζει ἡμᾶς, διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν «ο ὐ σ ί α ν» τοῦ δικαίου. Τὸ συμφέρον ὅμως εἶναι συνώνυμον μετὰ τῆς

ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον διὰ τῶν ἔργων του κατορθώνει νὰ συλλάβῃ τὸ ἀπόλυτον πνεῦμα, τοῦ ὁποίου τὸ ὑποκειμενικὸν πνεῦμα μετέχει κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. Καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων τῆς τέχνης ἀναζητοῦμεν οὐχὶ τὴν ὑποκειμενικὴν βούλησιν τοῦ καλλιτέχνου, ἀλλὰ τ ὴ ν ἐ ν α ὐ τ ο ῖ ς ὑ π ά ρ χ ο υ σ α ν ἰ δ έ α ν.

1) Rudolf von Jhering: Der Kampf ums Recht, ἀκόμη: «unsere Aufgabe» (1857) bei der Begründung der Jahrbücher für Dogmatik ἐζήτει ὁ Jhering μίαν παραγωγικὴν νομικὴν ἐπιστήμην.

2) Ἴδε Max Rümelin: «Rudolf von Jhering». Tübingen (1922) σελ. 58 κ. ἑξ.

ἐννοίας τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ὠφελίμου, ἅτινα πάλιν εἶναι ζητήματα τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως καὶ τῶν ὑπ' αὐτῆς τιθεμένων σκοπῶν. Δι' αὐτῶν τῶν σκέψεων χαράσσεται ὁ δρόμος, ὅστις ἔφερε τὸν Jhering εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ σκοποῦ.

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν κρατοῦσαν τότε νομικὴν ἐπιστήμην τῆς «ἐννοιοκρατίας», τοῦ φορμαλισμοῦ (1), ἥτις ἀντελαμβάνετο τὸ δίκαιον ἐκ τῶν ἀφῃρημένων νομικῶν ἐννοιῶν, τῶν νομικῶν τύπων, χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὰς βιοτικὰς ἀνάγκας, τὰς ὁποίας τὸ δίκαιον ῥυθμίζει, ῥίπτει ὁ Jhering τὴν ἰδέαν τοῦ σκοποῦ (2) καὶ δι' αὐτοῦ προσπαθεῖ νὰ κατανοήσῃ τὴν ἐργασίαν τῶν Ῥωμαίων νομοδιδασκάλων καὶ ἐν γένει τὸ ῥωμαϊκὸν Δίκαιον. Τὸ ἔργον του, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναπτύσσει τὴν ἀντίληψιν ταύτην, ἀρχίζει μὲ τὸ γνωμικόν: «ὁ σκοπὸς εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ ὅλου δικαίου»· δηλαδή: «δὲν ὑπάρχει νομικὴ διάταξις, ἥτις νὰ μὴ ὀφείλῃ τὴν γένεσίν της εἰς ἕνα «σκοπόν»· «τὸ δίκαιον γνωρίζει μόνον μίαν πηγήν: τ ὸ ν σ κ ο π ό ν» (3).

Ποία εἶναι λοιπὸν ἡ ἔννοια τοῦ σκοποῦ ἐν τῷ δικαίῳ (4); Ἡ ἔρευνα τοῦ ζητήματος τούτου γίνεται ὑπὸ τοῦ Jhering,—κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν μέθοδον τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην κρατούσης ἐγελιανῆς φιλοσοφίας—κατὰ τρόπον καθαρῶς ἐμπειρικόν (5). Πρόκειται περὶ ἐμπειρικοῦ φιλοσόφου, ὅστις ἀναζητεῖ τὸν σκοπὸν τοῦ δικαίου ἐρευνῶν τὸ ἐμπειρικόν, τὸ δεδομένον νομικὸν ὑλικὸν ἐν συγκρίσει πάντοτε πρὸς τὴν πρακτικὴν ζωήν.

---

1) Der Begriffsjurisprudenz, des juristischen Formalismus. Ἴδε Ehrlich: juristische Logik. Arch. f. d. civ praxis Bd. 115. Hermann Kantorowicg: die Epochen der Rechtswissenschaft, die Tat-jahrg 6. 1914)15 s.345 ff. Ernst Fuchs: die Gemeinschädlichkeit der konstruktiven Jurisprudenz (1909) s. 3 ff.

2) Zweck= u. Interessen= jurisprudenz. Δι' αὐτῆς τῆς σκέψεως, λέγει ὁ Rümelin, ἀπηλλάγη ὁ Jhering τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ἁλφαβήτου, «dem Buchstaben= dienst». Max Rümelin: ἐνθ. ἀν. σ. 36. S. Landsberg: Geschichte der deutschen Rechtswissenschaft III. s. 825.

3) Rudolf v. Jhering: Der Zweck im Recht Bd, I. II. 1884, 1886, 2 Aufl. Ἐχρειάζετο ἀρκετὴ δύναμις διὰ νὰ ἀντιταχθῇ τις ἑνὸς Savigny, τοῦ «ἥρωος τῆς νομικῆς φιλολογίας», ὡς τὸν ὀνομάζει ὁ Feuerbach. Ὅμως ἡ σκέψις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἦτο τόσον ἐρεθιστικὴ διὰ τὸν νοῦν, ὥστε νὰ παρεβλέπωνται αἱ δυσκολίαι. Ὁ ἴδιος ὁ Jhering λέγει: «Ὅταν τὸ πρῶτον ἀντίκρυσα αὐτὴν τὴν ἐρώτησιν, ἐξ ἀρχῆς μοῦ ἦτο ἀδύνατον νὰ τὴν ἀποφύγω· παντοῦ ἐνεφανίζετο ὑπὸ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν μορφήν· ἦτο ἡ Σφίγξ, ἥτις μοῦ ἔκλεισε τὸν δρόμον, καὶ ἧς τὸ αἴνιγμα ἔπρεπε νὰ λύσω, ἐὰν ἤθελον νὰ ἀποκτήσω πάλιν ἐπιστημονικὴν γαλήνην».

4) Διὰ τῶν ἀκολούθων ἀναπτύσσωμεν περιληπτικῶς τὰς σκέψεις τοῦ Jhering καὶ δὴ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἔννοιαν τοῦ σκοποῦ ἐν τῷ δικαίῳ ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἄτομον, κατόπιν ἐν σχέσει πρὸ τὴν κοινωνίαν, καὶ τέλος ὁ σκοπὸς ἐν τῇ ἠθικῇ.

5) Ἀρχίζει ἡ ἐποχὴ τῆς ἀναπτύξεως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἔχομεν στροφὴν τοῦ πνεύματος πρὸς τὴν ἐμπειρίαν, πρὸς τὰς πρακτικὰς ἀνάγκας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν «Spekulative» ἐγελιανὴν φιλοσοφίαν. Landsberg: ἐνθ. ἀν. σελ. 737 - 750 III.

2. Ὁ Jhering ποιεῖται ἐν ἀρχῇ τοῦ βιβλίου του αὐστηρὸν χωρισμὸν μεταξὺ τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου διέπονται ὅλα τὰ φυσικὰ φαινόμενα καὶ τοῦ νόμου τοῦ σκοποῦ, ὅστις κυριαρχεῖ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων.

Ὑπάρχει εἷς γενικὸς νόμος διὰ τὴν ἀνθρωπίνην λογικήν, τὸν ὁποῖον ὁ Leibnitz ὠνόμασε «ἀρχὴν τῆς ἐπαρκοῦς ἢ προσδιοριζούσης αἰτίας», ἐξ οὗ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς οὐδὲν δύναται νὰ φαντασθῇ αὐτοτελῶς, ἐὰν δὲν ἔχῃ συγχρόνως ὑπ' ὄψιν του καὶ τὴν γενεσιουργὸν αὐτοῦ αἰτίαν. Ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου ἀντιλαμβάνεται τὰ συμβαίνοντα ἐν τῷ κόσμῳ ἐν αἰτιώδει συνδέσμῳ. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ μία αἰτία διὰ νὰ συμβῇ τι ἐν τῷ κόσμῳ, μία ὀρθὴ δικαιολογία διὰ νὰ στηριχθῇ μία ἀλήθεια.

Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἰσχύει τόσον διὰ τὰ φυσικὰ φαινόμενα, ὅσον καὶ διὰ τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων. Ὑπάρχει ὅμως ἡ ἑξῆς διαφορά: τὰ τῆς φύσεως συμβαίνουν κατὰ τρόπον μηχανικόν, κατ' ἀνάγκην, ἔχουν λόγον μίαν γενεσιουργὸν αἰτίαν (1), ἐνῷ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ἡ αἰτία εἶναι φύσεως ψυχολογικῆς· εἶναι ὁ ὑποκειμενικὸς σκοπός, ὅστις παρακινεῖ τὴν ἀνθρωπίνην βούλησιν εἰς ἐνέργειαν. Ὁ λίθος πίπτει κατ' ἀνάγκην ἐπὶ τῆς γῆς, διότι τὸ ἀπαιτεῖ ὁ φυσικὸς νόμος τῆς βαρύτητος· ἑκάστη ὅμως ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου γίνεται πρὸς ἐπιτυχίαν ἑνὸς ἐκ τῶν προτέρων τεθέντος σκοποῦ.

Τὸ συμπέρασμα: «Οὐδὲν συμβὰν ἐν τῇ φύσει ἄνευ αἰτίας, οὐδεμία βούλησις, πρᾶξις ἢ ἐνέργεια ἀνθρωπίνη ἄνευ σκοποῦ». Ἡ διαφορὰ τῶν δύο τούτων αἰτιῶν συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ μὲν πρώτη εἶναι φυσική, γενεσιουργός, ἀνήκει εἰς τὸ παρελθόν, ἐνεργεῖ ἀναγκαστικῶς, ἐνῷ ἡ αἰτία - σκοπὸς εἶναι φύσεως ψυχολογικῆς, τίθεται κατ' ἐλευθέραν ἀπόφασιν ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως—ἐφ' ὅσον εἶναι ὀρθὸν καὶ συμφέρον διὰ τὸν πράττοντα—καὶ πληροῦται ἐν τῷ μέλλοντι. Ἡ ἀνθρωπίνη βούλησις εἶναι ἔναντι τῆς φύσεως ἐλευθέρα, διότι ἀκολουθεῖ ἴδιον νόμον καὶ δὲν ὑπακούει εἰς τὸν ἀναγκαστικὸν νόμον τῆς φυσικῆς αἰτιότητος (2).

Δι' αὐτῶν καθίσταται φανερόν, ὅτι ἡ αἰτία - σκοπὸς τίθεται πάντοτε ὑπὸ βουλήσεώς τινος καὶ βούλησις ὑπάρχει ἔνθα ὑφίσταται ζωή. «Ζωὴ δὲ εἶναι ἡ αὐτοδύναμος, πρακτικὴ καὶ σκόπιμος μεταχείρισις τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου χάριν τῆς ἰδίας ὑπάρξεως».

Τὴν βούλησιν, κατὰ τὸν Jhering, διεγείρει πάντοτε σκοπός τις καὶ ὁ σκοπὸς εἶναι μέλλον τι, ὅπερ ἀναπαριστᾷ ἡ φαντασία καὶ οὗ ἐπιδιώκεται διὰ τῆς πράξεως ἡ πραγματοποίησις. Ὁ ὀφειλέτης πληρώνει, οὐχὶ διότι εἶναι ὑπόχρεως—ἡ ὑποχρέωσις ἀνήκει εἰς τὸ παρελθόν—ἀλλὰ κυρίως πρὸς

1) «Causa efficiens».
2) Jhering: ἔνθ. ἀν. σελ. 24 Bd. I.

ἐκπλήρωσιν ἑνὸς μέλλοντος σκοποῦ καὶ δὴ ἵνα ἀπαλλαγῇ τοῦ χρέους. Συνεπῶς «βούλησις καὶ σκοπιμότης ταυτίζονται ἀπολύτως.

Κατὰ τὸν Jhering δὲν ὑπάρχει ἄσκοπος ἐνέργεια, ἀλλ' ἐν ἑκάστῃ κρύπτεται πάντοτε σκοπός τις. Ἡ γνώμη, ὅτι ὑπάρχει πρᾶξις ἄνευ σκοποῦ, εἶναι ἐξ ἴσου παράλογος, ὅπως ἡ ἀντίληψις ὅτι δυνατὸν νὰ συμβῇ τι ἐν τῇ φύσει ἄνευ αἰτίας. Ἡ βούλησις εἶναι ἡ μόνη ἀληθὴς δημιουργικὴ δύναμις ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ὁ μοχλὸς αὐτῆς τῆς δυνάμεως εἶναι ὁ σκοπός.

3) Οἱ σκοποί, οὓς ἐπιδιώκει ὁ ἄνθρωπος, εἶναι κατὰ πρῶτον λόγον: τὸ αἴσθημα τῆς αὐτοσυντηρήσεως, ἡ ἱκανοποίησις τῆς γενετησίου ὁρμῆς, ἡ ἀπόκτησις οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, ἡ ἱκανοποίησις φιλοδοξίας κ.λ.π. Ὁπωσδήποτε πᾶσα κατεύθυνσις τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως ἔχει σκοπὸν τὴν ἱκανοποίησιν ἀτομικοῦ συμφέροντος, ὅπερ ὁ Jhering ὀνομάζει ἀτομικὸν «ἐγωϊσμόν» (1). Ἡ σύμβασις ἐν τῷ ἀστικῷ Δικαίῳ δὲν εἶναι, ὡς ὁρίζεται, συμφωνία δύο βουλήσεων, ἀλλὰ σύμπτωσις δύο διαφόρων σκοπῶν πρὸς ἱκανοποίησιν ἀτομικῶν συμφερόντων. Τοιαύτην σύμπτωσιν συμφερόντων ἔχομεν εἰς ὅλας τὰς ἑνώσεις, ἑταιρίας, νομικὰ πρόσωπα καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐν τῷ κράτει. Ἡ διαφορὰ εἶναι, ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν συμβάσεων ἔχομεν σύμπτωσιν δύο διαφόρων σκοπῶν, ἐνῷ ἐπὶ τῶν ἑνώσεων συνδυασμὸν πλειόνων σκοπῶν πρὸς ἐπιτυχίαν ἑνὸς ἀνωτέρου τοιούτου. Οὕτω καὶ ἐν τῷ κράτει ἔχομεν ὀργάνωσιν πλειόνων ἀτομικῶν σκοπῶν, ἐπὶ πλέον δὲ φιλικὸν διακανονισμὸν τῶν ἀνταγωνιζομένων ἀτομικῶν συμφερόντων συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας τοῦ δικαίου. Ἐπὶ τῆς συμπτώσεως τῶν σκοπῶν βασίζεται τὸ ἐμπόριον, ἡ συναλλαγή, ὁλόκληρος ἡ κοινωνικὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων.

Τὴν ἕνωσιν ὅμως ταύτην, τὴν ὁποίαν ἐγέννησεν ἡ σύμπτωσις τῶν σκοπῶν, διαλύει ἑκάστοτε ὁ ἀχαλίνωτος ἀτομικὸς ἐγωϊσμός. Ὁ ἰσχυρότερος θὰ μεταχειρισθῇ τὴν δύναμίν του πρὸς καθυπόταξιν τῶν ἄλλων καὶ χρησιμοποίησιν αὐτῶν χάριν τῶν σκοπῶν του. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον καθίσταται ἀναγκαῖον τὸ δίκαιον ἐν τῷ κράτει, ἵνα τεθοῦν ὅρια εἰς τὸν ἀτομικὸν ἐγωϊσμόν. Κατὰ ταῦτα θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν τὸ δίκαιον ὡς μέσον διὰ τὴν δικαίαν διανομὴν τῶν ἀγαθῶν καὶ πληρεστέραν ἱκανοποίησιν τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν, ἐπιβαλλόμενον κατὰ τρόπον ἀναγκαστικόν.

Ἐκεῖνο, ὅπερ ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα, εἶναι ὅτι ἐπὶ πάσης ἑνώσεως, κοινωνίας, κράτους ὑπάρχει σύμπτωσις σκοπῶν καὶ συμφερόντων, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας τὸ ἓν ἄτομον παρέχει τὴν ἐργασίαν του χάριν τοῦ ἄλλου, πρὸς ἱκανοποίησιν ξένων συμφερόντων, ἐπειδὴ τοιουτοτρόπως ἱκανοποιεῖ

1) Die Zweckbeziehung des Willens auf das eigene ish. Beidem Menschen bezeichnen wir die ausschliessliche Willensrichtung auf das eigene Selbst als Egoismus Jhering : ἔνθ. ἀν. σελ. 32.

ἐμμέσως ἴδια αὐτοῦ συμφέροντα. «Αὐτὸς εἶναι ὁ τύπος διὰ τοῦ ὁποίου τὸ ἄτομον καὶ τὸ κράτος κυριαρχεῖ ἐπὶ τοῦ ἀτομικοῦ ἐγωϊσμοῦ. Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ συνδυασμοῦ στηρίζεται τὸ θαῦμα τοῦ κόσμου, ὅτι μία δύναμις, ἥτις ἐπιζητεῖ κάτι ἐλάχιστον, δημιουργεῖ τὸ μέγιστον. Αὕτη ἐπιδιώκει νὰ διατηρήσῃ τὴν ὕπαρξίν της, τὸ ἄθλιον, ἐφήμερον «ἐγώ» της μὲ τὰς πενιχρὰς του ἀνάγκας καὶ ἀνοικοδομεῖ ἔργα καὶ ἱδρύματα, ἔναντι τῶν ὁποίων τὸ «ἐγὼ» φαίνεται ὡς εἷς κόκκος ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς Ἄλπεις» (1). Ὁπωσδήποτε καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ ἀνθρωπίνη βούλησις ἐνεργῇ ἀμέσως πρὸς ἱκανοποίησιν ἀλλοτρίων σκοπῶν, πάντως ἐμμέσως τὴν παρακινεῖ τὸ ἀτομικὸν συμφέρον· μία «πραγματικὴ ἀνάγκη» ἐρεθίζει πάντοτε τὴν ἀνθρωπίνην βούλησιν.

Ὁ Jhering ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες παραδέχονται, ὅτι ἐγωϊστικὰ εἶναι πάντοτε τὰ ἐλατήρια τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἀκόμη καὶ ἐν καιρῷ αὐταπαρνήσεως, αὐτοθυσίας ἕνεκα τοῦ κόσμου, τὸ συμφέρον εἶναι «ἡ χαρὰ διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἄλλου», ἡ ἀντανάκλασις τῆς ἀλλοτρίας εὐτυχίας εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ πράττοντος. Συμφέρον τοιούτου εἴδους ὑπάρχει καὶ ἐπὶ τῶν χαριστικῶν συναλλαγμάτων τοῦ ἀστικοῦ Δικαίου (2), π.χ. ἐπὶ τοῦ commodatum, negotiorum gestio, precarium, depositum, mandatum, donatio κλπ. Ἐφ' ὅλων τούτων τὸ εἰς ἀντάλλαγμα διδόμενον εἶναι ἡ λεγομένη ἠθικὴ ἱκανοποίησις. Κατὰ ταῦτα καταλήγει ὁ Jhering εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι πᾶσα ἐκδήλωσις τῆς ζωῆς ἔχει ὡς αἰτίαν σκοπόν τινα καὶ διὰ τοῦτο ὁρίζει τὴν ζωὴν ὡς «τὸ σύνολον τῶν ἀνθρωπίνων σκοπῶν».

4. Διὰ τῶν κατωτέρω ἀναπτύσσομεν ἕνα ἕκαστον τῶν διαφόρων ἀτομικῶν σκοπῶν. Ὁ πρῶτος σκοπὸς τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως εἶναι τὸ ἔνστικτον τῆς αὐτοσυντηρήσεως. Πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς αὐτοσυντηρήσεώς του προσπαθεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ δημιουργήσῃ περιουσίαν, πλοῦτον οἰκονομικῶν ἀγαθῶν· φροντίζει τόσον διὰ τὸ παρόν, ὅσον καὶ διὰ τὸ μέλλον, διότι τὸν τρομάζει ἡ ἀβεβαιότης διὰ τὴν αὔριον. Διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ζωῆς εἶναι ἀπαραίτητος ἡ περιουσία, πρὸς προστασίαν δὲ ἀμφοτέρων εἶναι ἀναγκαῖον τὸ δίκαιον. Τὸ δίκαιον προστατεύει τὸ πρόσωπον ἀπὸ πάσης ἔξωθεν προσβολῆς καὶ ἀναγνωρίζει αὐτῷ διάφορα δικαιώματα, ὡς π. χ. τὸ κατ' ἐξοχὴν δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας. Ὁ σκοπός, ὅστις ἐπιδιώκεται διὰ τῆς τοιαύτης προστασίας, εἶναι εἷς καὶ μόνον: ἡ ἐξασφάλισις τῆς αὐτοσυντηρήσεως τοῦ ἀτόμου καὶ ἡ δημιουργία παρ' αὐτῷ πεποιθήσεως, ὅτι ἡ ὕπαρξίς του ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι ἀσφαλής. Ἄνευ δικαίου οὐδεμία ἀσφάλεια ζωῆς καὶ περιουσίας.

Διὰ τὴν συντήρησίν του τὸ ἄτομον ἀνταλλάσσει τὰ ἰδικά του πράγματα δι' ἄλλων, ὧν ἔχει ἄμεσον ἀνάγκην καὶ οὕτω ἔχομεν ἀμέσως τὴν σύμβασιν

1) Jhering: ἔνθ. ἀν. σελ. 46 κ. ἑξ.
2) Jhering: ἔνθ. ἀν. σελ. 56 κ. ἑξ.

τῆς ἀνταλλαγῆς, ἢ τὰ δίδει ἔναντι χρημάτων καὶ ἔχομεν τὴν σύμβασιν τῆς ἀγοραπωλησίας. Ὅλαι αἱ συμβάσεις ἐγεννήθησαν ἐν τῇ καθημερινῇ ζωῇ ἐκ μιᾶς ἀνάγκης, χάριν τῆς συναλλαγῆς· ἐπειδὴ δὲ δι' αὐτῶν ἐξυπηρετοῦνται συμφέροντα τῶν ἀτόμων, τῶν ὁποίων τὴν προστασίαν ἔχει ἀναλάβει τὸ δίκαιον, διὰ τοῦτο κατέστησαν αἱ συμβάσεις ἀντικείμενον τοῦ δικαίου.

Ἐπὶ πλέον, ἡ ἐκπλήρωσις τῶν συμβατικῶν ὑποχρεώσεων ἐπιβάλλεται ἐν ἀνάγκῃ καὶ δι' ἐξαναγκασμοῦ· ἤτοι ἐξασφαλίζεται ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ διὰ τῆς συμβάσεως ἐπιδιωκομένου ἀρχικοῦ σκοποῦ, τόσον διὰ τὴν περίπτωσιν ἀρνήσεως ἑνὸς τῶν μερῶν, ὅσον καὶ διὰ τὴν τυχὸν μεταβολὴν τῶν ἀρχικῶν συνθηκῶν.

Κατὰ ταῦτα τὸ δίκαιον εἶναι σύστημα σκοπῶν ὑπὸ πραγματοποίησιν, οἵτινες δὲν ἀνήκουν αὐτῷ (1), ἀλλ' ἀφοροῦν τὴν ζωήν· δηλαδὴ δι' αὐτῶν ἐπιδιώκεται ἡ ἱκανοποίησις τῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς. Τὸ δίκαιον, μὲ ἄλλους λόγους, δὲν ἐπιδιώκει ἰδίους σκοπούς, ἀλλ' εἶναι μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν ἀλλοτρίων σκοπῶν.

Ἐκ τοῦ ἐνστίκτου τῆς αὐτοσυντηρήσεως παρακινούμενος ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ περιουσίαν· πρὸς ἐξασφάλισιν αὐτῆς καὶ τῆς ἀτομικότητός του ἐθεωρήθη ἀπαραίτητον τὸ δίκαιον. Κατόπιν, διὰ τὴν ἐπιβολὴν καὶ ἐπικράτησιν τοῦ δικαίου εἶναι ἀναγκαία ἡ κρατικὴ ἐξουσία, ἵνα αὕτη ἔρχεται ἐκείνου συνεπίκουρος.

Ὁ σκοπὸς ὡδήγησεν ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἀτόμου καὶ τῶν βιοτικῶν αὐτοῦ ἀναγκῶν εἰς τὴν περιουσίαν· αἱ βιοτικαὶ ἀνάγκαι ἔφερον τὴν συναλλαγὴν καὶ τὰς συμβάσεις· διὰ τὴν κανονικὴν κυκλοφορίαν τῶν ἀγαθῶν, διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν συμβάσεων ἐκρίθη ἀπαραίτητον τὸ δίκαιον· δηλαδὴ τὸ δίκαιον παρακολουθεῖ τὸ ἄτομον εἰς ὅλας του τὰς ἐκδηλώσεις καὶ προστατεύει τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ.

Β'. Δίκαιον, Ἀτομικὸς Ἐγωϊσμὸς καὶ Κοινωνία.

1. Ὁ Κόσμος δὲν ὑπάρχει μόνον πρὸς ἱκανοποίησιν ἀτομικῶν συμφερόντων, ἀλλ' ἐξ ἴσου πρὸς ἐπιτυχίαν κοινωνικῶν σκοπῶν. Τὸ ἄτομον ὀφείλει νὰ ἀνταποδίδῃ εἰς τὴν κοινωνίαν, ἔναντι ἐκείνων τὰ ὁποῖα παρ' αὐτῆς ἀπολαμβάνει. Ἄλλως, ἐὰν περιορισθῇ ἁπλῶς εἰς τὸν ἀτομικὸν ἐγωϊσμόν του καὶ εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων του, τότε δὲν ἔχομεν πλέον κοινωνικὴν ζωὴν ὑπὸ τὴν πραγματικὴν ἔννοιαν.

Καὶ ἐρωτᾶται: ποία εἶναι ἡ κοινωνία καὶ οἱ ἰδιαίτεροι σκοποὶ αὐτῆς; Οὐδεὶς δύναται νὰ ζήσῃ ἐν ἀπομονώσει, μόνον διὰ τὸν ἑαυτόν του· ἕκαστος ἔχει ἀνάγκην τοῦ ἄλλου διὰ τὴν ἱκανοποίησιν καὶ αὐτῶν τῶν πρώτων ἀναγκῶν, ὅ,τι δὲ παρ' ἐκείνου ἀπολαμβάνει τὸ ἀνταποδίδει κατ' ἄλλον τρόπον. Ὅπως εἰσπνέομεν καὶ ἐκπνέομεν, οὕτως ἀπολαμβάνομεν καὶ ἀνταποδίδομεν. Ἡ γυνὴ ἔχει ἀνάγκην τοῦ ἀνδρὸς ἀπὸ πίσης ἀπόψεως καὶ ὁ

1) «immanent».

ἀνὴρ τῆς γυναικός, οἱ γονεῖς τῶν τέκνων καὶ τὰ τέκνα τῶν γονέων. Προχωροῦντες εὑρίσκομεν μίαν ἀπειρίαν σχέσεων, αἱ ὁποῖαι συνδέουν ἀρρήκτως τοὺς ἀνθρώπους πρὸς ἀλλήλους. Ἕκαστος ἐπιδιώκει νὰ ἱκανοποιήσῃ ἰδίους, ἀτομικοὺς σκοπούς, ἐπιτυγχάνει δὲ τοῦτο παρέχων εἰς ἀντάλλαγμα τὰς ὑπηρεσίας του πρὸς ἐξυπηρέτησιν ἀλλοτρίων σκοπῶν. Ἕκαστος ἐργάζεται ἀμέσως μὲν δι' ἴδιον λογαριασμόν, ἐμμέσως ὅμως διὰ τῆς ἐργασίας του ἐξυπηρετεῖ συγχρόνως ἀλλότρια συμφέροντα. Εἰς τὴν ἐγωϊστικὴν φράσιν: ὁ κόσμος ὑπάρχει δι' ἐμέ, δέον νὰ προστεθῇ: καὶ ἐγὼ ὑπάρχω διὰ τὸν κόσμον.

Ὁ σκοπὸς τοῦ δικαίου ἐνταῦθα εἶναι ὁ συμβιβασμὸς τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας, «ἡ ἐναρμόνισις τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς κοινωνίας» (1) καὶ ἐν γένει ἡ ὀργάνωσις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Βεβαίως, ἡ ἀμοιβὴ (τὸ συμφέρον) εἶναι κυρίως ἐκείνη, ἥτις παρακινεῖ **τὸν ἄνθρωπον πρὸς ἐργασίαν χάριν τῶν ἄλλων**· ἡ ἀμοιβὴ εἶναι εἷς τῶν μοχλῶν τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἔνθα ὅμως αὕτη δὲν ἐπαρκεῖ, ἔρχεται τὸ δίκαιον καὶ ἐπιβάλλεται ἀναγκαστικῶς. Ἀπαραίτητος συνεπῶς εἶναι ἡ ὕπαρξις τοῦ δικαίου καὶ τοῦ κράτους.

Δύο εἶναι αἱ κινητήριοι δυνάμεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς: ἡ ἀνταμοιβὴ ἀφ' ἑνός, ὁ νομικὸς ἐξαναγκασμὸς ἀφ' ἑτέρου καὶ ὁ δι' αὐτῶν ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς εἶναι ἡ ἱκανοποίησις τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν.

Ἐάν τις ἰσχυρισθῇ, ὅτι παρὰ Ῥωμαίοις αἱ ἐλευθέριοι ὑπηρεσίαι παρείχοντο ἄνευ ἀμοιβῆς, ὁ Jhering ἀπαντᾷ, ὅτι καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν περιπτώσεων ἡ ἀμοιβὴ ἠρέθιζε τὸν ἀτομικὸν ἐγωϊσμὸν πρὸς ἐργασίαν χάριν τῶν ἄλλων, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι αὕτη δὲν συνίστατο εἰς χρήματα (2), «ἀλλὰ εἰς ἓν ἀγαθόν, ὡς εἶναι π.χ. ἡ τιμή, ἡ ὑπόληψις, ἡ δημοτικότης κλπ. ὅπερ εἰς τὸν ἄνδρα τῆς ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως ἤσκει ἀκριβῶς τὴν αὐτὴν ἐλκυστικὴν ἐπίδρασιν, οἵαν ἀσκεῖ τὸ χρῆμα εἰς τὰς κατωτέρας κοινωνικὰς τάξεις (3) Ἐὰν ἡ μία ἀνταμοιβὴ συνίσταται εἰς χρῆμα, ἡ δὲ ἄλλη εἶναι μὴ χρηματική, τοῦτο δὲν ἔχει σημασίαν διὰ τὸν Jhering, ἐφ' ὅσον δι' ἀμφοτέρων ἐπιδιώκεται ἡ ἱκανοποίησις τοῦ ἀτομικοῦ ἐγωϊσμοῦ. Ὁ σκοπὸς παραμένει ὁ αὐτός.

Ἔπειτα, ἡ ἀμοιβή, ὁ μισθὸς δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ ὅ,τι εἶναι ἡ ἀντιπαροχὴ διὰ τὴν παροχὴν πράγματος ἐπὶ τῶν ἀμφοτεροβαρῶν συμβάσεων. Τόσον ἐπὶ τῆς μισθώσεως ὑπηρεσιῶν, ὅσον καὶ ἐπὶ ἀγοραπωλησίας ἐπιδιώκεται νὰ ἐπιτευχθῇ μία ἐξίσωσις (4) μεταξὺ παροχῆς καὶ ἀντιπαροχῆς.

Ἐφ' ὅλων λοιπὸν τῶν συναλλαγῶν ῥυθμιστὴς εἶναι ὁ σκοπὸς καὶ ὁ σκοπὸς συνίσταται εἰς τὸ συμφέρον. Πῶς ἄλλως, ἐρωτᾷ ὁ Jhering, νὰ ἐξηγήσωμεν τὰς συναλλαγὰς ἢ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ σκοποῦ;

---

1) Jhering: ἔνθ. ἀν. σελ. 103 κ. ἑξ.
2) «In klingender Münze».
3) Jhering: ἔνθ. ἀν. σελ. 109 κ. ἑξ.
4) «Aequivalent».

Ὅ,τι διὰ τῶν ἀνωτέρω ἐπιδιώκει ὁ Jhering, εἶναι νὰ καταστήσῃ φανερὸν τὸν μηχανισμόν, τὸν ὁποῖον χρησιμοποιεῖ ἡ κοινωνία, ἵνα τῇ βοηθείᾳ τοῦ ἀτομικοῦ ἐγωϊσμοῦ πληρώσῃ τὰς ἀνάγκας της (1).

2. Τόσα περὶ ἀμοιβῆς, περὶ τοῦ πρώτου μοχλοῦ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἀνωτέρω ἐκρίθη ἀναγκαῖον τὸ δίκαιον, ἵνα ἐπιβάλλῃ δικαίαν τινὰ ἐξίσωσιν ἐν ταῖς συναλλαγαῖς· παραλλήλως ὅμως δέον νὰ παρέχεται ὑπ' αὐτοῦ ἡ βεβαιότης, ὅτι ὁ ὑπὸ τῶν συμβαλλομένων ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς θὰ πραγματοποιηθῇ ἐν ἀνάγκῃ καὶ δι' ἐξαναγκασμοῦ. Τὸ δίκαιον, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐμφανίζεται ὡς ῥυθμιστὴς ἐν ταῖς συναλλαγαῖς, δέον ἐπὶ πλέον νὰ παρέχῃ τὴν ἀπαιτουμένην ἀσφάλειαν, διότι ἄνευ αὐτῆς οὐδεὶς θὰ προέβαινεν εἰς τὴν κατάρτισιν συμβάσεων. Δίκαιον ἀναγκαστικόν.

Ἐξαναγκασμὸς πάλιν σημαίνει ἐπιδίωξιν σκοποῦ τινος διὰ τῆς καθυποτάξεως ἀλλοτρίας βουλήσεως. Ἵνα ὅμως ὁ τοιοῦτος ἐξαναγκασμὸς μὴ ἐπιβάλλεται αὐθαιρέτως, πρὸς ἱκανοποίησιν ἐγωϊστικῶν σκοπῶν, εἶναι ἀναγκαία ἡ ὀργάνωσις μιᾶς ἐξουσίας, ὑπὸ τῆς ὁποίας θὰ ἐπιβάλλωνται οἱ τεθέντες σκοποὶ καὶ τοῦτο εἶναι ἔργον τοῦ κράτους. Ἡ κρατικὴ ἐξουσία παρέχει εἰς τὸ δίκαιον διὰ τῆς δικαστικῆς καὶ ἐκτελεστικῆς λειτουργίας τὴν ἀπαιτουμένην δύναμιν, ἵνα ἐπιβάλλεται καὶ τοῦτο θεωρεῖ ὁ Jhering ὡς τὴν κυρίαν αἰτίαν τῆς γενέσεως τοῦ κράτους. Τὸ δίκαιον εἶναι «σύστημα ἀναγκαστικῶν κανόνων ἐξασφαλίζον κοινωνικοὺς σκοπούς».

Τὸν νομικὸν ἐξαναγκασμὸν χαρακτηρίζει ὁ Jhering ὡς τὸν δεύτερον μοχλὸν ἐν ταῖς συναλλαγαῖς. Καὶ ἐνταῦθα ἀκολουθεῖ ὁ Jhering τὴν αὐτὴν πορείαν, ἵνα ἀποδείξῃ «πῶς ὅλα ἐμφανίζονται κατ' ἀνάγκην ἀπὸ τὴν πρακτικὴν κινητήριον δύναμιν τῆς ἐννοίας τοῦ σκοποῦ» (2).

Ἐπὶ πλέον : ἀνέκαθεν ὁ ἰσχυρότερος ἐζήτει νὰ συντηρηθῇ ἐκ τῆς καταστροφῆς τοῦ ἄλλου. Ἡ φυσικὴ ἰσχὺς ἐχρησιμοποιεῖτο ἀπεριορίστως χάριν τῆς αὐτοσυντηρήσεως. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως κατέστη φανερόν, ὅτι ἡ καταστροφὴ τοῦ ἀδυνάτου δὲν εἶναι πράγματι πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἰσχυροῦ, ἀλλὰ συμφερώτερον εἶναι ἡ καθυπόταξις ἐκείνου καὶ ἡ χρησιμοποίησίς του πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν τοῦ ἄλλου. Ἀντὶ τῆς θανατώσεως ἔχομεν κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους τὴν δουλείαν. Τοῦτο σημαίνει διὰ τὸν Jhering αὐτοπεριορισμὸν τῆς δυνάμεως τοῦ ἰσχυροῦ πρὸς καλλιτέραν ἐξυπηρέτησιν ἰδίων σκοπῶν.

Τὸ συμφέρον εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐχαλιναγώγησε τὴν παραφορὰν τοῦ νικητοῦ, ὅπερ ἔθεσε μέτρον εἰς τὴν ἐξουσίαν του, εἰς τὴν ῥῆσιν τοῦ ξίφους του· καὶ τὸ μέτρον τοῦτο ἐπὶ τῆς βίας εἶναι τὸ δίκαιον, «πάντοτε ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ ἰδίου συμφέροντος ὁ σκληρόκαρδος, ἀδιόρθωτος ἐγωϊ-

1) Jhering : ἔνθ. ἀν. σελ. 230.
2) Jhering : ἔνθ. ἀν. σελ. 237 κ. ἑξ.

στὴς ἔφθασε διὰ τῆς πείρας εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ θέσῃ ἐν τῇ ζωῇ κανόνας, οἱ ὁποῖοι τὸν ὁδηγοῦν εἰς τὸν δίκαιον δρόμον, ἵνα ἐκ τῆς ἐξουσίας του ἀπολαύσῃ πλείονας ὠφελείας» (1). «Τὸ δίκαιον εἶναι ἓν ἀνώτερον ὃν γεννηθὲν ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐξ οὗ κατῆλθε κατόπιν εἰς τὴν γῆν. Ἡ βία εἶναι εἷς κατεργάρης γεννηθεὶς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅστις τὸ πᾶν ἀνατρέπει ἐν τῇ ἀχαλινωσίᾳ του. Αἱ δύο αὐταὶ ὑπάρξεις συνηντήθησαν κάποτε ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἡ βία συγκινηθεῖσα ἀπὸ τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ δικαίου ἀφήνεται νὰ ὁδηγηθῇ παρ' αὐτοῦ· τοιουτοτρόπως καθίσταται αὕτη ἠθικὸν καὶ χρήσιμον μέλος τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας» (2).

Δίκαιον κατὰ ταῦτα εἶναι ἡ «πειθαρχημένη βία»· «ἡ βία βασιλεύει παντοῦ καὶ πάντοτε, κάθεται ἐπὶ τοῦ θρόνου, κρατεῖ εἰς χεῖρας της τὸ ξίφος καὶ τὸ δίκαιον χρησιμεύει αὐτῇ ὡς ἡ πυξὶς εἰς τὸν πλοηγόν». Εἶναι σημεῖον πολιτισμοῦ διὰ τὸν Jhering ἡ παραδοχὴ τοῦ δικαίου ὑπὸ ἑνὸς λαοῦ· «εἶναι ἡ λυδία λίθος τῶν λαῶν, τῆς ἀναπτύξεώς των, τῆς αὐτεξουσιότητός των. Τὸ δίκαιον εὐδοκιμεῖ ἐκεῖ ἔνθα ἀμφότερα ἑνοῦνται» (3). Τὸ Δίκαιον κατὰ ταῦτα εἶναι μέσον καὶ σκοπὸς εἶναι ἡ διατήρησις, ἡ συντήρησις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Κατὰ τὰ λεχθέντα, ἡ βάρβαρος βία προσεταιρίζεται τὸ δίκαιον χάριν τῶν συμφερόντων τοῦ ἰσχυροῦ· τὸ δίκαιον πάλιν πρὸς ἐπιβολὴν τῶν κυρώσεών του ἔχει ἀνάγκην τῆς ἰσχύος καὶ μάλιστα τῆς ὀργανωμένης κρατικῆς τοιαύτης. Ἄνευ τοῦ δικαίου ἡ βία εἶναι βάρβαρος, ἄνευ τῆς δυνάμεως τὸ δίκαιον εἶναι ἀνωφελές, χωρὶς τὴν ὀργανωμένην ἐξουσίαν εἶναι αὐθαίρετον καὶ τέλος τὸ κράτος ἄνευ τοῦ δικαίου δὲν ἱκανοποιεῖ τὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας. Δίκαιον συνεπῶς εἶναι, κατὰ τὸν νέον ὁρισμὸν τοῦ Jhering, τὸ σύνολον τῶν ἐν τῷ κράτει ἰσχυόντων ἀναγκαστικῶν κανόνων.

Δύο εἶναι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ δικαίου: κανὼν καὶ ἐξαναγκασμός. Μόνον ἐξ ἀναγκαστικῶν κανόνων ἀποτελεῖται τὸ δίκαιον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τοιοῦτος ἐξαναγκασμὸς ὀργανοῦται ἐν τῷ κράτει, διότι εἰς τὸ κράτος ἀνήκει τὸ «μονοπώλιον τῆς βίας», ἕπεται ὅτι τοῦτο εἶναι ἡ μόνη ἀληθὴς πηγὴ τοῦ δικαίου (4). Κανόνες μὴ ἀναγκαστικοί,

1) «Durch das eigene Interesse gebotene Mässigung der Gewalt». Jhering: ἔνθ. ἀν. σελ. 250 κ. ἑξ.

2) Jhering: ἔνθ. ἀν. σελ 251.

3) Εἶναι ἀρά γε ἀληθές, ὅτι ἡ βία ἔφερεν εἰς τὸν κόσμον τὸ δίκαιον πρὸς καλλιτέραν πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν της ἢ ἀντιθέτως ὅτι τὸ δίκαιον μεταχειρίζεται ἐν ἀνάγκῃ τὴν βίαν διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν εὐγενῶν προθέσεών του; ὁ Jhering παραδέχεται, ὅτι κατ' ἀρχὰς ἦλθον οἱ δεσπόται εἰς τὸν κόσμον καὶ ἔπειτα οἱ νομοθέται.

4) Τοιαύτη ἀντίληψις περὶ Δικαίου δὲν εἶναι ἄγνωστος εἰς τὴν σημερινὴν νομικὴν ἐπιστήμην: die soziologische Jurisprudenz, der Rechtsempirismus: Bülow, Frenzel, Hold v. Ferneck, Kornfeld, Spiegel καὶ τέλος ὁ κύριος ἐκπρό-

π.χ. κανόνες τῆς ἠθικῆς, τῆς θρησκείας, τῶν ἠθῶν δὲν ἀποτελοῦν δίκαιον. Κατὰ τοῦτο διακρίνεται τὸ δίκαιον τῶν ἄλλων ρυθμιστικῶν διατάξεων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Ὁ κανὼν πάλιν εἶναι μέτρον συμφώνως τῷ ὁποίῳ μετροῦνται αἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων. Ὑπὸ τὸν τύπον τοῦ κανόνος ἐμφανίζεται τὸ δίκαιον καὶ ὡς περιεχόμενον ἔχει τοὺς διαφόρους σκοπούς, τῶν ὁποίων πρώτιστος εἶναι ἡ τάξις καὶ ἡ κανονικὴ λειτουργία τῆς κοινωνικῆς ζωῆς (1).

Ἕτερον στοιχεῖον τοῦ δικαίου εἶναι ἡ ἰσότης, ἥτις ἀποτελεῖ τὸν πρακτικὸν σκοπὸν τῆς ἰδέας τῆς δικαιοσύνης. Ἕκαστος κανὼν δικαίου φέρει τὴν ἰδέαν τῆς ἰσότητος εἰς τὰς συγκεκριμένας περιπτώσεις, τὰς ὁποίας θέλει νὰ ρυθμίσῃ καὶ μάλιστα ἰσότητα μεταξὺ ἐργασίας καὶ ἀνταμοιβῆς, ὑπαιτιότητος καὶ ποινῆς, μὲ ἄλλους λόγους ἰσότητα πρακτικήν, οἵαν ἀπαιτεῖ ὁ ἐπιδιωκόμενος κοινωνικὸς σκοπός (2).

3. Τόσα, ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἐξωτερικὸν τύπον τοῦ δικαίου καὶ τὸν δι' αὐτοῦ ἐπιδιωκόμενον σκοπόν. Ὁ τύπος οὗτος τοῦ δικαίου εἶναι ἐν παντὶ χώρῳ καὶ χρόνῳ ὁ αὐτός· ὅμως διαφέρει καὶ ἐξ οὗ προέρχεται ἡ διάκρισις τῶν κατὰ τόπους δικαίων, εἶναι τὸ ἑκάστοτε διάφορον περιεχόμενον τοῦ σκοποῦ. Τὰ διάφορα δίκαια διακρίνονται μεταξύ των ἀναλόγως τῶν περιστάσεων καὶ τῶν συνθηκῶν, τὰς ὁποίας ἕκαστον ἔχει νὰ ρυθμίσῃ. Ἑπομένως δὲν πρέπει νὰ ἐρωτῶμεν, λέγει ὁ Jhering, ἐὰν ὑπάρχῃ ἀπόλυτον καὶ αἰώνιον δίκαιον, ὅπως προκειμένου περὶ τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἐὰν ὁ ἑκάστοτε τεθεὶς ὑπὸ τοῦ δικαίου σκοπὸς ἦτο πρόσφορος ἢ μὴ διὰ τὰς συγκεκριμένας περιστάσεις. «Ἡ ἀντίληψις ὅτι τὸ δίκαιον πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε τὸ ἴδιον, εἶναι ἐξ ἴσου ἄτοπος, ὅπως ἡ σκέψις ὅτι ἡ ἰατρικὴ θεραπεία ἐφ' ὅλων τῶν ἀσθενῶν πρέπει νὰ εἶναι ἡ αὐτή». Ὅπως διὰ τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην δὲν ὑπάρχουν ἀσθένειαι, ἀλλ' ἀσθενεῖς, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἀναλόγως τῆς ἰδιοσυγκρασίας του ἔχει ἀνάγκην εἰδικῆς θεραπείας, οὕτω καὶ ἐν τῷ δικαίῳ· αἱ ἑκάστοτε κοινωνικαὶ συνθῆκαι ἔχουν ἀνάγκην διαφόρου ρυθμίσεως.

σωπος Sander. Κατ' αὐτὸν das Recht sei eine Summe «gesellschaftlicher Urteile über bestimmte Machtchancen», eine «Wahrscheinlichkeitskalkül über Macht». Κατόπιν οἱ Hägerstrom - Lundstedt οἵτινες εὑρίσκουν ὡς μόνον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ δικαίου τὴν δύναμιν (auf den Machtcharakter).

1) «Die Ordnung, die Gleichmässigkeit des sozialen Handelns». «Eine durch Normen geregelte und durch die Furcht vor der Gewalt gesicherte Gleichmässigkeit des Handelns» (Jhering).

2) Ἐνταῦθα διαπράττει ὁ Jhering μίαν μεθοδολογικὴν ἀνακολουθίαν: ὁρίζει ὡς σκοπὸν τοῦ δικαίου τὸ πρακτικὸν συμφέρον τῆς κοινωνίας καὶ κατόπιν ὁμιλεῖ περὶ ἰσότητος καὶ δικαιοσύνης ὡς ἀπαραιτήτων στοιχείων τοῦ δικαίου, συμφώνως πρὸς τὰ ὁποῖα δέον νὰ ρυθμίζωνται τὰ ἀνταγωνιζόμενα συμφέροντα. Τῶν στοιχείων πάλιν τούτων τὸ περιεχόμενον προσπαθεῖ νὰ προσδιορίσῃ ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν πρακτικὴν ζωήν. Ἡ ἰσότης ὅμως καὶ ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἰδέαι καὶ αἱ ἰδέαι δὲν προσδιορίζονται ὑπὸ τῆς ἐμπειρίας.

«Τὸ νὰ ἐπιδιώκωμεν ἓν γενικόν, παγκόσμιον δίκαιον δι' ὅλους τοὺς λαοὺς καὶ δι' ὅλους τοὺς χρόνους, σημαίνει τὸ αὐτὸ ὡς ἐὰν ζητῶμεν μίαν γενικὴν συνταγὴν δι' ὅλους τοὺς ἀσθενεῖς» (1).

Ποῖος λοιπὸν εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ δικαίου; Ἕκαστον ὂν ἐν τῇ ζωῇ ἐπιδιώκει ἐξασφάλισιν τῶν ἀπαραιτήτων ὅρων τῆς ὑπάρξεώς του. Τὸ δίκαιον συνοδευόμενον ὑπὸ τῆς κρατικῆς ἐξουσίας ἀσφαλίζει ἀκριβῶς τὰς βιοτικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας. Συνεπῶς, ὁ σκοπὸς τοῦ δικαίου ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀπαντήσεως, τὴν ὁποίαν θὰ δώσωμεν εἰς τὴν ἐρώτησιν: ποῖαι εἶναι αἱ βιοτικαὶ ἀνάγκαι τῆς κοινωνίας;

Δὲν εἰσερχόμεθα εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ζητήματος τούτου, διότι τὸ πρόβλημα τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν τῆς κοινωνίας ποικίλει ἀναλόγως τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς, ὑπὸ τοῦ ὁποίου κατέχεται ἑκάστη κοινωνία. Ἑκάστη ἐποχὴ ζῇ μὲ τὰ ἰδανικά της καὶ συνεπῶς διάφορος εἶναι ὁ προορισμός της καὶ ὁ κύριος σκοπὸς τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει. Δι' ἕνα λαὸν στρατιωτικὸν τὸ πρῶτον καὶ κύριον ἰδανικὸν εἶναι ἡ ἀρετὴ τῆς ἀνδρείας, τῆς σωματικῆς ῥώμης. Δι' ἄλλον λαὸν ἀνεπιτυγμένον, ἀνώτερον πολιτισμοῦ τὸ ἰδανικὸν τῆς ζωῆς του εἶναι ἡ παιδεία, ἡ ἐπιστήμη. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δέον νὰ τονίσωμεν ἐνταῦθα εἶναι, ὅτι τὸ δίκαιον, κατὰ τὸν Jhering, προασπίζει τοὺς ἑκάστοτε κοινωνικοὺς σκοπούς. Δηλαδὴ μὲ ἄλλους λόγους τὸ περιεχόμενον τοῦ σκοποῦ τοῦ δικαίου ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἑκάστοτε πολιτικῶν ἀντιλήψεων.

Πάντως, «ὅ,τι ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ νομικοῦ πεδίου ἔχει λόγον καὶ αἰτίαν σκοπόν τινα. Ὅλο τὸ δίκαιον δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ δημιούργημα τοῦ σκοποῦ.... Οὐδαμοῦ εἶναι, δι' ἐκεῖνον ὅστις δὲν φοβεῖται τὴν ἔρευναν καὶ τὸν κόπον τῆς σκέψεως, ἡ ἀνακάλυψις τοῦ σκοποῦ τόσον ἀσφαλής, ὅσον ἐν τῷ δικαίῳ. Ἡ ἔρευνα τούτου εἶναι ἔργον τῆς νομικῆς ἐπιστήμης ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν δογματικὴν καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ δικαίου (2)».

4. Ἕτερον ζήτημα, τὸ ὁποῖον γεννᾶται, εἶναι, ἐὰν τὸ δίκαιον ἐπιδιώκει τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἰδιωτικῶν συμφερόντων ἢ τῶν συμφερόντων τῆς κοινωνίας. Μὲ ἄλλας λέξεις: δίκαιον ἰδιωτικόν, ἀτομικόν, ἢ δημόσιον, κοινωνικόν: ὁ Jhering δὲν ποιεῖται σαφῆ διάκρισιν μεταξὺ ἀτομικῶν καὶ κοινωνικῶν συμφερόντων. Παραδέχεται ὅτι εἰς τοὺς ὑπὸ τῆς κοινωνίας ἐπιδιωκομένους σκοποὺς ἐμπεριέχονται κατ' ἀνάγκην καὶ τὰ ἀληθῆ ἀτομικὰ συμφέροντα (3).

Πάντως τὸ δίκαιον ἀναγνωρίζει εἰς τὸ ἄτομον ἐπιδίωξιν ἰδίων σκοπῶν, δηλαδὴ ἀναγνωρίζει αὐτὸ ὡς ὑποκείμενον δικαιωμάτων, ὅπως καὶ τὴν

---

1) Jhering: ἔνθ. ἀν. σελ. 440.

2) Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ φράσις τοῦ Jhering: «Τίποτε δὲν ὑπάρχει, διὰ τὸ ὁποῖον τὸ ἄτομον θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ: αὐτὸ εἶναι ἀποκλειστικῶς ἰδικόν μου...» ἔνθ. ἀν. σελ. 512, 524, 525 κ. ἑξ.

3) Jhering: ἔνθ. ἀν. σελ. 442.

κοινωνίαν. Ἐξ αὐτοῦ προέρχεται ἡ διάκρισις τοῦ δικαίου εἰς ἰδιωτικὸν καὶ δημόσιον. Ὅ,τι καὶ πάλιν ἔφερε τὸν χωρισμόν, εἶναι ὁ διάφορος σκοπός, ὅστις ἐπιδιώκεται ὑπὸ τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ δημοσίου Δικαίου.

Ἡ διάκρισις τῶν κανόνων τοῦ δικαίου ἀναλόγως τῶν δι' αὐτῶν ἐπιδιωκομένων σκοπῶν καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰ ὑποκείμενα τὰ ὁποῖα αὐτοὶ ἀφοροῦν, φαίνεται καθαρώτερον ἐν τῷ ποινικῷ Δικαίῳ, ἔνθα χωρίζονται τὰ ἐγκλήματα ἀναλόγως τῶν δι' αὐτῶν προσβαλλομένων ὑποκειμένων. Τὸ ἔγκλημα ὁρίζεται ὑπὸ πολλῶν ὡς πρᾶξις τιμωρουμένη διὰ δημοσίας ποινῆς, ἢ ὡς μία ποινικῶς παράνομος πρᾶξις. Ὁ ὁρισμὸς ὅμως οὗτος δίδει, κατὰ τὸν Jhering, ἐν ἐξωτερικὸν γνώρισμα τοῦ ἐγκλήματος, κατὰ τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν ἐγκλήματα, ὅσα ἀναφέρονται ἐν τῷ ποινικῷ νόμῳ. Δὲν μᾶς λέγει ὅμως τὸ οὐσιῶδες χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τοῦ ἐγκλήματος, ἵνα διακρίνωμεν ἀντικειμενικῶς ποῖα εἶναι ἐγκλήματα καὶ διὰ ποῖον λόγον τὰ τιμωρεῖ ὁ νόμος διὰ ποινῆς. Ἄλλοι ὁρίζουν τὰ ἐγκλήματα ὡς πράξεις, δι' ὧν προσβάλλονται δικαιώματα τῶν ἀτόμων ἢ τῆς κοινωνίας. Ἀλλ' ἐρωτᾶ ὁ Jhering: ποῖον εἶναι τὸ ὑποκείμενον τοῦ δικαιώματος ἐπὶ τῆς ψευδορκίας, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἐγκλημάτων κατὰ τῆς ἠθικῆς;

Κατὰ τὸν Jhering, ὁ σκοπὸς τοῦ ποινικοῦ Δικαίου εἶναι ὅμοιος μὲ ἐκεῖνον, ὃν ἐπιδιώκουσι καὶ τὰ ἄλλα δίκαια· δηλαδὴ ἡ ἀσφάλεια τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν τῆς κοινωνίας. Τὸ ποινικὸν Δίκαιον διαφέρει τῶν ἄλλων δικαίων κατὰ τὸν ἰδιάζοντα τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει τὸν σκοπόν του· ἐκ τοῦ ὅτι ποιεῖται χρῆσιν τῆς ποινῆς, διότι ὅλα τὰ ἄλλα μέσα θεωροῦνται ἀλυσιτελῆ· «Ἡ ποινὴ ἐπιβάλλεται, ἐκεῖ ἔνθα ἄνευ αὐτῆς ἡ κοινωνία δὲν δύναται νὰ διατηρηθῇ» (1). Ἐπομένως ὁ ὑρίλος ὁρισμὸς τοῦ ἐγκλήματος ἔχει ὡς ἑξῆς: «τὸ ἔγκλημα εἶναι πρᾶξις χαρακτηρισθεῖσα ὑπὸ τοῦ νομοθέτου ὡς ἐπικίνδυνος διὰ τὰς βιοτικὰς ἀνάγκας τῆς κοινωνίας καὶ ἀποδοκιμαζομένη ἀποκλειστικῶς διὰ ποινῆς» (2). Οὐσιῶδες χαρακτηριστικὸν τοῦ ἐγκλήματος εἶναι τὸ ἐπικίνδυνον τῆς πράξεως διὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, ἀναλόγως δὲ τῆς ἀξίας τοῦ ἀγαθοῦ κανονίζεται καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐπιβαλλομένης ποινῆς. «Ὁ τιμοκατάλογος τῶν ποινῶν εἶναι τὸ μέτρον διατιμήσεως τῶν κοινωνικῶν ἀγαθῶν»· «ὅ,τι αἱ τιμαὶ διὰ τὰς συναλλαγάς, τὸ αὐτὸ σημαίνει ἡ ποινὴ διὰ τὸ ποινικὸν Δίκαιον».

Κατὰ τῶν ἀγαθῶν ὅμως, νομίζει ὁ Jhering, δὲν διαπράττεται ἀδίκημα, ἀλλὰ κατὰ τοῦ ὑποκειμένου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει τὸ προσβαλλόμενον ἀγαθόν. Ἐν σχέσει πρὸς τὸ διάφορον ὑποκείμενον διακρίνονται τὰ ἀδικήματα, εἰς ἀδικήματα κατὰ τῶν ἀτόμων, κατὰ τοῦ κράτους, τῆς κοινωνίας κλπ.

Αὗται εἶναι ἐν συνομίᾳ αἱ σκέψεις τοῦ Jhering περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ σκοποῦ. Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ μεγαλοφυοῦς νομικοῦ εἶναι, καθὼς βλέπει ὁ

---

1) Jhering: ἔνθ. ἀν. σελ. 483 κ. ἑξ.
2) Jhering: ἔνθ. ἀν. σελ. 491, 492 κ. ἑξ.

ἀναγνώστης, πλῆρες ἀντιφάσεων· καὶ αἱ ἀντιφάσεις προέρχονται κυρίως ἐκ τοῦ ὅτι φροντίζει ὁ Jhering νὰ προσδιορίσῃ τὸν σκοπὸν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀναγκῶν τῆς καθημερινῆς ζωῆς, τῶν συμφερόντων. Κατόπιν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην τοῦ μέτρου, ἵνα δι' αὐτοῦ μετρῇ τὰ ἀνταγωνιζόμενα συμφέροντα· τὸ ἀπόλυτον ὅμως μέτρον δὲν εὑρίσκεται ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ, ἤτοι ἐν τῷ ἀντικειμένῳ ὅπερ ἔχει ἀνάγκην μετρήσεως.

Πάντως δι' αὐτοῦ τοῦ ἔργου ἐγένετο τὸ πρῶτον μεταφύτευσις τῆς ἐννοίας τοῦ σκοποῦ ἐκ τῆς Φιλοσοφίας εἰς τὴν νομικὴν ἐπιστήμην καὶ ἐπὶ πλέον κατέστη συνειδητὴ εἰς τοὺς νομικοὺς ἡ δημιουργικὴ δύναμις τοῦ σκοποῦ ἐν τῷ δικαίῳ καὶ διὰ τὴν ἑρμηνείαν αὐτοῦ. Πολὺ δὲ ὀρθῶς θεωρεῖται ὁ Jhering ὡς ὁ πατὴρ τῆς τελεολογικῆς ἑρμηνείας.

Εἰς τί συνίσταται λοιπὸν ὁ σκοπός; εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν τῆς κοινωνίας, εἰς τὴν δικαίαν ρύθμισιν τῶν συναλλαγῶν· ἐνῷ ἐν σελίδι 554 λέγει ὁ Jhering, ὅτι «ἡ δικαιοσύνη εἶναι ζωτικὴ ἀρχὴ (1) τῆς κοινωνίας καὶ ἐν ταὐτῷ ἀποτελεῖ τὸ κύριον πρόβλημα». Ἡ δικαιοσύνη ὅμως καὶ ὁ πρακτικὸς σκοπὸς εἶναι δύο πράγματα ἀντίθετα.

Γ'. Σκοπὸς καὶ ἠθική.

1. Μόνον ἐπὶ τῶν δύο ἀνωτέρω βάσεων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ στηρίξωμεν τὸ κοινωνικὸν οἰκοδόμημα, δηλαδὴ ἐπὶ τῆς ἀνταμοιβῆς καὶ τοῦ νομικοῦ ἐξαναγκασμοῦ. Ἐὰν μόνον ἡ ὑλικὴ ἀνταμοιβὴ ἦτο ἡ κινητήριος δύναμις πρὸς ἐργασίαν, τότε ὁ πλούσιος δὲν θὰ εἰργάζετο καὶ ὁ ἐργάτης θὰ ἐνδιεφέρετο μόνον διὰ τὸ ποσὸν τῆς ἀνταμοιβῆς. Ἐν τούτοις καὶ ὁ πρῶτος ἐργάζεται πρὸς ἀπόκτησιν, ἐκτὸς τοῦ πλούτου, μιᾶς κοινωνικῆς θέσεως, ὑπολήψεως καὶ ὁ δεύτερος ἐνδιαφέρεται διὰ τὸ ποιὸν τῆς ἐργασίας, διὰ τὴν ἀπόκτησιν ἐπαγγελματικῆς φήμης. Διὰ νὰ ὑπάρχῃ δὲ παρὰ τῷ ἐργάτῃ ἐνδιαφέρον διὰ τὸ ποιὸν τῆς ἐργασίας, ἀπαιτεῖται νὰ γίνῃ εἰς αὐτὸν συνειδητὴ ἡ ἰδέα τοῦ καθήκοντος, ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐργασίαν.

Ἐπίσης ὁ νομικὸς ἐξαναγκασμὸς δὲν ἀρκεῖ, ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ παρὰ τοῖς πολίταις «ἠθικὸν φρόνημα». Τὸ δίκαιον μόνον διὰ τῆς βίας καὶ τοῦ ἐκφοβισμοῦ δὲν ἐκπληροῖ πλήρως τὸν προορισμόν του. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θὰ διέπραττον ἀδικήματα, ἐφ' ὅσον θὰ ἠδύναντο νὰ διαφύγωσι τῶν ὀνύχων τῆς Δικαιοσύνης. «Τὸ δίκαιον ἄνευ ἠθικοῦ φρονήματος τόσον ὀλιγώτερον δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀποστολήν του, ὅσον ἡ ἠθικὴ ἄνευ ἐξαναγκασμοῦ». Ἡ πεῖρα διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ἐν κοινωνίᾳ ἐκτὸς τῶν συμφεροντολογικῶν πράξεων ὑπάρχουν καὶ πράξεις ἀφιλοκερδεῖς, ἄμεικτοι ἐγωϊσμοῦ, πράξεις αὐτοθυσίας, αὐταπαρνήσεως, ἀλτρουϊσμοῦ.

Ἡ ἀμοιβὴ καὶ ὁ ἐξαναγκασμὸς δὲν θέτουν εἰς πλήρη λειτουργίαν τὴν κοινωνικὴν μηχανήν, διότι ταῦτα εἶναι μοχλοὶ τοῦ ἀτομικοῦ ἐγωϊσμοῦ, ἐνῷ ἐνταῦθα ἔχομεν ἀνάγκην ἐπὶ πλέον ἑνὸς κοινωνικοῦ μοχλοῦ, διὰ νὰ ὑπάρξῃ

1) «Lebensprinzip».

πραγματικὴ κοινωνία. Ὡς τοιοῦτος χρησιμεύει, παραλλήλως πρὸς τὸν ἀτομικὸν ἐγωϊσμόν, τὸ αἴσθημα τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἀγάπης. Ἡ δημιουργία ἠθικοῦ συναισθήματος παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, «εἶναι εἷς ὅρος ἀπαραίτητος διὰ τὴν διατήρησιν τῆς κοινωνίας, διότι τοῦτο ἐξυπηρετεῖ ἀλλότρια συμφέροντα καὶ οὐχὶ τὰ ἰδικά μου, τὰ ἀτομικά» (1).

2. Διὰ τῶν κατωτέρω ἀναπτύσσωμεν ἐν συντομίᾳ τί εἶναι ἠθική (2).

Ὁ Jhering ὁρίζει τὴν ἠθικὴν ὡς τὴν ἐπιστήμην τῶν σκοπῶν διὰ τὸν ἄνθρωπον, τὴν κοινωνίαν, τὸ κράτος, τὴν ἀνθρωπότητα ἐν γένει καὶ ἔργον τῆς πολιτικῆς εἶναι ἡ εὕρεσις τῶν καταλλήλων μέσων πρὸς πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν τούτων.

Περαιτέρω διακρίνει ὁ Jhering τὴν ἀντικειμενικὴν τῆς ὑποκειμενικῆς ἠθικῆς. Διὰ τοῦ *πρώτου* ὅρου ἐννοεῖ τοὺς ἠθικοὺς κανόνας, τὴν ἠθικὴν τάξιν, διὰ τοῦ δευτέρου τὴν ὑποκειμενικὴν ἠθικὴν βούλησιν, τὴν ἠθικὴν διάθεσιν, τὸ ἠθικὸν φρόνημα.

Ὅπως ὁ σκοπός, ὑποστηρίζει ὁ Jhering, εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ δικαίου καὶ συντελεῖ ὡς πρακτικὸς ὁδηγὸς διὰ τὴν πρὸς τὰ πρόσω ἐξέλιξιν τῶν κοινωνικῶν πραγμάτων, ἀκριβῶς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐνεργεῖ οὗτος πρὸς πραγματοποίησιν μιᾶς ἀντικειμενικῆς ἠθικῆς τάξεως ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζονται, ὅτι τὸ ὑποκειμενικὸν αἴσθημα εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ἐννόμου καὶ ἠθικῆς τάξεως ἐν τῷ κόσμῳ, ἰσχυρίζεται ὁ Jhering ὅτι «ὅλοι οἱ ἠθικοὶ κανόνες καὶ αἱ διατάξεις ἔχουν κατὰ τὴν πεποίθησίν μου τὴν πηγήν των εἰς τοὺς *πρακτικοὺς* σκοποὺς τῆς κοινωνίας. Οἱ πρακτικοὶ σκοποὶ ἀσκοῦν μίαν τόσην ἀκαταγώνιστον βίαν, ὥστε ἡ ἀνθρωπότης δὲν ἔχει ἀνάγκην οὐδεμιᾶς ἠθικῆς προδιαθέσεως, ἵνα δημιουργήσῃ ὅ,τι χρειάζεται. Ἡ δύναμις τῆς ἀντικειμενικῆς ἠθικῆς ἐμφανίζεται ὑπὸ τύπον τριῶν κατηγορικῶν προσταγῶν : δικαίου, ἠθικῆς καὶ ἠθῶν.

Ἡ ἠθικὴ στηρίζεται ἐπὶ μιᾶς πρακτικῆς ἀναγκαιότητος, «τὸ ὑποκειμενικὸν ἠθικὸν αἴσθημα δὲν ἔχει ἱστορικὴν (χρονικὴν) προτεραιότητα, ἀλλ' εἶναι εἷς κόσμος δημιουργηθεὶς ἐκ τοῦ πρακτικοῦ σκοποῦ, ἵνα κατόπιν ἀνυψώσῃ τὴν φωνήν του, ὅπως πραγματοποιήσῃ ἐν τῷ κόσμῳ, ἐκεῖνο ὅπερ ἐδιδάχθη παρ' αὐτοῦ· εἶναι τὸ παιδί, τὸ ὁποῖον, ὅταν ἐνηλικιωθῇ, ζητεῖ νὰ ἐξουσιάσῃ τῆς μητρός του διὰ τῶν ἰδίων της συμβουλῶν». «Τὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐπιτρέπεται νὰ φονεύῃ, ληστεύῃ, νὰ κλέπτῃ, ἐδιδάχθη ἐπὶ

---

1) Παρηγορεῖται ὁ Jhering μὲ τὸν ὡραῖον στίχον τοῦ Schiller :
Einstweilen bis den Bau der Welt
Philosophie zusammenhält,
Erhält sie das Getriebe
Durch Hunger und durch Liebe.
(in den Weltweisen).

2) Rudolf von Jhering : Der Zweck im Recht. Bd. II 2 Aufl. 1889 σελ. 135 κ. ἑξ.

τῆς ὁδοῦ τῆς πείρας. Αὕτη ἔπρεπε νὰ τὸν διδάξῃ, ὅτι δι' αὐτῶν τῶν μέσων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ κοινωνικὴ ζωή. Τόσον τὸ δίκαιον, ὅσον καὶ ἡ ἠθικὴ εἶναι «ἱστορικὰ προϊόντα». Ἡ ἱστορία ἐγέννησε παρὰ τῷ ἀτόμῳ τὸ ἠθικὸν φρόνημα. Ὅπως ἡ γνῶσις, οὕτω καὶ ἡ ἠθικὴ βούλησις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι προϊόντα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς (1).

3) Ἐπὶ πλέον ὁ Jhering εὑρίσκει ὅτι ἡ κοινωνία εἶναι ὄχι μόνον πηγὴ τῶν ἠθικῶν κανόνων, ἀλλ' ἀκόμη δι' αὐτῶν ἐπιδιώκεται τὸ κοινωνικὸν ἀγαθόν (2). Καὶ ἐρωτᾶται: πῶς ἡ βούλησις τοῦ ἀνθρώπου ἀναγνωρίζει τοὺς ἠθικοὺς κανόνας, ἀφοῦ ἐκ φύσεως ἔχει αὕτη ὡς σκοπὸν κυρίως καὶ πρωτίστως τὴν ὑποστήριξιν τοῦ ἀτομικοῦ «ἐγώ»;

Ἡ κοινωνία καὶ οὐχὶ ἡ ἐπιταγὴ τοῦ καθήκοντος διδάσκει πάλιν, κατὰ τὸν Jhering, τὴν ἀτομικὴν βούλησιν περὶ τῆς ἀναγκαιότητος μιᾶς κοινωνικῆς ἠθικῆς. «Παρατήρησον, τοῦ φωνάζει ἡ κοινωνία, τί θὰ συμβῇ, ἐὰν πράττῃς ἀνηθίκως, ἐὰν ψεύδεσαι, ἐξαπατᾷς, θραύῃς τὸν δεσμὸν τοῦ γάμου, ἐγκαταλείπῃς τὰ τέκνα σου, ἀνταποδίδῃς κακὸν εἰς τὸν εὐεργέτην σου, ἀφίνῃς τοὺς πτωχοὺς νὰ ἀποθνήσκουν τῆς πείνης· ἐὰν σκέπτεσαι πάντοτε τὸν ἑαυτόν σου οὐδέποτε τοὺς ἄλλους, τότε θὰ γνωρίσῃς, τί θὰ προέλθῃ ἐκ τῆς κοινωνίας. Ἕκαστος ἠθικὸς κανὼν ἀποτελεῖ τὴν θεμέλιον στήλην τῆς ὑπάρξεώς σου· διατάραξον αὐτὴν καὶ θὰ θέσῃς ἐν κινδύνῳ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος».

Τὸ ἄτομον εἶναι, κατὰ τὸν Jhering, μέρος ἑνὸς ὅλου καὶ τὸ μέρος ἀποκτᾷ τὸν νόμον ἐκ τοῦ ὅλου, «εἶσαι μόνον μέρος τοῦ ὅλου καὶ ἐξ ἐκείνου προσλαμβάνεις τοὺς νόμους· δέξου αὐτοὺς κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ὁ ἐξωτερικὸς νόμος νὰ γίνῃ ἰδικός σου καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἀναγκαιότης νὰ σοῦ φέρῃ ἐσωτερικὴν ἀπελευθέρωσιν. Μὴ παραδέχεσαι ὅμως ποτὲ τὴν τρέλλαν, ὅτι οἱ δεσμοί, ἐπειδὴ σὺ (τυχὸν) δὲν τοὺς αἰσθάνεσαι ἐσωτερικῶς, δὲν ὑπάρχουν ἀντικειμενικῶς καὶ ὅτι σὺ μόνος εἶσαι νομοθέτης τοῦ ἑαυτοῦ σου».

Τὸ πεδίον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐξελίσσεται καὶ ἀναπτύσσεται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ ἐγωϊστὴν εἰς ἠθικὸν εἶναι ἡ κοινωνία. Κατ' ἀκολουθίαν, ἐπὶ τῇ βάσει

1) Ἐναντι αὐτῆς τῆς ἱστορικῆς, ὠφελιμιστικῆς θεωρίας τοῦ Jhering θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἀντείπῃ: καὶ πῶς ἀντιλαμβάνεται τὸ ἄτομον, ὅτι δίκαιον καὶ ἠθικὴ ἐν κοινωνίᾳ εἶναι πρὸς τὸ συμφέρον του, ἀφοῦ στερεῖται πάσης ἐσωτερικῆς, ἠθικῆς προδιαθέσεως; μὲ ἄλλας λέξεις: πόθεν προέρχεται ἡ ἠθικὴ βούλησις παρὰ τῷ ἀτόμῳ; Τὴν ἀπάντησιν ἐπ' αὐτοῦ δίδει ὁ Goethe:

«Wär' nicht das Auge sonnenhaft,
Die Sonne könnt'es nie erblicken;
Läg nicht in uns Gottes eigene Kraft,
Wie könnt'uns Göttliches entzücken?».

2) Ἐξ αὐτῶν φαίνεται ὅτι ὁ Jhering τίθεται ἀντιμέτωπος τοῦ φιλελευθερισμοῦ καὶ τοῦ ἀτομικισμοῦ διὰ τοῦ *συστήματος* τοῦ «κοινωνικοῦ εὐδαιμονισμοῦ». Honig: die Einwilligung des Verletzten (1919) s. 62.

τῶν λεχθέντων, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀπαντήσωμεν ἐπὶ τῶν ἄνω τριῶν ἐρωτήσεων: πηγή, σκοπὸς καὶ αἰτία τῆς ἠθικῆς βουλήσεως εἶναι ἡ κοινωνία.

Συνεπὴς πρὸς τὴν ἀρχήν, τὴν ὁποίαν θέτει ὁ Jhering περὶ τῆς ἱστορικότητος τῆς ἠθικῆς, παραδέχεται περαιτέρω τὴν σχετικότητα αὐτῆς· δηλαδὴ ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἀπολύτου ἠθικῆς, ὡς ὁμιλοῦμεν περὶ ἀπολύτου ἀληθείας, ἀλλὰ περὶ ὀρθῆς ἢ μὴ καὶ ἡ ὀρθότης ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν πρακτικῶν σκοπῶν τῆς ζωῆς, τῶν ὁποίων τὴν πραγματοποίησιν ἐπιδιώκει ἑκάστη ἐποχή. Ἑκάστη κοινωνία ἐπιδιώκει ἰδίους σκοποὺς καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τούτων μετρεῖται ὁ βαθμὸς τῆς ἠθικῆς. Ἡ ἀλήθεια τῆς ἠθικῆς εὑρίσκεται ἐν τῇ προόδῳ.

Ἡ ἠθικὴ ἐπιδιώκει τὴν εὐημερίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ αὕτη δὲν εἶναι μόνον ὑλική. Εὐημερία σημαίνει, ἐν τῇ πραγματικῇ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως, ἀκμὴ τῆς ζωῆς, ἀνωτέρα ὕπαρξις, ἐκδήλωσις ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων καὶ χρησιμοποίησις αὐτῶν διὰ πρακτικοὺς σκοπούς. Τὴν προσπάθειαν ταύτην πρὸς εὐημερίαν ἐν τῇ ἠθικῇ ὀνομάζει ὁ Jhering «κοινωνικὸν εὐδαιμονισμόν». Ἠθικὸν εἶναι, ὅ,τι συντελεῖ εἰς τὴν πραγματικὴν εὐημερίαν τῆς κοινωνίας, ἀνήθικον δὲ ὅ,τι φέρει ἀντίθετον ἀποτέλεσμα.

Ποῖος εἶναι λοιπὸν ὁ κοινωνικὸς εὐδαιμονισμός; τοῦτο δέον κατὰ τὸν Jhering νὰ προσδιορίσωμεν οὐχὶ δι' ἀφῃρημένων ἐννοιῶν (1), ἀλλ' ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος διδάσκει ἡμᾶς περὶ αὐτοῦ. Αἱ σελίδες της δίδουν εἰς ἡμᾶς τὴν ἀπάντησιν: ὅτι ἡ εὐημερία εἶναι ἔννοια σχετικὴ ἀναλόγως τόπου καὶ χρόνου. Ἡ εὐημερία τῆς χθές, ἥτις ἀπετέλει τὸν σκοπόν, ἀποτελεῖ τὴν προηγουμένην βαθμίδα διὰ τὴν αὔριον. Κατὰ τὸν Jhering πρὸς πλήρη διασάφησιν τῆς ἄνω ἐννοίας εἶναι ἀναγκαία ἡ ἔρευνα τῶν ἀρχικῶν ἐννοιῶν τῆς ἠθικῆς, ἤτοι τῆς ἐννοίας τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ κακοῦ, τῆς ἀρετῆς, τῆς δικαιοσύνης.

Ἀγαθὸν καὶ κακὸν δὲν εἶναι κατὰ τὸν Jhering ἔννοιαι ἀντικειμενικαί, ἐνυπάρχουσαι εἰς τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, ἀλλ' ὑποκειμενικαί, ὅπως τὸ χρῶμα. Ἀγαθὸν καὶ κακὸν εἶναι ὅ,τι συντελεῖ εἰς τοὺς σκοπούς μας ἀγαθῶς ἢ κακῶς. Ἡ διάκρισις αὐτῶν προέρχεται πάλιν ἐκ τοῦ πρακτικοῦ σκοποῦ. Ἡ πεῖρα δύναται νὰ διδάξῃ τὸν ἄνθρωπον τί εἶναι ἀγαθὸν καὶ κακόν. Αὕτη εἶναι τὸ δένδρον τῆς γνώσεως τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, ἐκ τῶν καρπῶν τοῦ ὁποίου πρέπει τις νὰ φάγῃ, ἵνα διακρίνῃ τὸ ἀγαθὸν τοῦ κακοῦ.

Ἀρετὴ ἐπίσης εἶναι ἡ ἱκανότης δι' ἕνα σκοπόν, π. χ. ἡ ἀρετὴ τῆς σωματικῆς ῥώμης. Ἐπὶ πάσης βαθμίδος πολιτισμοῦ ἑνὸς λαοῦ ἔχομεν καὶ μίαν ἄλλην ἐξέχουσαν ἀρετὴν σύμφωνον πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον ὠφελιμιστικὸν σκοπόν.

---

1) «abstrakt»

Ἐξ ἄλλου, ἡ ἔννοια τοῦ καθήκοντος καθορίζει τὴν σχέσιν τοῦ ἀτόμου πρὸς τοὺς σκοποὺς τῆς κοινωνίας καὶ τὴν ἔννοιαν ταύτην προσδιορίζει ἐπίσης ὁ κοινωνικὸς σκοπός.

Τὸ αὐτὸ δέον νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τῆς ἐννοίας τῆς δικαιοσύνης. Ἡ δικαιοσύνη δὲν εἶναι ἀφῃρημένη ἔννοια—συνεπῶς δὲν λέγεται ὀρθῶς : fiat justitia pereat mundus—ἀλλὰ κάτι ὠφέλιμον, ὅ,τι χρησιμεύει διὰ τὴν εὐημερίαν τῆς κοινωνίας.

Δι' ὅλης αὐτῆς τῆς ἀναπτύξεως ἐπιδιώκει ὁ Jhering τὸ αὐτό, ὅπερ καὶ ἐν τῷ δικαίῳ, δηλαδὴ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι δημιουργὸς τῆς ἠθικῆς, τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ δικαίου εἶναι ὁ πρακτικὸς σκοπός, «δὲν ὑπάρχει τίποτε εἰς ὅλον τὸν ἠθικὸν κόσμον, ὅπερ νὰ μὴ ὁδηγῆται ὑπὸ τοῦ σκοποῦ».

Τὸ ὅτι ὅμως δίκαιον καὶ ἠθικὴ ἀκολουθοῦν ὡρισμένους σκοποὺς δὲν εἶναι νέον τι ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Τὸ ὅτι ἡ ἀξία τῶν ἀφῃρημένων ἐννοιῶν διὰ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου μετρεῖται ἐμπειρικῶς εἶναι ἡ γνωστὴ ἀντίληψις κάθε ἀφελοῦς πραγματισμοῦ καὶ ὠφελιμισμοῦ. Ἀκριβῶς, ὅπως ὁ Jhering ἀντιλαμβάνεται τὸν σκοπόν, οὕτω πρεσβεύει καὶ ὁ Πραγματισμὸς τοῦ W. James : (1) μίαν μέθοδον κατὰ τὴν ὁποίαν δέον νὰ ἀντικρύζωμεν τὴν πραγματικότητα. Ἡ ἀλήθεια πάσης λογικῆς κρίσεως κρίνεται ἐκ τῶν πρακτικῶν ἀποτελεσμάτων· «ἀληθὲς εἶναι ὅ,τι παρακινεῖ ἡμᾶς εἰς ὠφελίμους πράξεις καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον παρέχει ἡμῖν ἱκανοποίησιν».

Ἐναντι ὅμως αὐτοῦ τοῦ Πραγματισμοῦ, ὅστις ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀλήθειαν τῆς γνώσεως ἐν σχέσει πρὸς πρακτικοὺς σκοπούς, λέγει ὁ Kant : «οὐδεὶς προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ ἐπιστήμην τινά, χωρὶς νὰ ἔχῃ ὡς βάσιν μίαν ἰδέαν» (2).

Ὅ,τι κυρίως ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐν προκειμένῳ, εἶναι ὁ πρακτικὸς σκοπός, ὡς τὸν ἀντιλαμβάνεται ὁ Jhering καὶ ὁ σκοπὸς πρὸς τὸν ὁποῖον κατευθύνεται ἡ βούλησις εἶναι τὸ συμφέρον τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας. Τὸ συμφέρον τοῦτο εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ νόμου προστατευόμενον, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ὑποκειμενικοῦ δικαιώματος. Τὴν ἔννοιαν τοῦ συμφέροντος δέον, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λεχθέντων, νὰ ἀντιλαμβανώμεθα ὡς κάτι ἀντικειμενικόν, ὡς ἀγαθὸν καὶ οὐχὶ ὡς ψυχικὴν πραγματικότητα, ὡς συμφέρον προσώπου τινὸς ἐπὶ τῶν πραγμάτων (3).

---

1) W. James : Pragmatism (1905) σελ. 51.

2) Kant : Kritik der reinen Vernunft Bd 37a der philosophischen Bibliothek (1930) s. 749.

3) Ἂν καὶ ὁ Jhering ἐν Besitzwille (Jena 1889 s. 25) ὁρίζει τὸ συμφέρον ὡς : «Das Gefühl der Bedingteit unseres Daseins durch etwas ausser uns : Personen, Sachen, Zustände, Ereignisse».

III

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ ΕΝΝΟΜΟΥ ΑΓΑΘΟΥ

A'. J. M. F. Birnbaum.

1) Ἡ τυπικὴ ἀντίληψις τοῦ Jhering περὶ σκοποῦ καὶ ἐννόμου συμφέροντος ἐν τῷ δικαίῳ εἶχεν εὕρει προηγουμένως ἐν τῇ περιφήμῳ διατριβῇ τοῦ Birnbaum (1) συγκεκριμένον περιεχόμενον.

Ὁ Birnbaum ἀγωνίζεται τῇ βοηθείᾳ τοῦ πρακτικοῦ λόγου κατὰ τῆς προηγουμένης περὶ ἐγκλήματος ἀντιλήψεως τοῦ φυσικοῦ δικαίου, κυρίως δὲ ἐναντίον τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Feuerbach (2).

Ὁ Feuerbach παραδέχεται, ὅτι χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ ἐγκλήματος εἶναι τὸ ἄδικον τῆς πράξεως (3)· τὸ ἔγκλημα εἶναι πρᾶξις ἀντιτιθεμένη κατ' ἀλλοτρίου δικαιώματος καὶ συνεπαγομένη ποινὴν τοῦ ποινικοῦ νόμου (4). Ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Feuerbach εἶναι κατὰ τὸν Birnbaum ἀποκρουστέα. Ἐὰν ἦτο ὀρθή, θὰ ἐγεννᾶτο τὸ ἐρώτημα: ποῖα εἶναι τὰ προσβαλλόμενα δικαιώματα ἐπὶ τῶν ἐγκλημάτων κατὰ τῆς θρησκείας, κατὰ τῆς ἠθικῆς, ἐπὶ τῶν περισσοτέρων πταισματικῶν παραβάσεων; Ἄλλως τε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προσβληθῇ τὸ δικαίωμα, ὅπερ ὀφείλει τὴν γένεσίν του εἰς τὸ ἀντικειμενικὸν δίκαιον, ἀλλὰ μόνον τὸ ὑπ' αὐτοῦ προστατευόμενον ἀγαθόν (5).

Ὁ Feuerbach ἀκολουθῶν τὴν θεωρίαν τοῦ φυσικοῦ δικαίου παραδέχεται τὸ ἔγκλημα ὡς πρᾶξιν προσβάλλουσαν πρωταρχικά, ἐκ γεννετῆς δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου (6) καὶ ἕνεκα τούτου ὁμιλεῖ π. χ. περὶ προσβολῆς

---

1) Birnbaum: «Über das Erfordernis einer Rechtsverletzung zum Begriff des Verbrechens». Arch. des Criminalrechts N. F. 1834 zweites Stück s. 149 κ. ἑξ. Honig: ἔνθ. ἀν. σελ. 60 κ. ἑξ.

2) Ἐπίσης: Mittermaier Anm. zum Lehrbuch Feuerbachs 14 Aufl. s. 49,61.

3) «eine unter einem Srafgesetze enthaltene Rechtsverletzung».

4) «Verbrechen»: eine unter einem Srafgesetz enthaltene Beleidigung, Rechtsverletzung, oder Läsion, oder eine durch ein Srafgesetz bedrohte, dem Rechte eines Anderen widersprechende Handlung» Anselm Feuerbach: Lehrbuch des peinlichen Rechts § 21 der 11en Ausgabe. Thibaut: «ἡ οὐσία τοῦ ἀστικοῦ ἀδικήματος συνίσταται εἰς τὴν προσβολὴν δικαιώματός τινος... ἄνευ προσβολῆς δικαιώματος δὲν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν χρῆσιν ἀστικῆς ποινῆς». Beiträge zur Kritik der feuerbachischen Theorie der Grundbegrifte des peinlichen Rechts (1802) σελ. 28.

5) «Unter diesen Rechten stehen die Rechtsgüter; die Befugnisse entspringen erst aus dem Normenschutz, aus der Aufstellung eines Rechtsguts durch das Verbot seiner Verletzung». Oetker: jurist. Literaturblatt. 7 Jahrg s. 13.

6) Ὁμοίως Kleinschrod: Grundbegriffe I σελ. 7.

τοῦ δικαιώματος τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς, περὶ προσβολῆς ἐμπραγμάτων δικαίων κ.λ.π.

Κατὰ τὸν Birnbaum διαπράττει ὁ Feuerbach τὴν ἑξῆς λογικὴν ἀνακολουθίαν: ὅταν τὸ ἔγκλημα ὁρίζεται γενικῶς ὡς πρᾶξις ἀντιτιθεμένη εἰς τὸν ποινικὸν νόμον καὶ ὡς προσβάλλουσα ἀλλότριον δικαίωμα, ὑπονοεῖται ὅτι ἡ πρᾶξις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν καὶ πρὸ τοῦ ποινικοῦ νόμου ἦτο ἄδικος, ἀντέβαινε εἰς γραπτὸν ἢ ἄγραφον κανόνα δικαίου. Ἐξ ἄλλου λέγεται, ὅτι αἱ πταισματικαὶ παραβάσεις αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς δὲν εἶναι πράξεις ἄδικοι, ἀλλὰ θεωροῦνται τοιαῦται ἀπὸ τῆς ἀπαγορευτικῆς διατάξεως τοῦ νόμου. Συνεπῶς αἱ πταισματικαὶ παραβάσεις δὲν ὑπάγονται εἰς τὴν γενικὴν κατηγορίαν τῶν ἐγκλημάτων, ὡς μὴ οὖσαι ἐξ ὑπαρχῆς ἄδικοι, ὡς μὴ προσβάλλουσαι ὑποκειμενικὰ δικαιώματα (1).

Ἐκ τοῦ ὅτι πρᾶξίς τις, πρὶν καθ' ὅλα νόμιμος ἀπηγορεύθη δυνάμει διατάξεως τοῦ ποινικοῦ νόμου, δὲν ἕπεται ἐκ τούτου ὅτι δυνάμεθα νὰ τὴν χαρακτηρίσωμεν ὡς πρᾶξιν ἄδικον (2) προσβάλλουσαν ἀλλότριον δικαίωμα. Ποῦ δέον νὰ θέσωμεν τὰ διακριτικὰ ὅρια ἐπ' αὐτῶν τῶν δύο εἰδῶν τῶν πράξεων ἐρωτᾷ ὁ Birnbaum; Κατ' αὐτὸν δέον νὰ διακρίνωμεν τὰς ἀξιοποίνους, (τὰς παρανόμους) πράξεις τῶν ἀδίκων πράξεων.

Τὸ παράλογον τῆς ἀντιλήψεως τοῦ Feuerbach καθίσταται φανερὸν διὰ τοῦ ἑξῆς παραδείγματος. Ἐπὶ τεσσάρων πυροβολισμῶν ῥιφθέντων παρὰ διαφόρων ἀνθρώπων: ὁ πρῶτος, καθ' ἣν στιγμὴν ἐνήργει, ἐὰν κατέβαλε ἔστω καὶ τὴν ἐλαχίστην προσοχήν, θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι ἐκ τοῦ πυροβολισμοῦ θὰ προσβληθῇ τις. Πλὴν δὲν ὑπῆρχε παρ' αὐτῷ πρόθεσις προξενήσεως βλάβης καὶ ἡ σφαῖρα εὐτυχῶς - ὅμως παρ' ὀλίγον - οὐδένα προσέβαλε. Ὁ δεύτερος ἐνήργει ὑπὸ τὰς αὐτὰς περιστάσεις, δηλαδὴ ἄνευ δολίας προαιρέσεως, ἀλλ' ἡ ῥιφθεῖσα σφαῖρα φονεύει τινά. Παρὰ τῷ τρίτῳ ὑπῆρχε δολία προαίρεσις, ἀλλ' ἐκ τύχης ἡ σφαῖρα παρεξέκλινε τοῦ στόχου καὶ οὐδένα προσέβαλε. Ὁ τέταρτος ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ του, δηλαδὴ φονεύει τὸν ἀντίπαλόν του.

Κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Feuerbach δοθέντα ὁρισμὸν περὶ ἐγκλήματος δέον νὰ παραδεχθῶμεν ὕπαρξιν τοιούτου καὶ ἐπὶ τῶν τεσσάρων περιπτώσεων, διότι ἐφ' ὅλων ἔχομεν πρᾶξιν ἀντιτιθεμένην κατὰ τοῦ δικαιώματος τῆς ζωῆς. Ἐν τούτοις παραδέχονται ἔγκλημα μόνον ἐπὶ τῶν τριῶν τελευταίων περιπτώσεων καὶ ὁμιλοῦν περὶ ἐγκλήματος ἐκ δολίας προαιρέσεως, ἐξ ἀμελείας καὶ περὶ ἀποπείρας φόνου. Ἐπὶ τῆς πρώτης περιπτώσεως, ἰσχυρίζονται, δὲν ὑπάρχει ἔγκλημα, ἴσως ὅμως πταισματικὴ παράβασις.

---

1) Birnbaum: ἔνθ. ἀν. σελ. 168,169. Honig: ἔνθ. ἀν. σελ. 40 κ. ἑξ.

2) Als eigentliche Rechtsverletzung darin bestehen soll, dass es eine an sich schon dem Rechte eines Anderen widersprechende Handlung ei Birnbaum: ἔνθ. ἀν. σελ. 170.

Ὅμως καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς περιπτώσεως ἔχομεν διακινδύνευσιν τῆς ζωῆς τοῦ ἄλλου. Ἐπὶ πλέον, ἡ πρώτη περίπτωσις καὶ ἡ δευτέρα εἶναι πράξεις ἐξ ὁλοκλήρου ὅμοιαι διαπραχθεῖσαι ἐξ ἀμελείας καὶ διαφέρουσαι ἀλλήλων μόνον κατὰ τὸ ἀποτέλεσμα (1). Ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος δὲν ἐξαρτᾶται ἡ φύσις τῆς πράξεως, «τὸ διακριτικὸν γνώρισμα τῆς πράξεως δὲν συνίσταται εἰς ἕν τυχαῖον γεγονός», ὅπως εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα. «Ἐὰν μία πρᾶξις ἄνευ ἀποτελέσματος δὲν εἶναι ἄδικος, δέον καὶ ἡ μετ' ἀποτελέσματος νὰ εἶναι τοιαύτη».

Ἐπίσης, ὅταν ἀπαγορεύεται ἡ ἀφαίρεσις ἀλλοτρίου ἀγαθοῦ, ἀπαγορεύεται ἐξ ἴσου καὶ ἡ διακινδύνευσις αὐτοῦ. Τὸ ἀντίθετον θὰ ἀπετέλει παραλογισμόν. Αἱ ἐπικίνδυνοι πράξεις εἶναι, κατ' ἀναλογίαν, ἀληθεῖς προσβολαὶ δικαίων (2). Ἡ κατάστασις, ἥτις δημιουργεῖται ἐξ ἑνὸς κινδύνου, δὲν εἶναι πολὺ διάφορος ἐκείνης, καθ' ἣν ἐπῆλθε πραγματικὴ ἀπώλεια ἀγαθοῦ τινος καὶ δὴ ὅσον ἀφορᾷ τὸ δικαίωμα αὐτὸ καθ' ἑαυτό. Ἐπὶ τῆς περιπτώσεως ταύτης ἔχομεν ἐπὶ πλέον ἀπώλειαν τοῦ ἀγαθοῦ οὐχὶ ὅμως καὶ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ δικαιώματος. Τὸ δικαίωμα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ παραμένει ἀπρόσβλητον ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν περιπτώσεων. Συνεπῶς τὸ διακριτικὸν γνώρισμα αὐτῶν δὲν συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ἐπὶ τῆς πρώτης ἔχομεν ἐπικίνδυνον κατάστασιν διὰ τὸ δικαίωμα (3) καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας προσβολὴν τοῦ δικαιώματος (4), ἀλλ' εἰς τὸ ὅτι ἐπὶ τῆς δευτέρας περιπτώσεως ἔχομεν πραγματικὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀγαθοῦ.

Ὁ Birnbaum ἀντιλαμβάνεται τὸ ζήτημα συμφώνως πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Jhering, δηλαδὴ ἐκ τοῦ σκοποῦ τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει τὸ ποινικὸν Δίκαιον (5). Ὁ σκοπὸς τοῦ ποινικοῦ Δικαίου συνίσταται εἰς τὴν προστασίαν τῶν ἀγαθῶν. Εἶναι χαρακτηριστικὸν διὰ τὴν κρατικὴν ἐξουσίαν, ὅτι αὕτη φροντίζει νὰ παρέχῃ εἰς ὅλους τοὺς ἐν κοινωνίᾳ βιούντας ἐξ ἴσου τὴν ἀπόλαυσιν ὡρισμένων ἀγαθῶν (6), ἅτινα ἐχάρισεν εἰς αὐτοὺς ἡ φύσις, ἢ ἀπεκτήθησαν διὰ τῆς ἐργασίας. Ἐφ' ὅσον ὁ σκοπὸς τοῦ ποινικοῦ Δικαίου εἶναι ἡ προστασία τῶν ἀγαθῶν, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὁμιλῶμεν περὶ προσβολῆς δικαιωμάτων, ἀλλὰ περὶ προσβολῆς τῶν ὑπὸ τοῦ δικαίου προστατευομένων ἐννόμων ἀγαθῶν.

Κατ' ἀκολουθίαν συμφώνως πρὸς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων καὶ κατὰ τὴν τελεο-λογικήν, δέον νὰ θεωρῆται ὡς ἔγκλημα

---

1) Ὁμοιότης ὑπάρχει ἀκόμη μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ τῆς τρίτης περιπτώσεως. Ἐπ' ἀμφοτέρων ἔχομεν διακινδύνευσιν τῆς ζωῆς (Rechtsgefährdung, keine Rechtsverletzung).

2) Rechtsverletzungen (Stübel).

3) «Rechtsgefahr».

4) «Rechtsverletzung».

5) vom «Rechtsgrund der Bestrafung».

6) «Allen im Staate lebenden Menschen auf gleichmässigerweise den Genuss gewisser Güter zu gewährhleisten» Birnbaum: ἔνθ. ἀν. σελ. 177.

πᾶσα καταλογιστὴ προσβολή, ὡς καὶ πᾶσα διακινδύνευσις ἀγαθοῦ προστατευομένου ὑπὸ τῆς κρατικῆς ἐξουσίας. Δι' ἑκάστης ἐγκληματικῆς πράξεως προσβάλλονται ἢ τίθενται ἐν κινδύνῳ ἀγαθὰ τῆς κοινωνίας ἢ τῶν πολιτῶν καὶ ταῦτα δὲν εἶναι μόνον ὑλικά, ἀλλὰ καὶ ἄυλα, ὡς π. χ. ἡ θρησκεία, ἡ ἠθική, ἡ τιμὴ κλπ. διὰ τὴν προστασίαν τῶν ὁποίων ἐξ ἴσου φροντίζει τὸ δίκαιον.

Ποίαν σημασίαν ἔχει διὰ τὸ ποινικὸν Δίκαιον νὰ λέγωμεν, ὅτι χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ ἐγκλήματος εἶναι ἡ προσβολὴ δικαιώματος ἢ ἡ προσβολὴ ἐννόμου ἀγαθοῦ, θὰ κατωστῇ φανερὸν διὰ τῶν κατωτέρω. Πάντως δέον νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἡ θεωρία τοῦ «σκοποῦ ἐν τῷ δικαίῳ» τοῦ Jhering ἀποκτᾷ διὰ τὸ ποινικὸν Δίκαιον συγκεκριμένον περιεχόμενον· ἤτοι : ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ ποινικοῦ νόμου δηλοῦται ἀντικειμενικῶς, διὰ τοῦ προστατευομένου ἐννόμου ἀγαθοῦ. Ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ ἔννομον ἀγαθὸν δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν σαφῶς τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου.

Ἡ τελεολογία τοῦ Jhering, δηλαδὴ ἡ ἑρμηνεία τοῦ νόμου ἐν σχέσει πρὸς τὸ «τέλος», πρὸς τὸν «σκοπόν», ταυτίζεται ἀπολύτως πρὸς τὴν ἀντίληψιν περὶ «ἐννόμου ἀγαθοῦ», ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὁποῖον δέον νὰ ἐξηγῶμεν τὸ περιεχόμενον τοῦ νόμου.

Ἡ διαφορὰ τῶν δύο τούτων ἀντιλήψεων εἶναι καθαρῶς ζήτημα ἀκριβολογίας. Ὅταν ὁμιλῶμεν περὶ «τέλους» καὶ «σκοποῦ» ἔρχεται ἀμέσως εἰς τὸν νοῦν τὸ ζήτημα τῆς ὑποκειμενικῆς βουλήσεως, ὑπὸ τῆς ὁποίας τίθενται πάντοτε οἱ σκοποί. Κατ' ἀκολουθίαν δὲν διευκρινίζεται σαφῶς τὸ πρόβλημα τῆς ἀντικειμενικῆς ἢ ὑποκειμενικῆς ἑρμηνείας τῶν νόμων. Ἐνῷ διὰ τοῦ ὅρου «ἔννομον ἀγαθὸν» δηλοῦται σαφέστερον ἡ ἀντικειμενικὴ βούλησις τοῦ νόμου.

Τὸ λάθος τοῦ Birnbaum εἶναι ὅτι καὶ αὐτὸς ὡς ἐμπειρικὸς (1) δὲν ἀντελήφθη τὴν μεθολογικὴν ἀξίαν τῆς ἐννοίας τοῦ «ἐννόμου ἀγαθοῦ» καὶ πρὸ παντὸς ὅτι διὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ νόμου δὲν ἔχει τόσην σπουδαιότητα τὸ προστατευόμενον ἀντικείμενον, ἀλλὰ κυρίως ἡ ἀξία, ἥτις ἀποδίδεται ὑπὸ τῆς ἐννόμου τάξεως ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας ἐτέθησαν ταῦτα ὑπὸ τὴν προστασίαν της καὶ ὀνομάζονται ἔ ν ν ο μ α ἀγαθά.

Β'. Κάρολος Binding.

1) Περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος κατέστη ὑπὸ τοῦ Binding καὶ Liszt· ἡ ἔννοια τοῦ «ἐννόμου ἀγαθοῦ» βασικὴ ἔννοια τοῦ ποινικοῦ Δικαίου.

Ὁ Κάρολος Binding (2) εἶναι διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς νομικῆς ἐπιστήμης ὁ ὑπεροχώτερος ἐκπρόσωπος τῆς θετικῆς - νομικῆς μεθόδου. Οὗτος συνάγει τὰς νομικὰς ἐννοίας ἐκ τοῦ γράμματος τοῦ ἰσχύοντος δικαίου. Ὁ

---

1) «Obwohl er seiner Zeit nach mitten im Strudel philosophisch begrundeter Lehrmeinungen steht» Honig : ἔνθ. ἀν. σελ. 60 κ. ἑξ.

2) Die Normen : Bd I 2 Aufl. 1890.

Franz v. Liszt λέγει περὶ αὐτοῦ : «ὅτι ὁ Binding ἀνήκει εἰς ἐκείνους τοὺς ἐγκληματολόγους συγγραφεῖς, οἵτινες ἐξ ὁλοκλήρου παράγουν τὰς νομικὰς ἐννοίας ἐκ τῆς φρασιολογίας τοῦ ἰσχύοντος δικαίου.... ἴσως οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν δὲν ἐπεξεργάσθη μετὰ τόσης ἐπιμελείας, ἐπιτυχίας καὶ διαγνωστικοῦ βλέμματος τὴν πλουσίαν καὶ ἀνεξάντλητον πηγὴν τῶν νόμων καὶ διαταγμάτων, ὅσον ἐκεῖνος» (1).

Ὁ ποινικὸς νόμος, λέγει ὁ Binding, ἐμφανίζεται συνήθως ὑπὸ τὸν ἑξῆς γενικὸν τύπον : «ὅστις διαπράξει ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν πρᾶξιν.... τιμωρεῖται». Τοῦτο σημαίνει δύο τινά : πρῶτον διὰ τῆς φράσεως: «ὅστις διαπράξει....» περιγράφεται ἡ πρᾶξις καθ' ἑαυτήν, διὰ δὲ τῆς δευτέρας : «τιμωρεῖται» ὁρίζονται αἱ συνέπειαι ἐν περιπτώσει ἀνυπακοῆς, ὁρίζεται ἡ ἐπιβλητέα ποινή. Ἐπὶ πλέον, τὸ πρῶτον μέρος τῆς περιόδου ἐκφράζει μίαν ἐπιταγὴν ἢ ἀπαγόρευσιν, συναγομένην ἐμμέσως ἐκ τοῦ περιεχομένου ὅπερ ὁ Binding ὀνομάζει «κανόνα». Τὸ δεύτερον μέρος εἶναι ἡ συνέπεια τῆς παραβάσεως τοῦ ὑπὸ τοῦ «κανόνος» ἐπιβαλλομένου καθήκοντος. Μὲ ἄλλας λέξεις : ὁ Binding διακρίνει ἐν ἑκάστῳ ποινικῷ νόμῳ τὴν lex καὶ τὴν sanctio legis, τὸν «κανόνα», τὴν νομικὴν ἐπιταγήν, τοῦ καθαρῶς ποινικοῦ περιεχομένου τοῦ νόμου, τῆς ἀπειλῆς (2).

Ἐκ τοῦ «κανόνος» ἀπορρέει τόσον τὸ τοῦ ἐπιτάσσειν δικαίωμα τῆς πολιτείας ὅσον καὶ τὸ καθῆκον τῶν πολιτῶν, ὅπως ὑπακούωσιν εἰς τὰς ἐπιταγὰς ἢ ἀπαγορεύσεις ἐκείνου. Ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Binding στηρίζεται εἰς τὴν αὐστηρὰν ἐννοιολογικὴν διάκρισιν ἐν τῷ ποινικῷ νόμῳ μεταξὺ «κανόνος» ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀπειλῆς ἀφ' ἑτέρου.

Εἰς τοὺς σημερινοὺς νόμους δὲν εἶναι τὸ πρᾶγμα φανερόν. Ἐν αὐτοῖς οἱ κανόνες δὲν ἐκφράζονται ἀμέσως καὶ σαφῶς, ἀλλ' ἐμμέσως ὑπονοοῦνται, συνάγονται ἐκ τοῦ περιεχομένου. Ὁ σημερινὸς ποινικὸς νόμος δὲν λέγει ῥητῶς : οὐ φονεύσεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, μὴ κλέπτῃς, μὴ προσβάλλῃς τὴν σωματικὴν ἀκεραιότητα τοῦ ἄλλου κ.λ.π. ἀλλὰ προϋποθέτων τὰς ἀρχὰς ταύτας ὡς γνωστὰς ἐκ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης εἰς τοὺς πολιτισμένους ἀνθρώπους, προβαίνει κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν ἀκριβῆ περιγραφὴν τῆς ἐγκληματικῆς πράξεως ἢ παραλείψεως καὶ εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς ἐπιβλητέας ποινῆς. Ταῦτα ἐν ὀλίγοις ὡς εἰσαγωγὴ εἰς τὴν περὶ «κανόνων» θεωρίαν τοῦ Binding.

3. Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς θεωρίας ταύτης εἶναι ὅτι ὁ «κανὼν» θεωρεῖται προϋπόθεσις τοῦ ποινικοῦ νόμου· διὰ δὲ τῆς ἀδίκου πράξεως ἔχομεν παράβασιν τοῦ ἀπαγορευτικοῦ ἢ ἐπιτακτικοῦ «κανόνος» τοῦ δικαίου καὶ ὡς συνέπειαν τῆς παραβάσεως τὴν ἐπιβλητέαν ποινήν. Κατὰ ταῦτα τὸ

---

1) Liszt : Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge (1905) Bd. I σελ. 219.

2) «Die Norm geht begrifflich dem Srafgesetze voraus, denn dieses bedroht eine Normübertretuug mit einer Straffolge oder erklärt sie für straffrei».

ἔγκλημα εἶναι παράβασις κανόνων δικαίου, ὅπερ μὲ ἄλλους λόγους ταυτίζεται ἀπολύτως πρὸς τὸ παράνομον (1).

Ἐὰν εἶναι ὅμως ἀληθές, ὅτι τὸ ἔγκλημα ἐν τούτῳ μόνον συνίσταται, τότε κατὰ λογικὴν ἀνάγκην ἡ θεωρία τῶν «κανόνων» εὑρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ζήτημα, δηλαδὴ πρὸς τὴν ἀντίληψιν ὅτι τὸ ἔγκλημα ἀποτελεῖ προσβολὴν ἑνὸς ἀγαθοῦ.

Ἐν τούτοις διὰ τὸν Binding δὲν ἀρκεῖ, ὅτι τὸ ἄδικον εἶναι παράβασις ἑνὸς κανόνος, ἀλλ' ἀπαιτεῖται ἀκόμη νὰ γνωρίσωμεν τὸ οὐσιῶδες χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τῆς παραβάσεως ταύτης καὶ δή: ὅτι τὸ ἔγκλημα προέρχεται κατ' ἀνάγκην ἐξ ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἢ παραλείψεως. Ἡ βούλησις τοῦ νόμου ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια δὲν βαδίζουν παραλλήλως, ἀλλὰ συγκρούονται. Ὁ Brinz ἔλεγε κάποτε (2): «ἀληθῶς, ἐν ἑκάστῳ ἐγκλήματι ὑπάρχει κατὰ βάθος παρανομία τις (3)· μόνον ὅτι ἡ ἔννοια αὐτοῦ (τοῦ ἐγκλήματος) δὲν ἀπορρέει ἐκ τοῦ ἐξ ἀντικειμένου δικαίου, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐπελθόντος κακοῦ τῷ ὑποκειμένῳ». Ἀντικειμενικῶς ἐξεταζόμενον τὸ πρᾶγμα εἶναι βεβαίως τὸ ἄδικον κάτι, τὸ ὁποῖον ἐναντιοῦται τῷ δικαίῳ, ὁ Binding ὅμως ἐρωτᾷ: τί εἶναι ἡ πρᾶξις καθ' ἑαυτήν; εἶναι μία ἁπλῆ πρᾶξις, μία συμπεριφορά, μία κατάστασις ἢ ἓν ἁπλοῦν φυσικὸν γεγονός; Ἐπὶ πλέον: τί ἐννοοοῦμεν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν δίκαιον; τὸν νόμον, τὰ δικαιώματα τοῦ ὑποκειμένου ἢ ἀμφότερα;

Πολλοὶ εὑρίσκουν τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἐννοίας τοῦ ἐγκλήματος ἐν τῇ προσβολῇ τοῦ ἐξ ἀντικειμένου δικαίου. Τὸ δίκαιον ὅμως καὶ ὁ νόμος, κατὰ τὸν Binding, εἶναι βούλησις καὶ ἡ βούλησις ὡς τοιαύτη εἶναι ἀπρόσβλητος, «διαφεύγει τῆς ἀμέσου ἐπιθέσεως· ἡ ἐνέργεια τῆς νομικῆς βουλήσεως παραμένει ἀκεραία πρὸ καὶ μετὰ τὴν παράνομον πρᾶξιν» (4).

Ὁ Binding ποιεῖται διάκρισιν μεταξὺ ἁπλῆς προσβολῆς καὶ παραβάσεως. Διὰ τῆς προσβολῆς ἐν τῇ πραγματικῇ ἐννοίᾳ ἐπέρχεται «μία οὐσιώδης ἀλλοίωσις» (5) τοῦ δικαίου, εἷς πραγματικὸς περιορισμὸς τῶν ὁρίων τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου καὶ οὐχὶ ἁπλῆ ἀντίδρασις ἐν συγκεχριμένῃ περιπτώσει. «Ἡ ἰσχὺς τοῦ δικαίου, τὸ δικαίωμα π.χ. τῆς ἰδιοκτησίας, ἡ ἐνοχικὴ ἀξίωσις ἐξακολουθοῦν ὑφιστάμενα παρὰ τὸ διαπραχθὲν ἔγκλημα, παρὰ τὴν συμπεριφορὰν τοῦ καλῆς ἢ κακῆς πίστεως νομέως, παρὰ τὴν ἀδυναμίαν πληρωμῆς τοῦ ὀφειλέτου».

Ὁ Binding μεταχειρίζεται τὴν λέξιν «προσβολὴ τοῦ δικαίου» (6), δηλαδὴ τοῦ ὑποκειμενικοῦ δικαιώματος, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς προσβολῆς μιᾶς

---

1) «Normwidrigkeit».
2) Pandekten II 2 Aufl. σελ. 151.
3) «Normwidrigkeit».
4) Binding: ἔνθ. ἀν. σελ. 294 κ. ἑξ.
5) «Substanzverminderung».
6) «Rechtsverletzung».

ἐννόμου καταστάσεως (1) «ἀπροσβλήτου δικαίου». Διὰ τῆς ἀδίκου πράξεως ἀλλοιοῦται ἡ ἀντιστοιχοῦσα τῷ δικαιώματι «κατάστασις» ἢ ἀντικαθίσταται αὕτη παρανόμως ὑπὸ μιᾶς ἄλλης. «Τὸ δίκαιον ὑπὸ μορφὴν νόμου, ὡς ἐπίσης ὑπὸ μορφὴν δικαιώματος εἶναι ἀληθῶς ἀπρόσβλητον· μόνον ἡ νομικὴ κατάστασις προσβάλλεται» (2).

Ὁ προηγουμένως δοθεὶς ὁρισμός, ὅτι τὸ ἔγκλημα ἀποτελεῖ παράβασιν «κανόνος» δικαίου, εἶναι ὁρισμὸς τοῦ ἐγκλήματος ἐν τῇ εὐρείᾳ ἐννοίᾳ, εἶναι ὁ τύπος (3), «τὸ περικάλυμμα», ὡς λέγει ὁ Binding· ἐνῷ τὸ ἔγκλημα ἐν στενῇ ἐννοίᾳ ὁρίζεται «ὡς προσβολὴ ἢ διακινδύνευσις ἐννόμων ἀγαθῶν» (4), τῶν ὁποίων τὴν προστασίαν ἐγγυῶνται οἱ κανόνες τοῦ δικαίου.

Καὶ κατ' ἄλλην λογικὴν σειρὰν σκέψεων δύναταί τις νὰ ἐξηγήσῃ τὴν προσβολὴν τῶν ἐννόμων ἀγαθῶν: «τὸ χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον μιᾶς διαρκοῦς ἢ προσωρινῆς παρεμποδίσεως πρὸς ἐνάσκησιν τοῦ δικαιώματος εἶναι ἡ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἐπερχομένη παράλυσις τῆς ἐνεργητικῆς βουλήσεως. Τοιουτοτρόπως ἡ πραγματικὴ ἄρνησις ἀλλοτρίου δικαιώματος ἐπιφέρει συγχρόνως προσβολὴν τῆς ἀλλοτρίας βουλήσεως ἢ τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν της τελούντων ἀντικειμένων. Κατ' ἀκολουθίαν ἐπέρχεται προσβολὴ τῶν «ἐννόμων ἀγαθῶν» (5). Ἐπὶ φόνου π. χ. ἔχομεν ἐξαφάνισιν τοῦ ἀγαθοῦ τῆς ζωῆς καὶ μόνον τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον, δι' ὃ ἐνδιαφέρεται τὸ ποινικὸν Δίκαιον».

4. Ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ ἀνωτέρω βλέπομεν ὅτι ἂν καὶ εἶναι ἀδύνατος ἡ ἄμεσος προσβολὴ τοῦ ἐξ ἀντικειμένου δικαίου, ἐν τούτοις τοῦτο προσβάλλεται ἐμμέσως, διὰ τῆς ὑπὸ τῆς ἀδίκου πράξεως ἀμέσου προσβολῆς τῶν ἀληθῶν προϋποθέσεών του, δηλαδὴ τῶν ἀντικειμένων του, τῶν ὑποκειμένων, τῶν βουλήσεων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν ὁποίων εὑρίσκονται ταῦτα. «Ὅλαι αἱ ἐπιθέσεις λαμβάνουν χώραν διὰ τῆς προσβολῆς τῶν ἐννόμων ἀγαθῶν, ἄνευ τῶν ὁποίων εἶναι ἀκατανόητοι». Αὐτὸ εἶναι τὸ οὐσιῶδες στοιχεῖον, ὅπερ χαρακτηρίζει ὅλα τὰ ἐγκλήματα ἐν στενῇ ἐννοίᾳ. Ἀπ' ἀρχὰς ἔχουν θέσει οἱ ποινικοὶ νομοθέται τὸν σκοπόν των ὑψηλότερον καὶ ἔδωσαν εἰς τὰ ζητήματά των γενικώτερον χαρακτῆρα, ἐὰν ὄχι τόσον συνειδητῶς πάντως μὲ κάποιαν προαίσθησιν. Ὁπωσδήποτε παρέμειναν αὐτοῦ (τοῦ σκοποῦ) πιστοί. Ἀνώτερον τῆς ἐξασφαλίσεως ὑποκειμενικῶν δικαιω-

---

1) «Rechtszustadsverletzung». Ἐπίσης Honig : ἔνθ. ἀν. σελ. 63 κ. ἑξ.

2) Binding : ἔνθ. ἀν. σελ. 298.

3) «Aber die formelle Sicherheit dieser Unrechtsbestimmung würde zum schlimmen Formalismus, wenn sie sich nicht auf den materiellen Gehalt des tatbestandlichen Unrechts besinnen und aus ihm Richtlinien für die Anwendung des Gesetzes gewinnen wollte». Mezger : Strafrecht (1931) σελ. 197.

4) Binding : ἔνθ. ἀν. σελ. 329.

5) Binding : ἔνθ. ἀν. σελ. 333.

μάτων ἐφάνη εἰς αὐτοὺς ἡ διασφάλισις ὅλων τῶν προϋποθέσεων μιᾶς ὑγιοῦς, νομίμου ζωῆς, ἐν τῇ ὁποίᾳ βασιλεύει ἀπαρασάλευτος ἡ εἰρήνη. Τὰ δικαιώματα ἐκδηλοῦνται ἐλευθέρως, ἐν μέτρῳ, μετὰ δυνάμεως καὶ τὰ δίκαια ἀσκοῦνται ἀπαραβίαστα καὶ ἄνευ ἐμποδίων. Ἡ ἐξασφάλισις αὕτη τῶν προϋποθέσεων μιᾶς εἰρηνικῆς καὶ εὐλογημένης, νομίμου ζωῆς ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν τὸ μέγα, ἴδιον πρόβλημα τῶν κανόνων τοῦ δικαίου καὶ τῶν ποινικῶν νόμων». Ὑπεράνω τοῦ κύκλου τῶν ὑποκειμενικῶν ἀξιώσεων δέον νὰ τείνῃ τὴν χεῖρά του τὸ προστατευτικὸν δίκαιον, ἵνα παρέχῃ τὴν ἀναγκαίαν προστασίαν εἰς τὴν νόμιμον ζωὴν ὑφ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἐπόψεις. Καὶ ἵνα ὁμιλήσωμεν μὲ τὸν Jhering : «διὰ τῆς ποινῆς ἀποφεύγεται ἡ διακινδύνευσις τῶν προϋποθέσεων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς (1).

Ἐξ αὐτῆς τῆς ἐννοίας τοῦ προστατευομένου ἀγαθοῦ, διὰ τῆς προσβολῆς τοῦ ὁποίου ἔχομεν πρᾶξιν ἄδικον καὶ ἀξιόποινον, δέον νὰ ἀναχωρῶμεν, ἵνα γνωρίσωμεν τὸ σύνολον τῶν ἀγαθῶν καὶ πρὸ παντὸς τὴν ἔκτασιν τῶν προστατευτικῶν κανόνων, ὡς ἐπίσης «τὴν χρησιμότητα τῶν ποινικῶν νόμων» (2). Τὰ δίκαια τῶν ἀτόμων ἢ τῆς κοινωνίας προστατεύονται οὐχὶ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐμμέσως ἐκ τῆς πλευρᾶς τῶν προϋποθέσεων, τῶν ἀντικειμένων, τῶν πραγματικῶν καταστάσεων εἰς τὰς ὁποίας ἐκεῖνα ἀναφέρονται. Αὐτὰς τὰς καταστάσεις, τὰ ἀντικείμενα, ἕνεκα τῆς ὠφελίμου αὐτῶν ἰδιότητος, τῆς χρησιμότητος διὰ τὴν ζωήν, ὀνομάζει ὁ Binding «ἔννομα ἀγαθά». Τὸ σύνολον τῶν ὑπὸ τῶν κανόνων προστατευομένων ἀγαθῶν ἀποτελεῖ «τὸ οὐσιῶδες κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν» (3) τῆς ἐννόμου τάξεως.

5. Περαιτέρω προσδίδει ὁ Binding εἰς τὰ ἔννομα ἀγαθὰ κοινωνικὴν ἀξίαν (4). Ταῦτα δέον νὰ προστατεύωνται, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἀποτελοῦν ἀντικείμενον ἀτομικῶν συμφερόντων, ἀλλὰ καὶ διότι ἐνδιαφέρεται δι' αὐτὰ ὁλόκληρος ἡ κοινωνία. Τὰ ἀγαθὰ δέον νὰ ἀντιλαμβανώμεθα οὐχὶ ὡς ἀγαθὰ

---

1) Jhering : der Zweck I σελ. 490.

2) Binding : ἔνθ. ἀν. σελ. 340.

3) «das Güterkapital».

4) Ἐνταῦθα ἀντιλαμβάνεται ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ὁ Binding αἰσθάνεται κάπως «intuitiv» τὴν κοινωνικὴν ἀξίαν τῶν ἐννόμων ἀγαθῶν. Πάντως ὁ στενὸς αὐτοῦ δεσμὸς μετὰ τοῦ θετικοῦ δικαίου δὲν τὸν ἀφήνει νὰ ἐννοήσῃ τὴν σημασίαν τῆς «ἀξίας» διὰ τὸ δίκαιον. Περαιτέρω ὁμιλεῖ περὶ ἀξιολογικῆς ἐκτιμήσεως τοῦ νομοθέτου κατὰ τὴν θέσπισιν τῶν ποινικῶν νόμων. Ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν ἔχει ὑπ' ὄψιν του ἀξίας ἀντικειμενικάς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ὁ νομοθέτης ἀξιολογεῖ ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν. Ἐὰν ὁ Binding ἀνήγαγε τὸν νομικὸν κανόνα εἰς κανόνα τοῦ πολιτισμοῦ (kulturnorm) καὶ ἀντελαμβάνετο τὴν μεθοδολογικὴν ἀξίαν τούτου διὰ τὸ δίκαιον, δὲν θὰ ἐθεωρεῖτο σήμερον, ὡς ἐσφαλμένως λέγεται, ὡς Formalist, ἀλλ' ὡς πρόδρομος τῆς ἀξιολογικῆς θεωρίας.

τῶν ἀτόμων, ἀλλὰ πρωτίστως ὡς κοινωνικὰ ἀγαθά. Ἡ ἔννοια αὐτῶν εἶναι ἔννοια τοῦ δημοσίου δικαίου.

Ἐπὶ πλέον ἀντιλαμβάνεται ὁ Binding τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀγαθοῦ οὐχὶ ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως, ἀλλὰ θετικῶς, ὡς ἀγαθὸν φύσεως νομικῆς. Ὁ Binding, ὡς εἴπομεν ἐν ἀρχῇ, εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν θετικιστής, ὅστις βλέπει τόσον τὸ περιεχόμενον τῶν κανόνων τοῦ δικαίου, ὅσον καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν προστατευόμενα ἀγαθὰ ἀπὸ ἀπόψεως θετικοῦ δικαίου.

Τοιαῦτα ἔννομα ἀγαθὰ εἶναι π.χ. ἡ ὑγεία, ἡ ἐλευθερία ἔναντι τῆς δουλείας, ἡ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως, ἡ βούλησις, ἡ τιμή, ἡ οἰκογένεια, τὸ αἴσθημα τοῦ σεβασμοῦ, τῆς εὐλαβείας ἔναντι τοῦ Θεοῦ, ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς νεκρούς, τὸ αἴσθημα τῆς ἀσφαλείας, τῆς εἰρήνης, τῆς ἡσυχίας. Ἡ ζωή, ἡ ὑγεία, ἡ ἐλευθερία, ἡ τιμὴ ὑπὸ μίαν γενικωτέραν ἔννοιαν ὀνομάζονται ἀγαθὰ τῆς προσωπικότητος, ἐνῷ τὰ ἀντικείμενα τῶν ἐμπραγμάτων καὶ τῶν ἐνοχικῶν δικαίων λέγονται περιουσιακὰ ἀγαθὰ καὶ ὅλα ὁμοῦ μὲ μίαν λέξιν «κοινωνικὰ ἀγαθά».

Ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ ἀνωτέρω ἐν συντομίᾳ: «οὐδὲν ἔννομον ἀγαθὸν διαφεύγει τῆς προστασίας τῶν κανόνων· ἕκαστον καθίσταται ἀντικείμενον καθήκοντος, γίνεται διὰ τοὺς πολίτας ἀντικείμενον ἄξιον σεβασμοῦ. Καὶ ὅταν ἀκόμη μερικὰ ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀντικείμενα δικαιωμάτων, πάντως ὅλα εἶναι ἀντικείμενα καθηκόντων ἄξια σεβασμοῦ». «Τοιουτοτρόπως ἔννομον ἀγαθὸν εἶναι, ὅ,τι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ δὲν εἶναι δίκαιον, (δικαίωμα), ὅμως εἰς τὰ ὄμματα τοῦ νομοθέτου εἶναι προϋπόθεσις ὑγιοῦς ζωῆς τῆς κοινωνίας, διὰ τὴν ὁποίαν τοῦτο ἔχει ἀξίαν τινὰ καὶ διὰ τὴν ἀμετάβλητον καὶ ἀδιατάρακτον διατήρησίν του ἔχει αὐτη, κατὰ τὴν γνώμην ἐκείνου (τοῦ νομοθέτου), συμφέρον· διὰ τοῦτο προσπαθεῖ νὰ τὰ προστατεύσῃ ἀπὸ πάσης προσβολῆς καὶ διακινδυνεύσεως» (1).

Τόσον ὁ Birnbaum ὅσον καὶ ὁ Binding λύουν τὸ πρόβλημα τοῦ ἐννόμου ἀγαθοῦ ἀναχωροῦντες ἐκ τοῦ γενικοῦ σκοποῦ τοῦ ποινικοῦ Δικαίου. Ἀμφότεροι ἀκολουθοῦν μίαν τελεολογικὴν μέθοδον, ἐφ' ὅσον ταυτίζουν ἀπολύτως τὴν ἔννοιαν τοῦ σκοποῦ πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐννόμου ἀγαθοῦ.

Γ'. Franz von Liszt

1) Ὁ Franz v. Liszt (2), εὑρίσκει ὅτι αἱ δύο κύριαι ἔννοιαι, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται τὸ σύστημα τοῦ ποινικοῦ Δικαίου, δηλαδὴ ἡ ἔννοια τοῦ ἐννόμου ἀγαθοῦ καὶ τῆς ἐγκληματικῆς πράξεως, δὲν ἀνεπτύχθησαν ὑπὸ τοῦ Binding μετὰ σαφηνείας. Ἡ θεωρία τοῦ Binding περὶ «κανόνων» καὶ

1) Binding: ἔνθ. ἀν. σ. 353 κ. ἑξ.

2) Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge. Bd. I (1905) σελ. 126: «Der Zweckgedanke im Srafrecht» σελ. 212: Rechtsgut und Handlungsbegriff im bindingschen Handbuche».

περὶ ἐγκλήματος εἶναι ἔννοιαι, ὡς ἀναπτύσσονται, ἐντελῶς ἀφῃρημέναι. Διὰ νὰ ἔχωμεν, κατὰ τὸν Liszt, τῶν ἐννοιῶν τούτων συγκεκριμένον τι, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀρυσθῶμεν αὐτὰς ἐκ τῶν κατέναντι εὑρισκομένων πραγμάτων, γεγονότων.

Ὁ Liszt κατηγορεῖ τὸν Binding, ὅτι μὲ τὴν περὶ «κανόνων» θεωρίαν του καταλήγει εἰς ἕνα φορμαλισμὸν τοῦ Hegel (1), ἐπὶ τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχει σαφὴς διάκρισις μεταξὺ ἀφῃρημένων ἐννοιῶν καὶ ἀντικειμένων, μεταξὺ νοητοῦ καὶ πραγματικοῦ «εἶναι», παραστάσεως καὶ ἀντικειμένου αὐτῆς. Εἰδικώτερον ὀνομάζει ὁ Liszt τὴν περὶ «ἐννόμου ἀγαθοῦ» ἔννοιαν τοῦ Binding «πλαστὴν ἔννοιαν», ἄνευ ὡρισμένου περιεχομένου, διότι δὲν λέγεται ῥητῶς, ἐὰν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἐννοεῖται ἀφῃρημένως ἡ ἔννοια τοῦ ἀγαθοῦ τῆς ζωῆς γενικῶς ἢ συγκεκριμένως τὸ προσβαλλόμενον ἀντικείμενον π.χ. ἡ ζωὴ τοῦ προσβληθέντος ἢ τέλος τὸ προσωπικὸν δικαίωμα ἐπὶ τοῦ ἀγαθοῦ.

2) Κατὰ τὸν Liszt ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ ἐγκλήματος προσβάλλεται εἶναι π.χ. τὸ ἔννομον ἀγαθὸν τῆς κυριότητος. Τοῦτο δὲν ἐκφράζει οὔτε ὁ κύριος τοῦ πράγματος, οὔτε τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ τὸ προσωπικὸν «συμφέρον» τινός, ὅπερ συνίσταται εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, ὅπως διαχειρίζεται τὸ πρᾶγμα κατ' ἰδίαν βούλησιν (2) Μὲ ἄλλας λέξεις: «ὅ,τι προσβάλλει ἡ ἐγκληματικὴ πρᾶξις εἶναι τὸ «ἔννομον συμφέρον» καὶ τοῦτο δέον νὰ ἀντιλαμβανώμεθα ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ δικαίου ἐπιδιωκόμενον σκοπόν.

Κατὰ τὸν Liszt τὸ ἔννομον ἀγαθὸν εἶναι μία νομικὴ ἔννοια ἀφῃρημένη καὶ οὐχὶ συγκεκριμένον πρᾶγμα τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου. Τὴν σκέψιν του ταύτην στηρίζει ἐπὶ τῆς θεωρίας τοῦ σκοποῦ τοῦ ποινικοῦ Δικαίου. Ὁ σκοπὸς παρὰ τῷ Liszt ἔχει τὴν αὐτὴν σημασίαν, οἵαν καὶ παρὰ τῷ Jhering, ἤτοι: κατ' ἀρχὰς πολὺ πρὶν τῆς γενέσεως τοῦ κράτους καὶ τοῦ δικαίου ἡ ποινὴ ἦτο μία «τυφλὴ ἐξ ἐνστίκτου ἀντίδρασις» κατὰ πάσης διαταράξεως τῶν βιοτικῶν προϋποθέσεων τοῦ ἀτόμου ἢ τῆς οἰκογενείας. Μετὰ πάροδον πολλῶν χρόνων ἡ πεῖρα ἐδίδαξε τὸν ἄνθρωπον, ὅτι τὸ ἔγκλημα καὶ ἡ ποινὴ εἶναι ζητήματα ὑψίστης σπουδαιότητος διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ζωῆς.

Ἐξ αὐτῆς τῆς ἐμπειρικῆς γνώσεως καθίσταται ἡ πρὶν ἐξ ἐνστίκτου ἰδιωτικὴ ποινή, ποινὴ δημοσίαν, ποινὴ τῆς κοινωνίας· γίνεται πλέον μία σκόπιμος, συνειδητὴ ἀντίδρασις τῆς κοινωνίας ἐναντίον πάσης διαταράξεως. Ἡ δημοσία αὕτη ποινὴ καταστᾶσα τοιουτοτρόπως ἀντικειμενικὴ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ἐγκληματίαν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ καθυποτάξῃ τὴν βούλησίν του, ἐξ ἧς προέρχονται αἱ προσβλητικαὶ πράξεις τῶν ἐννόμων ἀγαθῶν. Διὰ τῆς ποινῆς ἐπιδιώκεται, λέγει ὁ Liszt, «προστασία ἐννόμων

1) zum hegelschen Formalismus.
2) Liszt: ἔνθ. ἀν. σελ. 225.

ἀγαθῶν διὰ τῆς προσβολῆς τοιούτων» τοῦ ἐπιτιθεμένου.

Ὅπως κατὰ τὸν Jhering ἀνεφάνη τὸ δίκαιον ἐκ τῆς παρατηρήσεως καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως τῆς ἐννοίας τοῦ σκοποῦ, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον κατέστησαν οἱ ἄνθρωποι, κατὰ τὸν Liszt, λογικοί· ἤρχισαν πλέον νὰ σκέπτωνται συνειδητῶς ἐπὶ τῇ βάσει ὡρισμένων σκοπῶν. Τὴν ἰδίαν σκέψιν τοῦ Jhering ἐκφράζει καὶ ὁ Liszt: ἡ ἐξέλιξις τῶν νομικῶν καὶ ἠθικῶν κανόνων, ἡ ἐκτίμησις μιᾶς πράξεως ὅσον ἀφορᾷ τὴν νομικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτῆς ἀξίαν, ἡ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ ἐγκλήματος ὑπὸ τύπον δημοσίας ἀντικειμενικῆς ποινῆς, ὅλα ἔχουν ὡς προϋπόθεσιν τὴν πεῖραν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς κερδισθεῖσαν ἔννοιαν τοῦ σκοποῦ». Διὰ τῆς πείρας ὄχι μόνον ἡ πρώην ποινή, ἡ ἐξ ἐνστίκτου ἀντίδρασις κατέστη σκόπιμος καὶ συνειδητή, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξ ἐνστίκτου ἐγκληματικὴ πρᾶξις ἔγινε πρᾶξις βουλήσεως ἐπιδιώκουσα ὡρισμένον σκοπόν»· ἡ σκέψις τοῦ σκοποῦ εἶναι ἐκείνη, ἥτις διακρίνει τὴν (συνειδητὴν) πρᾶξιν τῆς βουλήσεως ἀπὸ τὴν ἐξ ἐνστίκτου τοιαύτην» (1) Ἐξ ἄλλου ἡ ποινὴ εἶναι, κατὰ τὸν Liszt, εἷς ἐξαναγκασμός· ἀπευθύνεται κατὰ τῆς ἐγκληματικῆς βουλήσεως ὑπὸ τῆς ὁποίας προσβάλλονται τὰ ἔννομα ἀγαθά. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ψυχολογικῶς ἐπιδρῶσα ἡ ποινὴ φροντίζει νὰ προστατεύσῃ τὰ «ἔννομα συμφέροντα».

3) Ἐκ τοῦ ὅτι ἡ ποινὴ προσέλαβε ἀντικειμενικόν, δημόσιον χαρακτῆρα, ἐκ τοῦ ὅτι ἀπέκτησε μέτρον καὶ σκοπὸν καὶ δὲν εἶναι πλέον αὐτὴ ἔκφρασις ἐμπαθείας τοῦ παθόντος, εἶναι δυνατὴ ἡ ἔρευνα τῶν βιοτικῶν προϋποθέσεων, ἃς τὸ ἔγκλημα ἔρχεται νὰ διαταράξῃ καὶ τὰς ὁποίας ἡ ποινὴ προστατεύει. Ἡ ποινὴ χρησιμεύει ὡς μέσον πρὸς προστασίαν τῆς ἐννόμου τάξεως· αὕτη ἔχει ὡς σκοπὸν τὴν προστασίαν ὡρισμένων ἀγαθῶν. Ἡ ποινὴ χρησιμεύει διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐννόμων ἀγαθῶν, ὅπερ σημαίνει τὸ αὐτό, ὅτι ἡ ποινὴ ἀκολουθεῖ τὴν πορείαν τοῦ σκοποῦ.

Αὐτὸ διδάσκει ἡμᾶς ἡ ἱστορία τοῦ ποινικοῦ Δικαίου: προσαρμογὴν τῆς ποινῆς πρὸς τοὺς ὑπὸ τοῦ δικαίου ἐπιδιωκομένους σκοπούς· «ὅλο τὸ δίκαιον ὑπάρχει χάριν τῶν ἀνθρώπων· τὰ συμφέροντα τόσον τῶν ἀτόμων ὅσον καὶ τοῦ συνόλου δέον νὰ προστατευθοῦν ὑπὸ τῶν διατάξεων τοῦ δικαίου. Τὰ ὑπὸ τοῦ δικαίου προστατευόμενα συμφέροντα ὀνομάζομεν «ἔννομα ἀγαθά» (2)· δηλαδὴ τὸ ἔννομον ἀγαθὸν εἶναι μία ἔννοια νομικὴ (οὐχὶ πραγματικὴ) ἐν συνδυασμῷ

1) Liszt: ἔνθ. ἀν σελ. 145 κ. ἑξ.

2) Liszt: Rechtsgut und Handlungsbegriff. ἔνθ. ἀν. σελ. 223. «Das Rechtsgut des Eigentums ist also weder ein Mensch noch eine Sache, sondern das Recht selbt unter dem Gesichtspunkte des Zweckgedankens, mithin ein Begriff; das gilt von allen Rechtsgütern ohne eine einzige Ausnahme» v. Liszt: Lehrbuch 2 Aufl σελ. 100.

πρὸς τὴν σκέψιν τοῦ σκοποῦ. «Διὰ τῆς ποινῆς προστατεύεται ὁ κόσμος τῶν ἐννόμων ἀγαθῶν» καὶ ἡ ἐξ ὁλοκλήρου ὑποταγὴ τῆς ποινικῆς ἐξουσίας εἰς τὴν σκέψιν τοῦ σκοποῦ εἶναι τὸ ἰδανικὸν τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης (1). Διὰ τὸν λόγον τοῦτον «εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ ποινικοῦ Δικαίου ἱστορία τῶν ὡς ἐννόμων ἀγαθῶν χαρακτηρισθέντων συμφερόντων τῆς ἀνθρωπότητος» (2).

4. Κατ' αὐτῆς τῆς σκέψεως τῶν «προστατευομένων συμφερόντων» θὰ ἠδύνατό τις κάλλιστα νὰ ἀντιπαραθέσῃ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Binding, ὅστις ἐμβαθύνει περισσότερον τοῦ Liszt ἐπὶ τοῦ ὑπὸ κρίσιν θέματος.

Ὁ Binding ἀντιλαμβάνεται τὴν ἔννοιαν τοῦ συμφέροντος (αὐτὴν τὴν ἐσωτερικὴν διάθεσιν προσώπου τινὸς πρὸς ὡρισμένον πρᾶγμα) ὡς μίαν ἀξιολογικὴν κρίσιν. Τὰ πράγματα, τὰ πρόσωπα, ὡρισμέναι καταστάσεις ἔχουν ἀξίαν διὰ τὴν ἔννομον τάξιν ἐν κοινωνίᾳ. Ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ἀξίας φροντίζει ὁ νομοθέτης, τὸ δίκαιον διὰ τὴν διατήρησίν των, διὰ τὴν προστασίαν των. Ἡ ἀξιολογικὴ ὅμως κρίσις ἀποτελεῖ τὸν δικαιολογητικὸν λόγον, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποίου ὁ νομοθέτης φροντίζει διὰ τὴν προστασίαν τῶν ἀγαθῶν καὶ οὐχὶ τὸν ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τῶν κανόνων τοῦ δικαίου. Κατὰ τὸν Binding δὲν πρέπει νὰ συγχέωμεν τὴν αἰτίαν τοῦ σκοποῦ.

Ἀντικείμενον τῶν κανόνων τοῦ δικαίου εἶναι αὐτὰ τὰ ἀγαθά, περὶ ὧν αἱ κρίσεις, τὰ ὁποῖα ἕνεκεν τῆς ὑπὸ τῆς ἐννόμου τάξεως προστασίας ἀνάγονται εἰς «ἔννομα ἀγαθά». Τὰ ἀγαθὰ ταῦτα εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ δικαίου καὶ οὐχὶ τὸ ἐπ' αὐτῶν ἀτομικὸν συμφέρον, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Liszt.

Ἐὰν παραδεχθῶμεν, λέγει ὁ Binding, ὡς ἀντικείμενον τῶν κανόνων τὸ ἔννομον συμφέρον καὶ ἀντιλαμβανώμεθα τοῦτο ὡς αἴσθημα (3), ὡς ἐσωτερικὴν (ὑποκειμενικὴν) διάθεσιν (4), τότε καταλήγομεν εἰς ἕνα αἰσθηματισμόν (5), τότε ἐξαρτῶμεν τὴν ζωὴν τῶν νομικῶν διατάξεων ἐκ τῶν ἀβεβαίων αἰσθημάτων. «Ὅστις θέτει τὴν ἀξιολογικὴν κρίσιν ὡς ἀντικείμενον τῶν κανόνων τοῦ δικαίου ὑπὸ τὴν ἀόριστον ἐπωνυμίαν τοῦ συμφέροντος, ἐμφανίζει τοιουτοτρόπως ἓν ἀνύπαρκτον ἀντικείμενον προστασίας· ἀκόμη, ὅστις θέτει ἓν αἴσθη-

1 Liszt: der Zweckgedanke im Strafrecht. ἔνθ. ἀν. σελ. 149,161 κ. ἑξ.

2) «Interessenschutz ist das Wesen des Rechts; der Zweckgedanke, die das Recht erzeugende Kraft». Liszt–Schmidt: Lehrbuch des deutschen Srafrechts: Bd. I (1932) σελ. 4.

3) Als psychische Realität. Ὁμοίως Kessler: die Einwilligung des Verletzten in ihrer strafrechtlichen Bedeutung (1884): «In Wirklichkeit ist Objekt jedes strafschutzes und mithin jedes Verbrechens der Mensch als empfindendes Wesen».

4) «Schutz menschlichen Empfindens».

5) «Sentimentalität».

μα, ἀκριβέστερον μίαν κρίσιν τοῦ νομοθέτου ὡς ἀντικείμενον τοῦ νόμου, συγχέει τὴν αἰτίαν καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτοῦ».

Ὁ νόμος, λέγει ὁ Binding, ἔχει πάντοτε ὡς ἀντικείμενον προοβολῆς ἢ διακινδυνεύσεως ἓν ἀγαθὸν καὶ οὐδέποτε τὸ ἀτομικὸν συμφέρον ἐπὶ ἑνὸς ἀγαθοῦ. Ἀντικείμενα προσβολῆς εἶναι π. χ. τὸ κράτος, τὸ σύνταγμα, ἡ ἐσωτερικὴ γαλήνη, τὰ μυστικὰ τοῦ κράτους, ὁ Βασιλεὺς κλπ. Ἀντικείμενον προσβολῆς π.χ. ἐπὶ φόνου εἶναι ἡ ἀλλοτρία ζωὴ καὶ οὐχὶ τὸ συμφέρον τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου ἐπὶ τῆς ζωῆς του, ἀφοῦ καὶ ἐπὶ φόνου ἡ συναίνεσις τοῦ παθόντος δὲν ἀρκεῖ, ἵνα ἄρῃ τὸν ἄδικον χαρακτῆρα τῆς πράξεως. Ἡ ζωὴ προστατεύεται ἀκόμη καὶ προκειμένου περὶ προσώπων ἐστερημένων βουλήσεως, μὴ ἐχόντων συναίσθησιν τῶν πράξεών των, «παρὰ τοῖς ὁποίοις τὸ συμφέρον εἶναι ἐξ ἴσου ἀκατανόητον ὅσον ἡ σοβαρὰ συναίνεσις». Τὰ ἀγαθὰ ταῦτα ὡς ἔχοντα κοινωνικὴν ἀξίαν προστατεύονται ἀνεξαρτήτως τῆς θελήσεως τοῦ κυρίου αὐτῶν.

Κατ' ἀκολουθίαν φαίνεται ἀτυχὴς ἡ προσπάθεια τοῦ Liszt νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀγαθοῦ διὰ τῆς ἐννοίας τοῦ συμφέροντος καὶ τοῦτο διὰ τοῦ ὑποκειμενικοῦ αἰσθήματος ὡς μοναδικοῦ ἀντικειμένου προσβολῆς ἐπὶ τῶν ἐγκλημάτων (1). «Ὁ νομοθέτης, λέγει ὁ Binding, ὅστις πραγματικῶς ἤθελεν ἀκολουθήσει τὴν προσπάθειαν ταύτην, συντόμως θὰ ναυαγήσῃ εἰς τοὺς σκοπέλους αὐτοῦ τοῦ ὠκεανοῦ τῶν συμφερόντων. Προστασία τῶν ἀγαθῶν καὶ οὐχὶ προστασία τῶν αἰσθημάτων εἶναι τὸ ἔργον τῆς ἐννόμου τάξεως» (2).

Μὲ ἄλλους λόγους ὁ Binding ἀντιλαμβάνεται τὸ ἔννομον ἀγαθὸν ἀναχωρῶν ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα εἶναι χρήσιμα καὶ ὠφέλιμα εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Liszt ἀντιθέτως ἀναχωρεῖ ἐκ τοῦ ὑποκειμένου ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ζωτικὰ αὐτοῦ συμφέροντα καὶ πρὸ παντὸς ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς ἐγκηματικῆς πράξεως καὶ τῆς ποινῆς. Πάντως ἀμφότεροι ἐπιζητοῦν νὰ τύχῃ νομικῆς προστασίας, ὅ,τι εἶναι χρήσιμον εἰς τοὺς ἀνθρώπους.

Ὅλοι ἀνεξαιρέτως: Jhering, Birnbaum, Binding, Liszt, ἐργάζονται μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ σκοποῦ, τελεολογικῶς, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ φορμαλισμοῦ ἐν τῷ δικαίῳ. «Εἶναι φανερόν, ἔλεγεν ὁ Liszt, ὅτι μὲ τὸ ἔννομον ἀγαθὸν» εἰσέρχεται ἡ σκέψις τοῦ σκοποῦ εἰς τὸ πεδίον τοῦ δικαίου·

---

1) Περὶ αὐτοῦ: Honig: ἔνθ. ἀν. σελ. 70 κ. ἑξ.

2) Karl Binding: ἔνθ. ἀν. σελ. 363 κ. ἑξ. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται πόσον ἄδικος εἶναι ὁ ὑπὸ πολλῶν χαρακτηρισμὸς τοῦ Binding ὡς Formalist, ὅτι δῆθεν ἐρευνᾷ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἔγκλημα περισσότερον ἐκ τῆς τυπικῆς αὐτῶν πλευρᾶς καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ ἀληθοῦς περιεχομένου των (von der formalen Seite und nicht von der materielen Seite des Verbrechens). Adolf Merkel: Lehrbuch σελ. 15 κ. ἑξ. Liszt—Schmidt: Lehrbuch σελ. 5. Anm. 3. Honig: ἔνθ. ἀν. σ. 64 κ. ἑξ.

ὅτι ἀρχίζει ἡ τελεολογικὴ ἔρευνα τοῦ δικαίου καὶ τελειώνει ἡ τυπολογία» (1), ἡ ἐννοιοκρατία.

Ἐπίσης ὅλοι ἀντιλαμβάνονται τὸ περιεχόμενον τοῦ σκοποῦ ἐμπειρικῶς. Καὶ εἶναι τοῦτο φυσικόν, διότι δὲν πρέπει νὰ ἀναμένῃ τις ἀπὸ ἀνθρώπους προσηλωμένους ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὸ θετικὸν δίκαιον, νὰ ἀναζητήσουν ἀλλοῦ ἐπιστημονικὴν ἀπολύτρωσιν· καὶ ἵνα ὁμιλήσωμεν μὲ τὰς λέξεις τοῦ Liszt, διότι «στεροῦνται δυνάμεως ὅπως ἐλευθερώσουν τὸ πνεῦμα ἐκ τῶν δεσμῶν τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, ἵνα ἀνέλθῃ ἐλεύθερον πλέον εἰς τοὺς αἰθέρας τοῦ παραδείσου τῶν ἐννοιῶν». Ὅλων διαφεύγει: Ὅτι, ἵνα ἀντιληφθῇ τις τὴν ἐμπειρικὴν πραγματικότητα, ἔχει ἀνάγκην μερικῶν προϋποθέσεων a priori, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων νὰ τὴν ἀντικρύσῃ, ἄλλως εἶναι τυφλὸς μέσα εἰς τὸ χάος τῆς πραγματικότητος (2). Ὁ Kant λέγει ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ «ἀφελοῦς» θετικισμοῦ: «μία καθαρὰ ἐμπειρικὴ περὶ δικαίου θεωρία εἶναι ὡς μία κεφαλή, ἥτις δυνατὸν νὰ εἶναι ὡραία, χρῖμα! ὅτι στερεῖται παντελῶς ἐγκεφάλου» (3).

IV.

Α'. Η ΑΞΙΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ WINDELBANDS—RICKERTS (4)

1) «Ὅταν ὁ ἄνθρωπος, ἐν τῇ πνευματικῇ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως, δὲν ἔχῃ ὑπεράνω αὐτοῦ ἓν ἰδανικόν, δὲν δύναται νὰ βαδίζῃ ὄρθιος» (Riehl). Μετὰ τὸν Kant δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον παρακινεῖ τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τὸ ἔργον καὶ γενικῶς εἰς οἱανδήποτε ἐκδήλωσιν, ἀκόμη καὶ ἐν τῷ καθημερινῷ πρακτικῷ βίῳ, δὲν εἶναι ὁ ἐμπειρικὸς σκοπός, ἀλλ' αἱ ἰδέαι, αἱ ἀξίαι. «Αὗται δέον νὰ ἀνακαλυφθοῦν, ὁπότε ἐμφανίζονται

---

1) die «formal-logische». Liszt: Rechtsgut und Handlungsbegriff. ἔνθ. ἀν. σελ. 223.

2) «Erscheinungen des Rechtslebens nach gegebenen Begriffen zu meistern, zu verwerfen was sich nicht aus diesen ableiten und mit ihnen in Einklang bringen lässt». Adolf Merkel: Rechtliche Verantwortlichkeit (Gesammelte Abhandlungen) II, 2 σελ. 874.

3) Kant: Rechtslehre, Einl. § B. Ὁμοίως Radbruch: Rechtsphilosophie; Stammler: Richtiges Recht σελ. 21 κ. ἑξ. Lask: Rechtsphilosophie σελ. 281. Ὅλοι εὑρίσκονται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πνεύματος τῆς ἱστορικῆς Σχολῆς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τοῦ φυσικοῦ δικαίου καὶ τῆς ἐγελιανῆς φιλοσοφίας.

4) Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θεωρίας ταύτης εἴχομεν ὑπ' ὄψιν τὰ ἑξῆς ἔργα: W. Windelband: «Geschichte und Naturwissenschaft» in Präludien 8 Aufl. 1921 Bd. II, σελ. 136 κ. ἑξ. Heinrich Rickert: die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung 5 Aufl. 1929.

Τοῦ αὐτοῦ: Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft 7 Auflage 1926.

Τοῦ αὐτοῦ: System der Philosophie Bd. I (1921).

Τοῦ αὐτοῦ: Zur Lehre von der Definition 3 Auflage 1929.

Κωνστ. Τσάτσου: Τὸ πρόβλημα τῆς ἑρμηνείας τοῦ δικαίου 1932.

Bruno Bauch: Wahrheit, Wert und Wirklichkeit 1923.

Ernst Bernheim: Einleitung in die Geschichtswissenschaft 1926.

εἰς τὰ ὄμματα τῶν ἀνθρώπων, καθ' ὃν τρόπον τὰ ἄστρα εἰς τοὺς οὐρανούς, σὺν τῷ χρόνῳ συμφώνως πρὸς τὰς προόδους τοῦ πολιτισμοῦ. Δὲν πρόκειται περὶ παλαιῶν ἀξιῶν, οὔτε περὶ νέων, ἀλλ' εἶναι αὐταὶ αὗται αἱ ἀξίαι» (1).

Ἐξ αὐτῶν φαίνεται ἀμέσως ἡ ὑπάρχουσα ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς θεωρίας τοῦ θετικισμοῦ ἐν τῷ δικαίῳ τῶν : Jhering - Birnbaum - Binding - Liszt καὶ τῆς θεωρίας τῶν ἀξιῶν τῶν : Windelband - Rickert, - Bruno - Bauch - Lask - Radbruch (2).

Ἐπίσης ἡ φιλοσοφία τοῦ Kant ἐδίδαξε τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ συναγάγῃ τις ἐκ τῶν ἐμπειρικῶν δεδομένων τὸ ἐὰν ταῦτα καλῶς ἔχουν, ἔχουν ἀξίαν, δέον νὰ ὑπάρχουν. Οὐδέποτε εἶναι τι ὀρθὸν ἐκ τοῦ ὅτι ὑπάρχει· «τὸ δέον, αἱ ἀξιολογικαὶ κρίσεις, αἱ ἀποφάσεις, δὲν στηρίζονται ἐπὶ παρατηρήσεων τοῦ ἐμπειρικοῦ «εἶναι», ἐπὶ τῆς μεθόδου τῆς ἐπαγωγῆς, ἀλλὰ παράγονται ἐξ ἄλλων κρίσεων τῆς αὐτῆς κατηγορίας» (Radbruch).

Μετὰ τὴν νεοκαντιανὴν Σχολὴν τοῦ Marburg (Hermann Cohen καὶ Paul Natorp), διὰ τὴν ὁποίαν ἡ φιλοσοφία τοῦ Kant ἐλάμβανε τὴν μορφὴν ἑνὸς μονισμοῦ, ἠθικοῦ - λογικοῦ ἰδεαλισμοῦ, ἔρχεται ἡ «νοτιοδυτικὴ γερμανικὴ Σχολὴ» Windelbands - Rickerts, ἣν χαρακτηρίζει τὸ ἐνδιαφέρον της διὰ τὰς ἱστορικὰς ἐπιστήμας.

2) Πρῶτος ὁ Windelband, διὰ τοῦ περιφήμου λόγου του ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Strassburg περὶ «ἱστορίας καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν» (1894), διακρίνει τὰς ἐπιστήμας, ὡς ἐκ τῆς διαφόρου μεθόδου τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦν ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῶν ἀντικειμένων των, εἰς δύο κατηγορίας : εἰς φυσικὰς καὶ εἰς ἱστορικάς. Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἐργάζονται κατὰ τὸν Windelband «νομοθετικῶς», ἐνῷ αἱ ἱστορικαὶ «ἰδιογραφικῶς»· δηλαδὴ αἱ μὲν ἀναζητοῦν νόμους γενικούς, ἵνα ἐξηγήσουν τὰ τῆς φύσεως, αἱ δὲ ἐνδιαφέρονται ἀποκλειστικῶς διὰ τὰ καθέκαστα, διὰ τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν ἑκάστου ἱστορικοῦ γεγονότος (3).

Τὴν αὐτὴν σκέψιν ἀναπτύσσει περαιτέρω αὐτοτελῶς ὁ μαθητὴς τοῦ Windelband Heinrich Rickert. Ὁ Rickert ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Windelband δὲν παραδέχεται αὐστηρὸν χωρισμὸν τῶν ἐπιστημῶν, ὅτι δηλαδὴ αἱ μὲν ἐργάζονται ἀποκλειστικῶς «νομοθετικῶς», αἱ δὲ ἄλλαι «ἰδιογραφικῶς». Ἀμφότεραι, κατὰ τὴν φρισιολογίαν τοῦ Rickert, «γενικοποιοῦν» καὶ «ἰδιοποιοῦν», δηλαδὴ μεταχειρίζονται ἐν μέρει τόσον τὴν μίαν ὅσον καὶ τὴν ἄλλην μέθοδον. Συνεπῶς πρόκειται περὶ οὐχὶ ἀπολύτου, ἀλλὰ περὶ σχετικῆς

1) Riehl : Logik und Erkenntnistheorie.

2) Περίπου ὑπάρχει ἡ αὐτὴ ἀντίθεσις, οἵα μεταξὺ Goethe, τοῦ ἀνθρώπου τῆς αἰσθήσεως, «Augenmensch», καὶ τοῦ ἰδεολόγου Kant.

3) Wilhelm Windelband : ἔνθ. ἀν. σελ. 145 κ. ἑξ.

μεθολογικῆς διακρίσεως. Πάντως τό χαρακτηριστικὸν τῶν μὲν εἶναι ἡ τάσις πρὸς γενικοποίησιν, τῶν δὲ πρὸς ἰδιοποίησιν.

3) Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς μεθοδολογικῆς ταύτης διακρίσεως, αἱ ἐπιστῆμαι διακρίνονται καὶ ἐκ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῶν (1). Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἔχουν ὡς ἀντικείμενον τὴν αὐτοδημιούργητον, εἰς ἰδίους νόμους ὑποκειμένην φύσιν, ἐνῷ αἱ ἄλλαι - τὰς ὁποίας ὁ Rickert ὀνομάζει, ἀντὶ ἱστορικάς, πνευματικὰς - κοινωνικὰς ἐπιστήμας - ἀνθρώπινα δημιουργήματα. Ταῦτα ἔφερεν εἰς τὸν κόσμον συνειδητὴ καὶ σκόπιμος ἀνθρωπίνη ἐνέργεια, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ αὐτόματα, ἀναγκαῖα, τυφλὰ δημιουργήματα τῆς φύσεως.

Ἐπὶ πλέον, τὰ τῆς φύσεως ὑποπίπτουν εἰς τὰς αἰσθήσεις μας, τὰ ἀντιλαμβανόμεθα ἁπλῶς διὰ τῶν αἰσθήσεων (2), ἐνῷ τὴν ἀξίαν, τὴν σημασίαν τῶν ἀνθρωπίνων δημιουργημάτων νοοῦμεν. Βεβαίως καὶ τὰ ἀντικείμενα τοῦ πολιτισμοῦ ὑποπίπτουν εἰς τὰς αἰσθήσεις μας, ὄπισθεν ὅμως αὐτῶν τῶν αἰσθητῶν ἀντικειμένων κρύπτεται κάτι, τὸ ἀφῃρημένον, τὸ «ζωντανὸν πνεῦμα», τοῦ ὁποίου τὰ αἰσθητὰ δημιουργήματα, π.χ. ἡ γλῶσσα, τὸ βιβλίον, ἡ τέχνη, τὸ δίκαιον, εἶναι σύμβολα.

Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἀναζητοῦν ἀκριβῶς ἰδίους νόμους, ὑπὸ τῶν ὁποίων διέπεται ἡ αὐτοδημιούργητος φύσις. Αἱ πνευματικαὶ - κοινωνικαὶ ἐπιστῆμαι ἀναζητοῦν νὰ κατανοήσουν τὸν πλήρη ἐννοιῶν πολιτισμὸν ἐν ἀναφορᾷ πρὸς ὡρισμένας κοινωνικὰς ἀξίας. «Ἐφ' ὅλων τῶν δημιουργημάτων τοῦ πολιτισμοῦ ἐνσωματοῦνται ἀξίαι ἀναγνωρισθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων νοοῦμεν ταῦτα, ἐνῷ τὰ τῆς φύσεως ἀντιλαμβανόμεθα ἁπλῶς διὰ τῶν αἰσθήσεων (3), ἄνευ ἀξιῶν».

Βεβαίως, ἐφ' ὅσον καὶ τὰ τῆς φύσεως ἐρευνῶμεν, ὑποτίθεται, ὅτι καὶ ταῦτα ἔχουν δι' ἡμᾶς ἀξίαν τινά· κυρίως ὅμως ἐρευνῶμεν ταῦτα διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ γενικοῦ νόμου, ὅστις τὰ διέπει. «Τὸν φυσιολόγον δὲν ἐνδιαφέρει ἄλλο τι ἢ νὰ ἀντιληφθῇ τὰ ἀντικείμενα ὑπὸ γενικόν τινα νόμον» (4). Τὰ ἀντικείμενα τῆς φύσεως εἶναι ἀπηλλαγμένα ἀξιῶν, ὑπάρχουν μόνον, ἐνῷ τὰ δημιουργήματα τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι «ἀγαθὰ» ἐξ αἰτίας τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκφραζομένων ἀξιῶν (5).

Αὕτη εἶναι ἡ ἐξ ἀντικειμένου διάκρισις τῶν ἐπιστημῶν. Ἐξ αὐτῆς ὅμως τῆς ποιοτικῆς διαφορᾶς τοῦ ἀντικειμένου τῶν ἐπιστημῶν δὲν ἕπεται κατ' ἀνάγκην καὶ ἡ διάφορος μέθοδος ἐρεύνης αὐτῶν.

---

1) «materieller Unterschied».
2) «Wahrnehmen».
3) «bloss wahrnehmen».
4) Rickert: Allgemeine Grundlegung der Philosophie σ. 211 κ.ἑξ., σ. 219.
5) Rickert: die Methode der Philosophie und das Unmittelbare. Logos Bd. 12 σελ. 235 κ. ἑξ.

4) Νῦν ὅσον ἀφορᾷ τὸ τυπικὸν διακριτικὸν στοιχεῖον τῶν ἐπιστημῶν (1). Πρὸς διασάφησιν τούτου ἀνάγκη νὰ προτάξωμεν μερικὰ περὶ ἐπιστημονικῆς γνώσεως.

Διὰ μερικοὺς ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶσις συνίσταται εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τῆς ἐμπειρικῆς πραγματικότητος. Δηλαδή, κατ' αὐτούς, γνῶσις εἶναι ἡ «ἀναπαράστασις, ἡ «ἐπανάληψις», ὁ ἀναδιπλασιασμὸς» (2) ἐν τῷ νῷ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου καὶ ἡ ἀκριβὴς δι' ἐννοιῶν περιγραφὴ τῶν παραστάσεων. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ ἐπιστήμη ἔχει σκοπὸν νὰ περιγράψῃ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον δι' ἐννοιῶν, ἐξ ὧν ἐκεῖναι μόνον ἔχουν δόσιν ἀληθείας, αἱ ὁποῖαι ἀνταποκρίνονται πλήρως πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ὅ,τι δὲν ταὐτίζεται ἀπολύτως πρὸς αὐτὴν εἶναι ἁπλούστατα κατασκεύασμα τῆς φαντασίας.

Ἔναντι αὐτῆς τῆς γνωσιολογικῆς ἀντιλήψεως ἐρωτᾷ ὁ Rickert : εἶναι ἆρά γε δυνατὸν νὰ συλλάβωμεν δι' ἐννοιῶν καὶ ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ἐμπειρικὴν πραγματικότητα, ὡς αὕτη ἀκριβῶς ἔχει (3) ; Ἡ ἐμπειρικὴ πραγματικότης εἶναι μία ἄπειρος ποικιλία (4), ἥτις ὀγκοῦται ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον φροντίζομεν νὰ τὴν γνωρίσωμεν ἐν λεπτομερείᾳ, «ἀκόμη καὶ τὸ μικρότατον ἀντικείμενον ἐμπεριέχει πολὺ περισσότερα ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ὁ ἐφήμερος ἄνθρωπος φροντίζει νὰ περιγράψῃ». Ὅσας γνώσεις οὗτος ἀποκτᾷ διὰ τῶν ἐννοιῶν περὶ τῶν ἀντικειμένων, ἀποτελοῦν ἐλάχιστον μόριον ἔναντι τῶν ἀγνώστων τὰ ὁποῖα ἀπομένουν». «Ὅταν τοῦτο ἀντιληφθῶμεν, θὰ καταστῇ φανερὸν καὶ ἐξ ἄλλης πλευρᾶς, πόσον ἐπισφαλὲς εἶναι προκειμένου περὶ γνώσεως, νὰ στηρίζεταί τις ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως καὶ κατόπιν νὰ δίδῃ εἰς τὴν λογικὴν κρίσιν, ἥτις οὐδέποτε ἀποτελεῖ ἁπλῆν παρατήρησιν, δευτερεύουσαν σημασίαν» (5).

Κατὰ τὸν Rickert ἡ ἐξ ὁλοκλήρου γνῶσις τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου εἶναι ἐκ τῶν ἀδυνάτων. Κατ' ἀκολουθίαν ἡ γνῶσις δὲν συνίσταται εἰς τὴν ἀναπαράστασιν καὶ περιγραφὴν τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, ἀλλ' εἰς τὸν μετασχηματισμὸν (6) τῆς πραγματικότητος, εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ ὑλικοῦ, ὅπερ δίδουν εἰς ἡμᾶς αἱ αἰσθήσεις.

5) Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἀδυναμίας ταύτης διὰ τὴν τελείαν γνῶσιν τοῦ κόσμου, ἥτις ἔγκειται κυρίως εἰς τὴν ἰδικήν μας μικρότητα ἔναντι τῆς ἀπειρίας τοῦ κόσμου, ὑπάρχει καὶ ἕτερον ἐμπόδιον. Ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος εὑρίσκεται ἐν ροῇ, μεταβάλλεται διαρκῶς. Ὅ,τι ἡμεῖς σήμερον δι' ἐννοιῶν καθωρίσαμεν, εἶναι αὔριον διάφορον. Ἡ χθεσινὴ γνῶσις δὲν ἰσχύει σήμε-

---

1) «zum formalen Einteilungsprinzip.
2) «Wiederholung», «Verdoppelung».
3) «so wie sie ist». H. Rickert : die Grengen. ἔνθ. ἀν. σελ. 31 κ. ἑξ.
4) «eine Mannigfaltigkeit».
5) Heinrich Rickert : Vorwort IX. Zur Lehre von der Definition.
6) «Umbilden».

ρον. Τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον χαρακτηρίζει ἀντὶ τῆς μονιμότητος ἡ μεταβολή, ἀντὶ τῆς ὁμοιομορφίας, συνεχείας, ἡ ἑτερογένεια (1).

Αὐτῆς λοιπὸν τῆς ἀπείρου, ῥεούσης, ἑτερογενοῦς πραγματικότητος εἶναι ἀδύνατος ἡ ἀναπαράστασις καὶ ἡ δι' ἐννοιῶν ἀκριβὴς περιγραφή. Διὰ τῶν ἐννοιῶν ἐπιδιώκεται, ἵνα ἔχωμεν μόνιμον, ἀληθῆ ἐπιστημονικὴν γνῶσιν, νὰ καθορισθῇ τι τῆς πραγματικότητος ὁριστικῶς, ὅπερ εἶναι ἀδύνατον, ἐφ' ὅσον τὸ πᾶν διαρκῶς μεταβάλλεται. Συνεπῶς, διὰ νὰ συλλάβωμεν τὴν ῥέουσαν πραγματικότητα, ἀνάγκη νὰ μετασχηματίσωμεν αὐτήν, νὰ θέσωμεν διὰ τῶν ἐννοιῶν ὅρια, νὰ στήσωμεν, ὅπως λέγει ὁ Rickert, «γεφύρας ὑπεράνω τοῦ ῥοῦ τῆς πραγματικότητος». Καὶ δι' αὐτὸν τὸν μετασχηματισμὸν ἔχομεν ἀνάγκην μιᾶς «ἀρχῆς ἐκλογῆς»(2), ἑνὸς a priori, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου νὰ διακρίνωμεν τὸ ὑλικὸν τῆς πραγματικότητος εἰς οὐσιώδες καὶ ἐπουσιώδες.

Ἀφοῦ εἶναι ἀδύνατος ἡ ἐξ ὁλοκλήρου γνῶσις τῆς πραγματικότητος, περιοριζόμεθα εἰς τὴν γνῶσιν τῶν οὐσιωδῶν αὐτῆς στοιχείων καὶ πρὸς τοῦτο ἔχομεν ἀνάγκην μιᾶς «ἀρχῆς ἐκλογῆς», ἵνα ἀνασύρωμεν ἐκ τοῦ σωροῦ τῆς πραγματικότητος τὰ ἐνδιαφέροντα.

Κατὰ ταῦτα ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶσις συνίσταται εἰς τὸ σύνολον τῶν ο ὐ σ ι ω δ ῶ ν γνωρισμάτων τῆς πραγματικότητος. Τὰ γνωρίσματα ταῦτα ἀποτελοῦν τὴν «ο ὐ σ ί α ν» τῶν πραγμάτων καὶ ἡ οὐσία δὲν δίδεται εἰς ἡμᾶς διὰ τῶν αἰσθήσεων, διὰ τῆς «θέας», ἀλλ' ἀποκλειστικῶς τῇ βοηθείᾳ τοῦ νοῦ καὶ τῶν ἐννοιολογικῶν συνδυασμῶν (3).

6) Ὅ,τι ἐνταῦθα ἐρευνῶμεν, εἶναι τὸ αὐτὸ ζήτημα, ὅπερ δυνάμεθα καὶ ἄλλως πῶς νὰ ἐκφράσωμεν: ποῖον εἶναι τὸ οὐσιῶδες διὰ τὴν γνῶσιν; ἡ παρατήρησις ἢ ἡ νόησις, ἡ παράστασις ἢ ἡ ἔννοια (4); «πλανώμεθα, ὅταν πιστεύωμεν ὅτι ἀρκεῖ διὰ τὴν ἀλήθειαν ἡ ἐμπειρικὴ παρατήρησις ἢ ἡ νόησις. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἔχει ἀναπτυχθῆ κατ' ἐπανάληψιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας κατὰ πλήρη ἀποδεικτικὸν τρόπον». Ἐφ' ὅσον οὔτε τὸ ἓν οὔτε τὸ ἄλλο εἶναι ἀρκετόν, οὔτε ἡ ἐμπειρία οὔτε ἡ νόησις μόνη δίδουν εἰς ἡμᾶς ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν, ἀνάγκη νὰ συνδυάσωμεν ἀμφότερα καὶ δὴ νὰ καθορίσωμεν ἐκ τῶν προτέρων τὰς «ἀρχὰς ἐκλογῆς», περὶ ὧν ὡμιλήσαμεν ἀνωτέρω, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἀντικρύζει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἐμπειρικὴν πραγματικότητα καὶ χωρίζει αὐτὴν εἰς οὐσιώδη καὶ ἐπουσιώδη μέρη. Ἐλλείψει κριτηρίου ἐκλογῆς ἀπολλύει τὴν ἀξίαν της ἡ διάκρισις τῆς πραγματικότητος εἰς οὐσιώδη καὶ μὴ καὶ ἄνευ αὐτῆς τῆς διακρίσεως δὲν ὑπάρχει ἐπιστήμη» (5). Τὰ κριτήρια ταῦτα τῆς ἐκλογῆς διαφέρουν παρ' ἑκάστῃ ἐπι-

---

1) «Statt Stetigkeit Kontinuität und Heterogeneität alles Wirklichen».

2) «Prinzip der Auswahl».

3) «lediglich dem diskursiven Denken oder der begrifflichen Konstruktion». H. Rickert: Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft σελ. 35.

4) «Subjekt—Objektspaltung».

5) H. Rickert: Zur Lehre von der Definition σελ. 40.

στήμη ἀναλόγως τοῦ ἀντικειμένου καὶ τοῦ ἰδιαιτέρου σκοποῦ, τὸν ὁποῖον ἑκάστη ἐπιδιώκει.

Τὸ συμπέρασμα τῆς ὅλης ἀναπτύξεως εἶναι ὅτι ἑκάστη ἐπιστήμη, ὑπὸ τὴν πραγματικὴν αὐτῆς ἔννοιαν, ἔχει ἀνάγκην ἀρχῆς τινος a priori, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας νὰ ἀντικρύζῃ τὴν πραγματικότητα καὶ ἡ ἀρχὴ αὕτη εἶναι διάφορος εἰς τὰς φυσικὰς καὶ ἄλλη εἰς τὰς πνευματικὰς - κοινωνικὰς ἐπιστήμας.

7. Κατόπιν τούτων ἐρωτᾶται : ἐπὶ τῇ βάσει ποίας ἀρχῆς συνθέτουν τὰς ἐννοίας των αἱ ἐπιστῆμαι, μετασχηματίζουν τὴν ἑτερογενῆ, «ἀδιάκοπον ῥοὴν» (1) τῆς πραγματικότητος ;

Ἡ μέθοδος πάσης ἐπιστημονικῆς γνώσεως, ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος, ἰδίως ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὡς οὗτος τὴν καθώρισεν ἐν τῇ Λογικῇ του, συνίσταται εἰς τὴν ἐκ τῶν εἰδῶν ἄνοδον πρὸς τὰ γένη, «ὁ ὁρισμὸς ἐκ γένους καὶ διαφορῶν ἐστί» (2). «Δὲν ὑπάρχει ἐπιστημονικὴ γνῶσις διὰ τὸ μοναδικόν, τὸ ἰδιαίτερον· ὅ,τι ἀληθῶς ὑπάρχει, εἶναι ἡ προσπάθεια πρὸς ὑπαγωγὴν ὅλων τῶν ἀντικειμένων ὑπὸ γενικὰς ἐννοίας, εἰ δυνατόν, ὑπὸ νόμους».

Κατ' αὐτὴν τὴν μέθοδον εἰργάζοντο τότε αἱ ἐπιστῆμαι· τοιουτοτρόπως ἐργάζονται σήμερον αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι. Αὗται ἀναζητοῦν γενικὰς ἐννοίας καὶ ὑπὸ τὴν κατηγορίαν των ὑπάγουν τὰ διάφορα εἴδη (3), ἐφ' ὅσον δι' αὐτῶν ἐκφράζεταί τι τῆς γενικῆς ἐννοίας. Ἡ γενικὴ ἔννοια εἶναι τὸ οὐσιῶδες γνώρισμα ἑκάστου ἀντικειμένου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἐνῷ τὸ ἰδιαίτερον, ἀτομικὸν χαρακτηριστικὸν ἑκάστου εἴδους παραμένει ἐπουσιῶδες.

Ἐπὶ πλέον εἶναι ἀνάγκη νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἡ γενικὴ ἔννοια δὲν εἶναι ἀπόρροια συγκρίσεως καὶ παραλληλισμοῦ τῶν εἰδῶν· δηλαδὴ ἡ γενικὴ ἔννοια δὲν εἶναι τὸ κοινὸν γνώρισμα τῶν διαφόρων εἰδῶν, ὅπερ ἀπεκτήσαμεν διὰ τῆς ἐπαγωγῆς (4). Ἀντιθέτως, πρόκειται περὶ μιᾶς «μονωτικῆς ἀφαιρέσεως», «isolierende Abstraktion» (5), ἀντὶ τῆς συγκριτικῆς τοιαύτης. Ἡ γενικὴ ἔννοια ἀποτελεῖ τὴν γενικὴν ἀρχὴν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς ὁποίας ὑπάγονται τὰ διάφορα εἴδη.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συστηματοποιοῦν αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι· οὕτω κυριαρχοῦν ἐπὶ τῆς ἀπείρου πραγματικότητος. Π.χ. πᾶς τις γνωρίζει, ὅτι ἕκαστον σῶμα ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ πίπτῃ ἐπὶ τῆς γῆς. Ὅλοι ἔχουν τούτου

---

1) «das heterogene Kontinuum».

2) Ἀριστοτέλους Τοπικά I, 8.

3) «Als Exemplare» Windelband : Geschichte und Naturwissenschaft ἔνθ. ἀν. σελ. 150.

4) «durch Induktion».— «durch Abstraktion des Gemeinsames in den Dingen».

5) «statt vergleichende Abstraktion».

γενικήν τινα ἀντίληψιν ἐκ τῆς πτώσεως τῶν ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα βλέπουν καθημερινῶς ἐν τῷ ἐμπειρικῷ κόσμῳ. Ὁ Φυσικὸς ἐκ τῆς γενικῆς αὐτῆς παραστάσεως; σχηματίζει μίαν ἐπιστημονικὴν ἔννοιαν καὶ ἐκφέρει τὴν κρίσιν : ὅτι ὅλα τὰ σώματα κινοῦνται πρὸς τὸ κέντρον τῆς γῆς. Ἑπομένως ἀντιλαμβάνεται πλέον κάθε πτῶσιν σώματός τινος ὡς παράδειγμα τοῦ φυσικοῦ νόμου τῆς βαρύτητος. Περαιτέρω ἀνακαλύπτει, ὅτι ὅλα τὰ σώματα ἐν τῷ χώρῳ τοῦ σύμπαντος ἕλκονται πρὸς ἄλληλα ἀναλόγως τοῦ μεγέθους αὐτῶν καὶ κατ' ἀντίστροφον ἀναλογίαν τοῦ τετραγώνου τῆς ἀποστάσεώς των.

Κατόπιν αὐτῆς τῆς ἀνακαλύψεως ἀντιλαμβάνεται τὴν γενικὴν πτῶσιν τῶν σωμάτων ἐπὶ τῆς γῆς ὡς μίαν εἰδικὴν περίπτωσιν τοῦ γενικωτέρου νόμου τῆς ἕλξεως. Ὁ Φυσικὸς ὁρίζει πλέον τὴν πτῶσιν τοῦ μήλου ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν νόμον τῆς βαρύτητος καὶ τοῦτον ἐν σχέσει πρὸς τὸν νόμον τῆς ἕλξεως. Κατὰ ταῦτα ὁ Φυσικὸς ἀντιλαμβάνεται τὴν συγκεκριμένην πτῶσιν σώματός τινος ὡς ἁπλοῦν παράδειγμα γενικῶν νόμων, ὑφ' ὧν διέπονται τὰ τῆς φύσεως.

Παραλλήλως ὅμως πρὸς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, αἱ ὁποῖαι γενικοποιοῦν, δίδουν κατὰ τὴν παρομοίωσιν τοῦ Bergson «ἕτοιμα ἐνδύματα» (1) κατάλληλα δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὑπάρχουν αἱ πνευματικαὶ - κοινωνικαὶ ἐπιστῆμαι, τὰς ὁποίας ἐνδιαφέρει τὸ ἰδιαίτερον, τὸ μοναδικὸν γνώρισμα ἑκάστου κοινωνικοῦ, ἱστορικοῦ γεγονότος. Αὗται δίδουν ἐνδυμασίας ἐπὶ μέτρῳ δι' ἕκαστον ἄτομον ἰδιαιτέρως.

Ὅταν ἐξετάζωμεν διαφόρους προσωπικότητας τῆς ἱστορίας, π.χ. τὸν Goethe, τὸν Πλάτωνα, τὸν Ναπολέοντα, ἀναζητοῦμεν τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν ἑνὸς ἑκάστου. Βεβαίως εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξετάσωμεν ὁ,τιδήποτε κατὰ τὴν μίαν καὶ κατὰ τὴν ἄλλην μέθοδον, δηλαδὴ ὡς φύσιν ἀναζητοῦντες ἐν αὐτῷ γενικόν τι (2), ὡς ἱστορικὴν πραγματικότητα ἀναζητοῦντες τὸ ἰδιαίτερον αὐτοῦ χαρακτηριστικόν. Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περίπτωσιν εἶναι ἔργον τῆς Λογικῆς νὰ δώσῃ εἰς ἡμᾶς ἀναλόγως τοῦ σκοποῦ τὴν πρωταρχικὴν ἀρχήν.

Καὶ ἐρωτᾶται : ποία εἶναι ἡ ἰθύνουσα ἀρχὴ(3) ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, δι' ἧς θὰ γνωρίσωμεν τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν μιᾶς ἑκάστης ἐξ αὐτῶν ; Ἡ ἀρχὴ αὕτη εἶναι ἡ γενικὴ ἔννοια τοῦ πολιτισμοῦ μὲ τὴν ὁποίαν ἀντικρύζομεν τὰ κατ' ἰδίαν κοινωνικὰ φαινόμενα. Τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν αὐτῶν συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ἐκφράζουν μίαν ἀξίαν τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ μέθοδος αὕτη διαφέρει ἐντελῶς τῆς μεθόδου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἐπ' αὐτῶν ἐκ διαφόρων εἰδῶν καταλήγομεν εἰς γενικὰς ἐννοίας, εἰς γενικοὺς νόμους, ἐνῷ ἀντιθέτως ἐπὶ τῶν πνευματικῶν - κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, ἀναχωροῦντες ἐκ γενικῶν ἀξιῶν τοῦ πολιτισμοῦ ἀναζητοῦμεν τὸ ἰδιαίτερον

1) «Konfektionskleider».

2) ὁπότε «das was nur gesondert ein Leben hat, in eine tötende Allgemeinheit zusammenreisst».

3) «das leitende Prinzip der Begriffe».

γνώρισμα ἑκάστου κοινωνικοῦ φαινομένου, ἑκάστου ἱστορικοῦ γεγονότος· διακρίνομεν τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα «εἰς ἀτομικότητας ἱστορικῶς οὐσιώδεις, εἰς φορεῖς ἐννοιῶν καὶ ἁπλῶς ἄλλως ἔχειν». Τὴν ἰθύνουσαν ἀρχὴν διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν ἱστορικῶν ἐννοιῶν, δηλαδὴ διὰ τὸν μετασχηματισμὸν τῆς ἑτερογενοῦς, «ἀδιακόπου ῥοῆς» τῆς πραγματικότητος εὑρίσκομεν εἰς τὸ γενικόν. Κατ' αὐτὴν τὴν μέθοδον καθορίζομεν τὴν ἑτερογενῆ, «ἀέναον ῥοὴν» τῆς πραγματικότητος εἰς ἱ σ τ ο ρ ι κ ὰ ς μ ο ρ φ ά ς (1).

8) Ὁ κόσμος ἐν συνόλῳ δὲν ἀποτελεῖται μόνον ἐκ τῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν ὑποκειμένων, ἀλλ' ὑπάρχει ἀκόμη ὁ κόσμος τῶν ὑπερβατικῶν ἀξιῶν. Ἡ συνάντησις αὐτῶν, δηλαδὴ τοῦ πραγματικοῦ καὶ τοῦ ὑπερβατικοῦ κόσμου, λαμβάνει χώραν ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ πολιτισμοῦ (2), ἔνθα ὑπάρχουν ἀγαθά, ἐφ' ὧν ἐνσωματοῦνται αἱ ἀξίαι. Ὑπάρχουν ἐν τῷ κόσμῳ ἀφ' ἑνὸς ἀγαθά, ἀφ' ἑτέρου ἀξίαι, αἱ ὁποῖαι ἰσχύουν ἐπ' αὐτῶν καὶ ὑποκείμενα τὰ ὁποῖα λαμβάνουν θέσιν ἔναντι τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ἀξιῶν (3).

Αἱ ἀξίαι δὲν εἶναι πραγματικόν τι, ἀλλ' ἰσχύουν μόνον, «αἱ ἀξίαι δὲν εἶναι οὔτε φυσικαί, οὔτε ψυχικαὶ πραγματικότητες· τὸ χαρακτηριστικὸν αὐτῶν εἶναι ὅτι ἰσχύουν» (4).

Διὰ νὰ κατανοήσωμεν τὴν ἔννοιαν τῆς ἀξίας, δέον νὰ διακρίνωμεν ἀφ' ἑνὸς τὴν ἐμπειρικὴν πραγματικότητα, ἥτις ὑπάρχει καὶ τὴν ὁποίαν ἀντιλαμβανόμεθα διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἀφ' ἑτέρου τὸν μὴ πραγματικὸν κόσμον τῶν ἀξιῶν, τὸν ὁποῖον ἁπλῶς νοοῦμεν.

Ἐξ ἄλλου αἱ ἀξίαι δὲν εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον λέγομεν σκοπὸν καὶ οὗ τὴν πραγματοποίησιν ἐπιδιώκομεν, διότι ὁ σκοπὸς ἰσχύει ἐν τῷ μέλλοντι. Αἱ ἀξίαι δὲν πραγματοποιοῦνται, ἀλλὰ μόνον τὰ ἀγαθὰ ἐν τῷ κόσμῳ ἀποτελοῦν πραγματικότητας καὶ δι' αὐτῶν ἐκφράζονται αἱ ὑπερβατικαί, νοηταὶ ἀξίαι. Π.χ. μία προφορικὴ ἢ γραπτὴ φράσις εἶναι πραγματικότης. Ἡ πραγματικότης ὅμως αὕτη δὲν ταὐτίζεται πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τὴν ὁποίαν θέλει νὰ ἐκφράσῃ. Ἡ ἀλήθεια ὑπάρχει ἐν τῇ μὴ πραγματικῇ ἐννοίᾳ, ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς φράσεως. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι, ὅτι πολλαὶ φράσεις ἐκφράζουν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, ἐνῷ πολλαὶ ἔννοιαι δὲν ἐκφράζονται διὰ μιᾶς φράσεως.

Ἐπίσης ἡ ἀξία δὲν ταὐτίζεται πρὸς τὸ δέον (5), διότι τὸ δέον ὅπως καὶ ὁ σκοπὸς ἐπιδιώκουν νὰ πραγματοποιηθοῦν. Τὸ δέον δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ εἷς ἰδιαίτερος τρόπος ἐμφανίσεως τῆς ἀξίας. Τὸ ὅτι δέον ἓν ἀντικείμενον

---

1) H. Rickert : Naturwissenschaft u. Kulturwissenschaft, σελ. 81.

2) «in einem Zwischenreich des immanenten Seins».

3) H. Rickert : ἔνθ. ἀν. σελ. 81,85 κ. ἑξ.

4) «in ihrer Geltung nicht in ihrer realen Tatsächlichkeit». H. Rickert : ἔνθ. ἀν. σελ. 86.

5) «Sollen od. Norm».

νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀγαθοῦ, προέρχεται ἐκ τῆς ὄπισθεν τοῦ δέοντος κρυπτομένης ἀξίας. Ἡ θρησκεία π. χ., ἡ ἐκκλησία, τὸ δίκαιον, τὸ κράτος, τὰ ἤθη, ἡ ἐπιστήμη, ἡ γλῶσσα, ἡ τέχνη εἶναι ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ δι' ἑνὸς ἑκάστου ἐξ αὐτῶν ἐκφράζεται ἀξία τις ἀναγνωρισθεῖσα ὑφ' ὅλων τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας (1).

Ἡ σφαῖρα τῶν νοητῶν ἀξιῶν εἶναι διάφορος τῆς σφαίρας τοῦ πραγματικοῦ κόσμου τῶν ἀντικειμένων. Αἱ ἀξίαι ἂν καὶ δὲν εἶναι πραγματικότητες, ὅπως τὰ ἀντικείμενα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου, ὅτι εἶναι μεταφυσικά, ἰδανικὰ ὄντα, ἀλλὰ κάτι ὅπερ ἰσχύει (2). Π.χ. ἐπὶ τῶν ἔργων τῆς τέχνης ἐνσωματοῦται ἡ ἰδέα τοῦ ὡραίου. Τὸ μαρμάρινον ἄγαλμα, ὁ πίναξ τῆς ζωγραφικῆς ἀποτελοῦν κάτι πραγματικόν, δι' αὐτῶν ὅμως ἐκφράζεται κάτι τὸ μὴ πραγματικόν, ἡ νοητὴ ἀξία τοῦ ὡραίου, ἥτις διακρίνεται τοῦ μαρμάρου, τοῦ χρώματος κλπ. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων τῆς ἐπιστήμης, δι' ὧν ἐκφράζεται ἡ ἀξία τῆς ἀληθείας.

«Πρέπει νὰ ἔχωμεν ἀνοικτοὺς τοὺς ὀφθαλμοὺς διὰ τὸν ἄλλον κόσμον τῶν ἐννοιῶν (3), τῶν ἀξιῶν, ὅστις ὑπάρχει ἐπέκεινα τοῦ πραγματικοῦ, τοῦ αἰσθητοῦ· πρὸ παντὸς δὲν πρέπει νὰ τὸν ἀναζητῶμεν εἰς τὸ αἰνιγματικὸν ὑπερπέραν ἢ εἰς ἓν ἀπομεμακρυσμένον, ἄφθαστον μέρος, ἀλλὰ νὰ τὸν ἀντιλαμβανώμεθα ὅτι εὑρίσκεται πολὺ πλησίον μας (4). Ζῶμεν «μὴ πραγματικὰς» ἀξίας ἐξ ἴσου ἀμέσως ὅπως τὰ πραγματικά, ὑπαρκτὰ ἀντικείμενα. Ἀληθῶς, τὸ μὴ πραγματικὸν παίζει εἰς κάθε βῆμα τῆς συνειδητῆς ζωῆς μας σπουδαῖον ρόλον. Ζῶμεν, «δηλαδὴ θέλομεν καὶ πράττομεν οὐχὶ ἀνεπιρρέαστοι ἀξιῶν· αὗται δίδουν εἰς τὴν βούλησιν καὶ εἰς τὰς πράξεις μας τὴν κατεύθυνσιν» (5). «Εἶναι γεγονὸς ὅτι οἱ πολιτισμένοι ἄνθρωποι ἀναγνωρίζουν ὡρισμένας ἀξίας, ὡς ἀξίας, καὶ συμφώνως πρὸς αὐτὰς φροντίζουν νὰ δημιουργήσουν ἀγαθά, ἐπὶ τῶν ὁποίων αὗται ἐνσωματοῦνται καὶ ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων ἐκεῖνα καθίστανται πλήρη σημασίας. Ἐν ἀναφορᾷ πρὸς αὐτὰς καὶ μόνον, τὰς ὁποίας ὁ ἱστορικὸς πολλάκις σιωπηρῶς προϋποθέτει... χωρίζεται ἡ ἱστορικὴ πραγματικότης εἰς οὐσιώδη καὶ ἐπουσιώδη» (6).

---

1) «Jedes Kulturgut führt sein Eigenleben Kraft eigener Gesetzmässigkeit, ähnlich wie eine menschliche Persönlichkeit. Jedes Kulturgut als eine Persönlichkeit wie ein Mensch mit seinem Willen und seine Tendenzen».

2) «Wir brauchen das Wort, das einen Begriff bezeichnet, der sich ebensowenig wie der des Seins definieren lässt, für Gebilde, die nicht existieren und trotzdem «etwas» sind, und wir drücken dies am besten dadurch aus dass wir sagen, sie gelten». H. Rickert: Der Gegenstand der Erkenntnis 3 Aufl. Tübingen 1915, σελ. 265.

3) das «Reich der Bedeutungen» Binder: Philosophie des Rechts σελ. 690 κ. ἑξ. καὶ 886 κ. ἑξ.

4) «Der Wert sei nicht wirklich und doch haftet an der Wirklichkeit.»

5) H. Rickert: Allgemeine Grundlegung der Philosophie σελ. 120 κ. ἑξ.

6) H. Rickert: Naturwissenschaft und Kulturwissenschaft σελ. 87 κ. ἑξ.

9. Ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ ἀνωτέρω ἐν συντομίᾳ: κατὰ τὸν Rickert οὐδεμία ἐπιστήμη δύναται νὰ ἀναπαραστήσῃ τὴν ἐμπειρικὴν πραγματικότητα, ὡς αὕτη ἔχει (1). Εἰς πᾶσαν περίπτωσιν εἶναι ἠναγκασμένη νὰ περιορίζῃ τὴν ἔρευναν ἐπὶ μικροῦ τμήματος αὐτῆς καὶ δὴ μόνον ἐπὶ τῶν οὐσιωδῶν στοιχείων. Συνεπῶς ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶσις δὲν συνίσταται εἰς τὴν ἀκριβῆ ἀπεικόνισιν καὶ περιγραφὴν τῆς ἐμπειρικῆς πραγματικότητος, ἀλλ' εἰς τὴν ἁπλοποίησιν αὐτῆς.

Διὰ τὴν ἁπλοποίησιν ὅμως, τὸν μετασχηματισμόν, τὴν διαίρεσιν τῆς πραγματικότητος εἰς οὐσιώδη καὶ ἐπουσιώδη μέρη ἔχει ἀνάγκην ἡ ἐπιστήμη ἑνὸς «κριτηρίου ἐκλογῆς»· ἐκ τῆς διαφορᾶς δὲ τοῦ κριτηρίου διακρίνονται αἱ ἐπιστῆμαι εἰς δύο κατηγορίας, εἰς φυσικὰς καὶ εἰς πνευματικάς. Ἡ διάκρισις αὕτη εἶναι καθαρῶς μεθοδολογικὴ προερχομένη οὐχὶ ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν ἀντικειμένων τῶν δύο τούτων ἐπιστημῶν, ἀλλὰ κυρίως ἐκ τῆς διαφόρου ἀρχῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας συνθέτουν τὰς ἐννοίας των καὶ ἐκ τοῦ διαφόρου σκοποῦ τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκουν.

Κατ' ἀκολουθίαν ἔχομεν ἀφ' ἑνὸς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, αἱ ὁποῖαι ἀναζητοῦν ἐπὶ τῆς ἐμπειρικῆς πραγματικότητος «μὴ πραγματικοὺς (γενικοὺς) νόμους», ἀφ' ἑτέρου τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας αἱ ὁποῖαι προσδιορίζουν ἀτομικάς, ἰδιαιτέρας μορφὰς (2) τῆς ἐμπειρικῆς πραγματικότητος ἐπὶ τῇ βάσει γενικῶν, «ὑπὲρ - πραγματικῶν» ἀξιῶν τοῦ πολιτισμοῦ. Μόνον ἐν σχέσει πρὸς γενικὰς ἀξίας καθίσταται εἰς ἡμᾶς δυνατὸν νὰ θέσωμεν τάξιν καὶ σταθερὰ σημεῖα ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ «γίνεσθαι» (3).

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ὑπάρχουν αἱ ἱστορικαὶ-πνευματικαὶ ἐπιστῆμαι, αἱ ὁποῖαι φροντίζουν νὰ καταστήσουν φανερὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα ἑκάστου ἱστορικοῦ γεγονότος. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι καὶ αὗται ἐπιδιώκουν νὰ ἀνακαλύψουν τοὺς νόμους, τὰς δυνάμεις αἱ ὁποῖαι κυβερνοῦν τὰ τοῦ κόσμου, κυρίως ὅμως ἐνδιαφέρονται διὰ τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν ἑκάστου ἱστορικοῦ φαινομένου (4), π.χ. διὰ τὴν ἰδέαν τῆς δικαιοσύνης παρὰ Πλάτωνι, διὰ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα παρὰ τῷ Goethe κλπ.

Κατὰ τὰ λεχθέντα δίδει ὁ Rickert τὸν ἑξῆς ὁρισμὸν περὶ πολιτισμοῦ: «πολιτισμὸς εἶναι τὸ σύνολον τῶν πραγματικῶν ἀντικειμένων (5), διὰ τῶν ὁ-

1) H. Rickert: Naturwissenschaft und Kulturwissenschaft σελ. 97.
2) «Gestalten».
3) «Im Strom des Daseins die bleibenden Ideale zu gewinnen».
4) «Die individuelle Einheit als Unteilbarkeit einer Persönlichkeit ist auf nichts anderem gegründet, als dass wir mit ihr einen Wert verbinden, und dass infolgedessen die mit Rücksicht auf diesen Wert unersetzlichen oder wesentlichen Bestandteile ein Ganzes bilden, das nicht geteilt werden soll». H. Rickert: Die Grenzen der Naturwissenschaftlichen Begriffsbildung σελ. 318 κ. ἑξ. Ἐπίσης Wilhelm Windelband: Geschichte und Naturwissenschaft σελ. 156 κ. ἑξ. Bruno Bauch: Wahrheit, Wert und Wirklichkeit. σελ. 377 κ. ἑξ. 467 κ. ἑξ.
5) «der realen Objekten».

ποίων ἐκφράζονται ἀξίαι γενικῶς ἀνεγνωρισμέναι, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς ὁποίας ἀντιλαμβανόμεθα τὴν σημασίαν ἐκείνων. Πολιτισμὸς εἶναι κάτι δεδομένον, ὅπερ ἔχει σκοπὸν νὰ πραγματοποιήσῃ ἀξίας· εἶναι καθὼς λέγει ὁ Stammler (1) «μία προσπάθεια πρὸς τὸ τέλειον».

Τὴν ἀξιολογικὴν ταύτην μέθοδον τῶν πνευματικῶν - κοινωνικῶν ἐπιστημῶν ὀνομάζουν «τελεολογικήν», ἢ καθὼς λέγει ὁ Rickert μέθοδον «τελεολογικῆς συνθέσεως τῶν ἐννοιῶν». Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅμως τοῦ τέλους ἐνταῦθα δὲν πρέπει νὰ ἐννοῶμεν τὸν συνειδητὸν σκοπὸν ὡρισμένων προσώπων, τὰ ὁποῖα ἔδρασαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ὁ ἱστορικὸς συγγραφεὺς π.χ. δὲν συνθέτει τὰς ἐννοίας του συμφώνως πρὸς τὸν ὑποκειμενικὸν σκοπόν, διότι τότε τὸ περιεχόμενον τῆς ἱστορίας θὰ προσελάμβανε καθαρῶς ὑποκειμενικὸν χαρακτῆρα (2) καὶ τοῦτο δὲν λέγεται ἐπιστήμη.

Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ τέλους ἐνταῦθα ἐννοοῦμεν τὰς γενικάς, ἀντικειμενικὰς ἀξίας τοῦ πολιτισμοῦ, ὡς π.χ. τὴν ἀξίαν τῆς θρησκείας, τοῦ κράτους, τῶν ἠθῶν, τῆς τέχνης, τὴν ἀξίαν τοῦ δικαίου, τῆς ἐπιστήμης καὶ γενικῶς ὅλας τὰς ὑπὸ τῆς πολιτισμένης κοινωνίας ἀναγνωρισθείσας τοιαύτας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποκτᾷ ἡ ἱστορία καθὼς καὶ πᾶσα ἄλλη ἐπιστήμη ἀντικειμενικότητα.

10) Ὅ,τι ἐξ ὅλων τούτων ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα, εἶναι νὰ εὕρωμεν εἰς ποίαν κατηγορίαν τῶν ἐπιστημῶν ἀνήκει ἡ νομικὴ ἐπιστήμη. Ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν (3) ἢ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν (4); Ἡ νομικὴ ἐπιστήμη, ὅταν ζητῇ νὰ συστηματοποιήσῃ τὸ δίκαιον, ἵνα δύναται εὐκολώτερον νὰ ἐποπτεύῃ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀπείρου, νομικῆς πραγματικότητος, ἐργάζεται ὅπως αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, δηλαδὴ «γενικοποιεῖ»· ὅταν πάλιν ζητῇ νὰ ὁρίσῃ ἕκαστον θεσμὸν τοῦ δικαίου κατὰ τὸ ἰδιαίτερον αὐτοῦ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα, ὡς π.χ. ἐν τῷ εἰδικῷ μέρει τοῦ ποινικοῦ Δικαίου, ἔνθα ζητεῖ τὸ οὐσιῶδες γνώρισμα ἑκάστου ἐγκλήματος, ἀνήκει εἰς τὰς κοινωνικὰς ἐπιστήμας, δηλαδὴ ἐργάζεται «ἰδιογραφικῶς», τελεολογικῶς (5).

Καὶ ἡ νομικὴ πραγματικότης, κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην, δὲν εἶναι μόνον ἓν ἐμπειρικὸν «εἶναι», ἀλλ' ἡ οὐσία αὐτῆς τῆς πραγματικότητος συνί-

---

1) «ein Streben nach dem Richtigen». «Kultur ist ein vom Standpunkt des Menschen aus mit Sinn und Badeutung bedachter endlicher Ausschnit aus der sinnlosen Unendlichkeit des Geschehens» (Max Weber).

3) H. Rickert: Naturwissenschaft und Kulturwissenschaft σελ. 91 κ. ἑξ.

3) «den Wertblinden Wissenschaften».

4) «Wertbezienden Wissenschaften».

5) Οὕτως: Binder, Radbruch, Lask, Sauer, Wieland, Max. E. Mayer Ernst Beling.

σταται εἰς τὸ δέον, ὅπερ ἀξιοῖ νὰ ἰσχύσῃ καὶ νὰ δεσμεύσῃ καὶ τὸ ὁποῖον ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ «ἀντικειμενικοῦ κόσμου τῶν ἀξιῶν (1).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται, ὅτι ἡ ἀξιολογικὴ θεωρία, ἣν μετὰ θαυμαστοῦ ὀρθολογισμοῦ ἀνέπτυξαν ὁ Windelband καὶ ὁ Rickert, χρησιμεύει καὶ διὰ τὴν νομικὴν ἐπιστήμην. Ὡς σκοπὸς ἐν προκειμένῳ δὲν νοεῖται πλέον ὁ ἐμπειρικὸς τοιοῦτος, ὁ ἐκ τῶν ἐμπειρικῶν δεδομένων προερχόμενος, ἀλλ' ἡ ὑπὲρ - ἐμπειρικὴ ἰ δ έ α - (σκοπός), ὅστις ταὐτίζεται ἀπολύτως πρὸς τὴν ἀξίαν.

Β'. Κατασκευὴ τῶν νομικῶν ἐννοιῶν.

1) Τὸ ζήτημα, ὅπερ ἀπασχολεῖ ἡμᾶς ἐνταῦθα, εἶναι νὰ μάθωμεν τίνι τρόπῳ - κατὰ τὴν θεωρίαν τῶν ἀξιῶν καὶ δὴ ὅσον ἀφορᾷ τὸ δίκαιον - ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰδέας τοῦ δικαίου ὁρίζομεν τοὺς καθ' ἕκαστον θεσμοὺς αὐτοῦ.

Οἱ νόμοι δίδουν εἰς ἡμᾶς σύνολον συνθετικῶν ἐννοιῶν, τὰς ὁποίας ἡ νομικὴ ἐπιστήμη εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἀναλύσῃ εἰς τὰ οὐσιώδη αὐτῶν γνωρίσματα καὶ ταῦτα νὰ ἀποδώσῃ πάλιν διὰ μιᾶς νέας ἐννοίας (2), διὰ μιᾶς νέας συνθετικῆς κρίσεως, ἵνα τὸ δίκαιον μὴ εἶναι ἄκαμπτον, ἀλλ' ἀντιθέτως εὐλύγιστον καὶ τοιουτοτρόπως προσαρμόζεται πρὸς τὰς ἑκάστοτε κοινωνικὰς ἀνάγκας.

Ἡ ἐργασία αὕτη ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ ὁρισμοῦ τῶν νομικῶν ἐννοιῶν. Ὁ ὁρισμὸς (3) δὲ δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ «οὐσίας γνωρισμός»· δηλαδὴ διὰ τοῦ ὁρισμοῦ φροντίζομεν νὰ ἀποδώσωμεν τὴν οὐσίαν, τὸ οὐσιῶδες γνώρισμα ἐννοίας τινὸς δι' ἄλλης.

Κατὰ τὴν τυπικὴν Λογικὴν ἡ οὐσία ἑκάστης εἰδικῆς ἐννοίας εὑρίσκεται ἐν τῇ γενικῇ ἐννοίᾳ (4), ὑπὸ τὴν κατηγορίαν τῆς ὁποίας ὑπάγεται. Διὰ τὸν Πλάτωνα ἡ οὐσία πράγματός τινος συνίσταται εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀνωτέρας ἰδέας.

Διὰ τοῦ ὁρισμοῦ ἐπιδιώκεται νὰ καθορισθῇ ἀκριβῶς τόσον τὸ περιεχόμενον τῆς ἐννοίας, δηλαδὴ τὰ οὐσιώδη αὐτῆς γνωρίσματα, ὅσον καὶ ἡ ἔκτασις αὐτῆς, δηλαδὴ αἱ περιπτώσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων αὕτη ἰσχύει. Διὰ τοῦ ὁρισμοῦ τῶν οὐσιωδῶν γνωρισμάτων ἐννοίας τινὸς ἔχομεν συγχρόνως καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς ἐννοίας. Π.χ. τὴν ἔννοιαν τοῦ ζῴου χαρακτηρίζουν τὰ ἑξῆς γνωρίσματα : ὀργανικὸν ὄν, αἴσθησις, κίνησις· ἐπὶ τῇ *βάσει* αὐτῶν τῶν γνωρισμάτων ὀνομάζομεν ζῷα τὰ θυλαστικά, τὰ πτηνά, ἑρπετὰ κ.λ.π. (5).

---

1) Verdross. Ed. Mezger : Der Begriff der Rechtsquelle. Festgabe für Philipp Heck, Max Rümelin, Arthur Benno Schmidt (1931) σελ. 20. Κωνστ. Τσάτσος : ἔνθ. ἀν. σελ. 73 κ. ἑξ. σελ. 85,90 κ. ἑξ.

2) Begriffszerlegung. Begriffsbildung.

3) «Begriffsbestimmung».

4) «genus proximum».

5) Th. Elsenhans : Psychologie und Logik, 6 Aufl. (1929) σελ. 65 κ. ἑξ. Hermann Lotze : Logik, herausgegeben von Georg. Misch 2 Aufl. (192) σ. 43.

Ἐπὶ πλέον διὰ τὸν ἀκριβῆ καθορισμὸν τῶν νομικῶν ἐννοιῶν ἀρχίζομεν οὐχὶ ἐκ τῶν λέξεων, αἵτινες ὡς βοηθήματα μόνον χρησιμεύουν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τούτων. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναλύσωμεν ἑκάστην ἔννοιαν εἰς τὰ στοιχεῖα αὐτῆς καὶ κατόπιν ἐξ αὐτῶν νὰ ἐκλέξωμεν τὰ οὐσιώδη, ἐξ ὧν θὰ συνθέσωμεν τὴν νέαν ἔννοιαν. «Ὁ ὁρισμὸς ἔχει νὰ καθορίσῃ τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα τῶν ἀντικειμένων καὶ ἐξ αὐτῶν νὰ κατασκευάσῃ τὴν ἔννοιαν»(1).

2) Τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα νομικῆς τινος ἐννοίας διακρίνωμεν, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, ἐπὶ τῇ βάσει ἑνὸς κριτηρίου καὶ ὡς τοιοῦτον χρησιμεύει ἐνταῦθα ὁ σκοπός, «ὁ σκοπὸς ἀποτελεῖ τὸ τελευταῖον κριτήριον». Ὁ σκοπός, τὸν ὁποῖον ἐν τῇ νομικῇ ἐπιστήμῃ ἐκφράζει ἡ βούλησις τοῦ νόμου καὶ διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὁποίου ὁ νόμος χρησιμεύει ὡς μέσον, εἶναι ὁ ὁδηγὸς πρὸς ἀκριβῆ καθορισμὸν τῶν νομικῶν ἐννοιῶν (2).

Πρὸ διασάφησιν τῆς τελεολογικῆς κατασκευῆς τῶν νομικῶν ἐννοιῶν ἀναφέρομεν τὸ ἑξῆς παράδειγμα τοῦ Rickert : ὁ νομοθέτης τιμωρεῖ τὴν παραποίησιν νομισμάτων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκδόσεως τοῦ νόμου ἐθεωροῦντο ὡς νομίσματα μόνον τὰ μετάλλινα (χάλκινα, ἀργυρᾶ, χρυσᾶ), ὡρισμένου τύπου, οὐχὶ δὲ τὰ ἄγνωστα ἕως τότε χαρτονομίσματα. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐξεδόθησαν τὰ χαρτονομίσματα ἔχασε τὴν ἀξίαν του ὁ παλαιὸς ὁρισμὸς τοῦ νομίσματος : ὡς μεταλλίνου ἀντικειμένου ὡρισμένου τύπου.

Ὁ σκοπὸς τοῦ νομοθέτου δὲν ἦτο νὰ τιμωρήσῃ τὴν ἀθέμιτον παραποίησιν μεταλλίνων μόνον νομισμάτων, ἀλλὰ τὴν παραποίησιν γενικῶς τοῦ χρήματος πρὸς ἀσφάλειαν τῶν συναλλαγῶν. Διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως ὅμως καὶ τοῦ χαρτονομίσματος ὡς μέσου ἐν ταῖς συναλλαγαῖς τὸ πρὶν οὐσιῶδες γνώρισμα τῆς ἐννοίας τοῦ νομίσματος κατέστη πλέον ἐπουσιῶδες. Ὁ ὁρισμὸς δέον νὰ προσλάβῃ μίαν γενικωτέραν ἔννοιαν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν νὰ ὑπάγεται καὶ τὸ χαρτονόμισμα.

Νῦν ἐμφανίζεται ὡς οὐσιῶδες γνώρισμα τῆς ἐννοίας τοῦ χρήματος, οὐχὶ τὸ ὑλικὸν ἐξ οὗ εἶναι κατασκευασμένον, ἀλλὰ τὸ ὅτι τοῦτο χρησιμεύει ὡς μέτρον ἐν ταῖς συναλλαγαῖς. Ἐν τῇ ὑπ' ἀριθμ. 58,255 ἀποφάσει του τὸ γερμανικὸν Ἀκυρωτικὸν ὁρίζει ὡς ἑξῆς τὴν ἔννοιαν τοῦ χρήματος : ὅ,τι ὑπὸ τοῦ κράτους ἢ ὑπὸ ἄλλης ἁρμοδίας πρὸς τοῦτο ἀρχῆς ἐβεβαιώθη ὡς φορεὺς ὡρισμένης ἀξίας καὶ ὡρίσθη ὡς μέσον πληρωμῆς ἐν ταῖς συναλλαγαῖς». Κατὰ ταῦτα τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα τῆς ἐννοίας τοῦ χρήματος εἶναι : μέσον πληρωμῆς, φορεὺς ὡρισμένης ἀξίας.

Ἐὰν θέλωμεν νὰ ὁρίσωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ χρήματος ἐκ τῆς λέξεως «χρῆμα», ὡς κοινῶς ἀντιλαμβανόμεθα αὐτήν, τότε ὑπ' αὐτὴν ὑπάγονται

---

1) H. Rickert : Zur Lehre von der Definition. ἔνθ. ἀν. σελ. 29.

2) Schwinge : Teleologische Begriffsbildung im Strafrecht (1930) σελ. 22 κ. ἑξ. Grünhut : Frankfestgabe Bd. I σελ. 8. Hegler: Znm Gedächtnis von Max Rümelin, Tübinger Kanzlerrede 1931.

τόσον τὰ νομίσματα ὅσον καὶ τὰ χαρτονομίσματα. Ἐκ τούτου ὅμως δὲν ἕπεται τὸ οὐσιῶδες γνώρισμα: «μέσον πληρωμῆς». Ἀντιθέτως ἐκ τοῦ ὅτι ἀμφότερα, νομίσματα καὶ χαρτονομίσματα χρησιμεύουν ὡς μέσα πληρωμῆς ἐν ταῖς συναλλαγαῖς ἀπέκτησαν τὴν ὀνομασίαν τοῦ χρήματος.

3. Αὕτη εἶναι ἡ τελεολογικὴ μέθοδος ἐν τῇ νομικῇ ἐπιστήμῃ, ἐντελῶς διάφορος τῆς μεθόδου τῆς τυπικῆς Λογικῆς. Ἡ τυπικὴ Λογικὴ πρὸς ὁρισμὸν ἐννοίας τινὸς δίδει τὴν ἀνωτέραν γενικὴν ἔννοιαν αὐτῆς, τὴν ἔννοιαν τοῦ γένους. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι ὀρθὴ διὰ τὴν συστηματοποίησιν τῶν ἐννοιῶν, διὰ νὰ ἔχωμεν καθαρὰν ἐποπτείαν ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων καὶ οὐχὶ διὰ τὴν γνῶσιν τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων. Ἡ οὐσία μιᾶς ἐννοίας δίδεται διὰ τῆς εὑρέσεως τῶν οὐσιωδῶν γνωρισμάτων αὐτῆς, ὁπότε ἔχομεν πλέον σαφῶς καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐννοίας.

Βεβαίως ἀναγνωρίζομεν, ὅτι ἡ εὕρεσις τῶν οὐσιωδῶν γνωρισμάτων ἐννοίας τινὸς εἰς πολλὰς περιπτώσεις εἶναι ἀδύνατος· διὰ τοῦτο ὁ συνήθης τρόπος καθορισμοῦ τῶν ἐννοιῶν εἶναι ἐκεῖνος, διὰ τοῦ ὁποίου δίδεται ἡ ἀμέσως ἀνωτέρα ἔννοια τοῦ γένους καὶ τὸ διακριτικὸν γνώρισμα τοῦ εἴδους (1), ἢ εἰδοποιὸς διαφορά. Π. χ. παραλληλόγραμμον εἶναι τὸ τετράπλευρον, ὅπερ ἔχει τὰς κατέναντι πλευρὰς παραλλήλους. Τὸ τετράπλευρον εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ γένους καὶ τὸ παρίλληλον τῶν πλευρῶν τὸ διακριτικὸν γνώρισμα τοῦ παραλληλογράμμου (2).

Ὁ τελεολογικὸς ὁρισμὸς τῶν ἐννοιῶν εἶναι ἐντελῶς διάφορος καὶ μάλιστα ἐκεῖ ἔνθα ἡ τυπικὴ Λογικὴ τῶν κανόνων τοῦ ὀρθῶς σκέπτεσθαι δὲν δύναται νὰ μᾶς δώσῃ τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα ἐννοίας τινός, βοηθεῖ ἀσφαλῶς ἡ ἔννοια τοῦ σκοποῦ, ἡ τελεο-Λογική. Ὁ σκοπὸς χρησιμεύει, καθὼς λέγει ὁ Rickert, διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν νομικῶν ἐννοιῶν ὡς ἀρχή, ἵνα διακρίνωμεν τὰ οὐσιώδη τῶν ἐπουσιωδῶν γνωρισμάτων ἑνὸς θεσμοῦ (3)· εἶναι ὁ «ἑνιαῖος κρίκος» διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν νομικῶν ἐννοιῶν.

Ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀξιολογικῆς θεωρίας στηρίζει ὁ Lask τὴν φιλοσοφίαν τοῦ δικαίου, ὁ Reichel, ὁ Gustav Radbruch. Τὴν θεωρίαν ταύτην μεταφέρει ὁ Schwinge εἰς τὸ ποινικὸν Δίκαιον (4).

Ἀκόμη καὶ ἡ «ἐλευθέρα σχολὴ τοῦ δικαίου» ἀσπάζεται ἐν μέρει τὴν θεωρίαν ταύτην: «τὸ δίκαιον δὲν ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀξίαν του, ἀλλὰ τὴν εὑρίσκει εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰ συμφέροντα, διὰ τὴν προστασίαν καὶ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ὁποίων φροντίζει» (Wieland) (5).

---

1) «Genus proximum καὶ differentia specifica».
2) Elsenhaus: ἔνθ. ἀν. σελ. 113. Hermann Lotze: ἔνθ. ἀν. σελ. 198 κ. ἑξ.
3) Ἀκόμη Max Rümelin: R. v. Jhering (1922) σελ. 69 κ. ἑξ.
4) Schwinge: Teleologische Begriffsbildung im Strafrecht (1932).
5) Max Rumpf, Kantorowicz, Staffel, Fuchs, Wieland.

4) Κατὰ ταῦτα, συμφώνως πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν ἀξιολογικὴν θεωρίαν ὑπάρχει καὶ ἐν τῷ εἰδικῷ μέρει τοῦ ποινικοῦ Δικαίου ὁ αὐτὸς μεθοδολογικὸς δυϊσμός. Ὅταν ἐπιδιώκωμεν νὰ συστηματοποιήσωμεν αὐτὸ «γενικοποιοῦμεν», δηλαδὴ ἀναζητοῦμεν ἐπὶ τῶν διαφόρων ἀδικημάτων τὸ κοινὸν γνώρισμα, μίαν γενικὴν ἔννοιαν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ὑπάγονται ταῦτα. Οὕτω ἔχομεν τὴν διάκρισιν τῶν ἀδικημάτων εἰς περιουσιακά, εἰς ἀδικήματα κατὰ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, κατὰ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ σώματος κλπ. Ὅταν ὅμως ἀναζητῶμεν νὰ εὕρωμεν τὸ οὐσιῶδες γνώρισμα τῆς κλοπῆς, τῆς ἁπάτης, τοῦ βιασμοῦ κλπ. τότε ἐργαζόμεθα «ἰδιογραφικῶς», δηλαδὴ εὑρίσκομεν τὴν οὐσίαν τοῦ ἰδιαιτέρου, γνωρίσματος ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν γενικὴν ἰδέαν τοῦ δικαίου.

Ἡ διαφορὰ τῶν δύο τούτων κατευθύνσεων προέρχεται ἀφ' ἑνὸς ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ - εἰς τὴν μίαν περίπτωσιν ἐπιδιώκομεν νὰ συστηματοποιήσωμεν τὸ δίκαιον, εἰς τὴν ἄλλην νὰ χαρακτηρίσωμεν ἕκαστον ἀδίκημα διὰ τοῦ ἰδιαιτέρου αὐτοῦ γνωρίσματος - ἀφ' ἑτέρου ἐκ τῆς διαφόρου **ἀρχῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας** συνθέτομεν τὰς ἐννοίας. Ἡ γενικωτέρα **ἀρχή, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας ἀντιλαμβανόμεθα** ἓν ἕκαστον ἀδίκημα τοῦ εἰδικοῦ μέρους τοῦ ποινικοῦ Δικαίου, **εἶναι ἡ «νομοθετικὴ ἰδέα»**, ὁ σκοπός, ἡ «ratio», ἥτις συνετέλεσε εἰς τὴν γέννεσιν τοῦ νόμου. **Εἶναι ἡ ἰδέα τοῦ** νόμου ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς προθέσεις καὶ τὴν βούλησιν τοῦ συντάκτου αὐτοῦ, διότι ὁ νόμος, ἀφότου εἰσῆλθεν εἰς τὴν δημοσιότητα, ἀπεχωρίσθη πλέον τοῦ φυσικοῦ νομοθέτου καὶ ἀκολουθεῖ τὴν ἰδικήν του τύχην (1).

Τὸν σκοπὸν ἐν προκειμένῳ ἀντιλαμβανόμεθα ἰδεολογικῶς, ὡς ἰδέαν καὶ οὐχὶ ὡς «ἔννομον ἀγαθόν». Ἀντὶ τοῦ **μονισμοῦ τῆς θεωρίας τοῦ ἐννόμου ἀγαθοῦ» ὑποστηρίζομεν ἕνα δυϊσμὸν ὑπερεμπειρικῶν ἀξιῶν** ἀφ' ἑνός, αἵτινες ἀπετέλεσαν τὸ μέτρον διὰ τὸν νομοθέτην, καὶ ἐμπειρικῶν ἀγαθῶν ἀφ' ἑτέρου τὰ ὁποῖα οὗτος ἠθέλησε νὰ προστατεύσῃ, ἐκ τοῦ ὅτι ταῦτα «μετέχουν» τῶν ἀξιῶν.

Διὰ τῆς συγκρίσεως καὶ τοῦ **παραλληλισμοῦ** ἀμφοτέρων (2), ἤτοι τοῦ ἐμπειρικοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς νοητῆς ἀξίας, ἀντιλαμβανόμεθα τὴν ἀληθῆ

---

1) Ὁ «Νόμος Βασιλεύς» κατὰ τὸν Πίνδαρον καὶ οὐχὶ ὁ ἑκάστοτε νομοθέτης· μία ἀντίληψις, ἥτις ἀποτελεῖ τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον τῆς θεωρίας τοῦ «Κράτους τοῦ Δικαίου». «Ein Staat welcher ganz im Zeichen des Rechts steht, dessen oberster Wille nicht Rex sondern Lex heist» **πλήρης ταυτότης δικαίου καὶ νόμου.** Περὶ αὐτοῦ Martitz, Georg. Anschütz : Deutsches Staatsrecht in der Encyklopedie von Holtzendorf--Kolher Bd 2 (1904) σ. 593. Ἐπίσης Binding : «Mit dem Momente der Gesetzespublikation verschwindet mit einem Schlage der ganze Unterbau von Absichten und Wünschen des geistigen Urhebers des Gesetzes, ja des Gesetzgebers selbst: und das ganze Gesetz ruht von nun an auf sich. gehalten durch die eigene Kraft und Schwere, erfüllt von eigenem Sinn (Handbuch I. 45ι).

2) H. Rickert : Zur Lehre von der Definition σελ. 31.

ἔννοιαν τοῦ νόμου. Κατ' ἀκολουθίαν προτιμῶμεν τὸν ὅρον «ἀξιολογικὸν ἀγαθόν». Κατὰ τοῦτο διαφέρει ἡ ἀληθὴς τελεολογία τῆς θεωρίας τοῦ ἐννόμου ἀγαθοῦ· ὅτι ἐπὶ τῆς τελεολογίας ἔχομεν ὡς «κριτήριον ἐκλογῆς» τὴν ἐπέκεινα τῶν ἀγαθῶν ὑπάρχουσαν ἀξίαν, ἐνῷ ἐπὶ τῆς θεωρίας τοῦ ἐννόμου ἀγαθοῦ ὡς τοιοῦτον χρησιμεύει τὸ ἐκάστοτε προστατευόμενον ἀγαθόν. Ἡ μεγάλη ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν: Jhering-Birnbaum-Binding-Liszt ἀφ' ἑνός, καὶ τῶν Windelband-Rickert-Schwinge-Honig-Mezger ἀφ' ἑτέρου.

Ὀρθοτέραν εὑρίσκομεν τὴν διατύπωσιν τοῦ Honig (1). Κατ' αὐτὸν τὸ ποινικὸν Δίκαιον προστατεύει ἐκεῖνα τὰ ἀντικείμενα, ἅτινα ἐθεωρήθησαν ὑπὸ τῆς ἐννόμου τάξεως ὡς ἔχοντα σημασίαν καὶ σπουδαιότητα. Ὑπὸ τοῦ δικαίου ἐπιδιώκεται νὰ καθορισθοῦν ὅρια ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων καὶ ἐνεργειῶν.

Αἱ ἀξίαι, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ὁ νομοθέτης κρίνει τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων καὶ θέτει ὅρια ἐπ' αὐτῶν, εἶναι οἱ ἀξίαι τοῦ πολιτισμοῦ, αἱ ἀξίαι τῶν κοινωνικῶν ἀντιλήψεων ἑκάστης ἐποχῆς. Συμφώνως πρὸς αὐτὰς ὁ νομοθέτης ἄλλας μὲν πράξεις ἐπιτρέπει, ἄλλας δὲ ἀπαγορεύει ἐξ αἰτίας τῶν ἐπιβλαβῶν συνεπειῶν διὰ τὴν κοινωνίαν.

Κατ' ἀκολουθίαν, διὰ τῆς ἀπειλουμένης ποινῆς δὲν προστατεύονται παρὰ μόνον αἱ ἀξίαι καὶ ἐν τούτῳ συνίσταται ἡ κυρία σημασία τῶν ποινικῶν διατάξεων: προστασία τῶν κοινωνικῶν ἀξιῶν διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως πράξεων ἀντιτιθεμένων εἰς αὐτάς· «ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν εἶναι αἱ ἀξίαι τὰ ὑπὸ τῶν ποινικῶν διατάξεων προστατευόμενα ἀντικείμενα» (2).

Κατὰ τὸν Honig δέον νὰ ἐννοῶμεν ἐν τῇ ποινικῇ ἐπιστήμῃ ὑπὸ τὸν ὅρον «ἔννομον ἀγαθὸν» ἢ «προστατευόμενον ἀντικείμενον» μίαν κοινωνικὴν ἀξίαν, ἧς ἡ διακινδύνευσις ἢ ἡ προσβολὴ ἔχει σημασίαν καὶ σπουδαιότητα διὰ τὴν κοινωνικὴν ζωήν (3).

Κατὰ ταῦτα τὸ ὑπὸ τῶν ποινικῶν νόμων προστατευόμενον ἀγαθὸν δὲν εἶναι πραγματικόν τι ἀντικείμενον τοῦ ἐμπειρικοῦ κόσμου, ἀλλ' ἀφῃρημένη τις, νοητὴ ἔννοια, ἧς τὸ περιεχόμενον προσδιορίζουν αἱ κοινωνικαὶ ἀξίαι(4).

Ὑπὸ τοῦ Honig καθορίζεται ἀκριβῶς ὁ παραλληλισμὸς καὶ ἡ σχέσις μεταξὺ ἀξίας καὶ θετικοῦ δικαίου· ὅτι δηλαδὴ «ὁ καθορισμὸς τοῦ σκοποῦ

---

1) Richard Honig : Die Einwilligung des Verletzten (1919) σελ. 92 κ. ἑξ. καὶ 107.

2) Richard Honig : ἔνθ. ἀν. σελ. 93.

3) «Der Begriff des Schutzobjekts ist nur diejenige kategoriale Synthese, mit welcher juristiches Denken Sinn und Zweck der einzelnen Strafrechtssätze in kompinierter Form zu erfassen bestrebt ist. Der Schutzobjektsbegriff ist gewissermassen der Angelpunkt, um den sich die Unwertbedeutung des deliktischen Handelns dreht». Honig : ἔνθ. ἀν. σελ. 94.

4) «Die Schutsobjekte existieren nicht als solche, sie gewinnen erst Leben, indem wir die Gemeinschaftswerte als Zweckobjekte der Strafrechtssätze ins Auge fassen» Honig : ἔνθ. ἀν. σελ. 94.

ὅλων τῶν νομικῶν διατάξεων, δι' ὧν ῥυθμίζεται ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἀνθρώπων, βασίζεται ἐπὶ τῶν ἀναγνωρισθεισῶν κοινωνικῶν ἀξιῶν» (1). «Ὁ ἑρμηνευτὴς τοῦ δικαίου καὶ ὁ δικαστής, ὅστις ζητεῖ νὰ γνωρίσῃ τὴν σημασίαν ἀπαγορευτικῆς τινος διατάξεως τοῦ δικαίου, εἶναι ἀνάγκη προηγουμένως νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του καθαρὰν τὴν ἀξίαν, ἥτις διὰ τῆς ἐγκληματικῆς πράξεως προσβάλλεται καὶ τὴν ὁποίαν θέλει νὰ προστατεύσῃ ἡ νομικὴ διάταξις» (2).

6. Ἀντίθετος τῆς θεωρίας ταύτης εὑρίσκεται ἡ γερμανικὴ σχολὴ τοῦ συνταγματικοῦ Δικαίου Laband, Preuss (3) κλπ. Οὗτοι ἰσχυρίζονται, ὅτι ὁ σκοπὸς εὑρίσκεται ἔξω τοῦ δικαίου (4). Τὸ δίκαιον εἶναι «μία τυπικὴ κατηγορία» (Preuss), ὥστε εἶναι δυνατὸν «νὰ προσδιορίσῃ τις πλήρως τὰ γνωρίσματα νομικῆς τινος ἐννοίας, χωρὶς νὰ ἔχῃ ἀνάγκην τοῦ σκοποῦ (5). Ἐν τῷ δικαίῳ κατὰ τὴν σύνθεσιν τῶν νομικῶν ἐννοιῶν «γενικοποιοῦμεν», «κατακτῶμεν τὸ νομικὸν ὑλικὸν διὰ τῆς λογικῆς συνθέσεως τῶν ἐννοιῶν».

Οἱ ἄνω συγγραφεῖς διακρίνουν αὐστηρῶς τοὺς νομικοὺς τύπους τοῦ περιεχομένου τοῦ δικαίου (6). Κατὰ τὴν σύνθεσιν τῶν νομικῶν ἐννοιῶν, λέγουν, ἔχομεν ἀνάγκην μόνον τῶν τύπων καὶ οὐχὶ τοῦ περιεχομένου, διότι τὸ περιεχόμενον τοῦ δικαίου εἶναι πάντοτε φύσεως πολιτικῆς, οἰκονομικῆς. Τῆς αὐτῆς γνώμης εἶναι περίπου καὶ ὁ Kelsen μὲ τὴν «καθαρὰν περὶ δικαίου θεωρίαν του» («reine Rechtslehre»).

Ἐπὶ πλέον ἰσχυρίζονται, ὅτι αἱ νομικαὶ ἔννοιαι, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸ περιεχόμενον τοῦ δικαίου καὶ τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ, μεταβάλλονται πλέον εἰς ἐννοίας κοινωνιολογικάς, πολιτικὰς κλπ. Φαντάζονται τὴν ἐπιστήμην τοῦ τοῦ δικαίου ὡς μίαν δογματικὴν ἐπιστήμην(7), τῆς ὁποίας τὸ ἔργον συνίσταται εἰς τὸν «ἐνσυνείδητον καὶ πλήρη καθορισμὸν τοῦ θετικοῦ ὑλικοῦ τοῦ δικαίου καὶ εἰς τὴν δι' ἐννοιῶν λογικὴν κατάκτησιν αὐτοῦ» (8).

Τέλος ὁ κύριος λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ἀποκρούεται ἡ περὶ ἀξιῶν θεωρία τοῦ Rickert, εἶναι ὅτι δι' αὐτῆς εἰσάγεται εἰς τὸ δίκαιον εἷς δυϊσμὸς καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ ἑρμηνεία καὶ ἡ πλήρωσις τῶν κενῶν τοῦ δικαίου δὲν θὰ γίνεται κατὰ τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ, ἀλλὰ συμφώνως πρὸς τὰς κοινωνικὰς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς ἢ πρὸς τὴν ὑποκειμενικὴν κοσμοθεωρίαν τοῦ ἑρμηνευτοῦ.

Κατὰ πόσον αἱ ἀντιρρήσεις αὗται ἔχουν δόσιν ἀληθείας, δὲν εἶναι θέμα τῆς παρούσης μελέτης· ἁπλῶς παρατηροῦμεν, ὅτι ἐὰν ὁ ἑρμηνευτὴς

1) Richard Honig: ἔνθ. ἀν. σελ. 97.
2) Richard Honig: ἔνθ. ἀν. σελ. 107,108,109.
3) Ἴδε Triepel: Staatsrecht und Politik (1927).
4) «Jenseits des Rechts» Laband.
5) «ohne ein Wort über den Zweck des Rechtsinstituts hinzugufügen».
6) «Form und Inhalt».
7) «generalisierender Natur».
8) Laband: Staatsrecht 5 Auflage (1911) I Bd. σελ. IX.

τοῦ δικαίου λαμβάνει ὑπ' ὄψιν του κατὰ τὴν σύνθεσιν τῶν νομικῶν ἐννοιῶν καὶ ἄλλας ἀξίας μετανομικάς, ἀξίας τοῦ πολιτισμοῦ, δὲν ἔπεται κατ' ἀνάγκην, ὅτι συνθέτει ἐπὶ τῇ βάσει ξένων πρὸς τὸ δίκαιον ἀξιῶν, καθ' ἣν στιγμὴν μάλιστα τὸ δίκαιον ἔχει ὡς πηγήν του τὸν πολιτισμόν (1).

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἄλλην παρατήρησιν, ὅτι διὰ τῆς θεωρίας τοῦ Rickert εἰσάγεται εἰς τὸ δίκαιον εἷς δυϊσμὸς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ὑπάρχοντα μονισμόν, καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές, διότι ὁ δυϊσμὸς οὗτος εἶναι τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, τῆς φύσεως τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, ὡς συμβαίνει ἐφ' ὅλων τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν. Δὲν πρόκειται μόνον περὶ μεθοδολογικοῦ τινος δυϊσμοῦ, ἀλλ' ἀκόμη περὶ ὀντολογικοῦ τοιούτου, ἐφ' ὅσον τὴν νομικὴν πραγματικότητα χαρακτηρίζει, ὡς λέγει ὁ G. Jellinek(2), ἡ «κανονιστικὴ δύναμις τοῦ πραγματικοῦ» «die normative Kraft des Faktischen».

5. Ὁ Erich Schwinge (3), ἂν καὶ στηρίζει τὴν ἀνωτέρω μελέτην του ἐπὶ τῆς ἀξιολογικῆς θεωρίας τοῦ Windelband – Rickert, ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι δὲν μένει συνεπὴς μέχρι τέλους εἰς τὸν δυϊσμόν της. Παραδέχεται «ὡς ἀρχὴν διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν ἐννοιῶν ἐν τῷ ποινικῷ Δικαίῳ τὸ «ἔννομον ἀγαθὸν» καὶ ὡς τοιοῦτον ἀντιλαμβάνεται τὸ προστατευόμενον συμφέρον. Τὸ συγκεχριμένον συμφέρον χρησιμεύει, κατ' αὐτόν, ὡς πρῶτον καὶ τελευταῖον κριτήριον, διὰ νὰ γνωρίσωμεν καὶ συνθέσωμεν τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα ἑκάστου ἀδικήματος ἐν τῷ εἰδικῷ μέρει τοῦ ποινικοῦ Δικαίου. Δηλαδὴ μὲ ἄλλους λόγους ὁ Schwinge ταυτίζει τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐννόμου ἀγαθοῦ πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐμπειρικοῦ συμφέροντος καὶ δὲν χωρίζει σαφῶς, ὡς ἀνωτέρω ἀνεπτύξαμεν, τὴν ἀ ξ ί α ν τ ο ῦ ἀ ν τ ι κ ε ι μ έ ν ο υ α ὐ τ ῆ ς.

Βεβαίως, λέγει ὁ Schwinge, ὅτι ὡς «ἀρχὴ ἐκλογῆς» διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν ἐννοιῶν τοῦ εἰδικοῦ μέρους τοῦ ποινικοῦ Δικαίου χρησιμεύει ἡ «νομοθετικὴ ἰδέα», ὁ ὡρισμένος «σκοπός» (4), ἀλλ' ὑπὸ τὰς ἐννοίας ταύτας ἀντιλαμβάνεται μίαν «κατάστασιν», ἓν «συμφέρον». Δηλαδὴ ὁ Schwinge φαίνεται ὅτι ἐνδιαφέρεται περισσότερον διὰ τὸ ὑλικὸν περιεχόμενον τῆς ἐννοίας τοῦ «ἐννόμου ἀγαθοῦ». Ἴσως, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸν φορμαλισμὸν καὶ τὰς κατηγορίας τοῦ Kaufmann(5) κατὰ τῆς νεοκαντιανῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου.

Ὁ Erich Kaufmann ἀδίκως κατηγορεῖ τὴν νεοκαντιανὴν φιλοσοφίαν, ὅτι αὕτη τείνει πρὸς καθαροὺς τύπους ἑνὸς ὑπερβατικοῦ σκέπτεσθαι καὶ ὅτι τοιουτοτρόπως καταλήγει εἰς μίαν ἀφῃρημένην, ξένην ἐντελῶς πρὸς τὴν

---

1) Mezger: Der Begriff der Rechtsquelle σελ. 31 κ. ἑξ. Ἐπίσης: Staatslexikon über Begriffsformalismus.

2) Allgemeine Staatslehre 3 Aufl. σελ. 341, 360, 371 κ. ἑξ.

3) Schwinge ἔνθ. ἀν. σελ. 57, 59, 60 κ. ἑξ.

4) Schwinge: ἔνθ. ἀν. σελ. 23 κ. ἑξ.

5) Erich Kaufmann: Kritik der neukantischen Rechtsphilosophie (1921).

ζωὴν φιλοσοφίαν, ἐκ τῆς ὁποίας οὐδεμία γέφυρα ὁδηγεῖ πρὸς τὸ ἐμπειρικὸν «εἶναι» (1).

Κατὰ πόσον αἱ κατηγορίαι οὗται εἶναι ἀληθεῖς, δύναται νὰ κρίνῃ ὁ ἀναγνώστης ἔχων ὑπ' ὄψιν του τὰ ὅσα εἴπομεν ἀνωτέρω περὶ τῆς ἀξιολογικῆς θεωρίας τοῦ Rickert.

7. Διὰ τῶν μέχρι τοῦδε ἀνεπτύξαμεν πρῶτον περὶ ἐμπειρικοῦ κόσμου, ἔπειτα περὶ ἀξιῶν καὶ τέλος περὶ τῆς σχέσεως ἀμφοτέρων. Ὅ,τι ἀπομένει εἶναι νὰ ἀναπτύξωμεν, ἀπὸ ἀπόψεως μᾶλλον ψυχολογικῆς, περὶ τοῦ ὑποκειμένου καὶ δὴ κατὰ ποῖον τρόπον ἀντικρύζει ὁ ἄνθρωπος τὴν νομικὴν πραγματικότητα.

Τὸ ἰσχῦον δίκαιον ἀποτελεῖ μίαν ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα (2) συγκειμένην ἐκ κανόνων καὶ στηριζομένην ἐπὶ τῆς κρατικῆς ἐξουσίας. Διὰ τὴν κατανόησιν τῆς πραγματικότητος ταύτης ὑπάρχουν διάφοροι μέθοδοι· ἤτοι: ἡ μέθοδος τοῦ «ἀντιλαμβάνεσθαι» (3) καὶ ἡ τοῦ «κατανοεῖν» (4). Διὰ τῆς πρώτης μεθόδου ἐξηγοῦμεν, ἀντιλαμβανόμεθα ἁπλῶς μίαν πραγματικότητα «ἐκ τῶν ἔξωθεν»· «διὰ λογικῶν συνδυασμῶν κατορθώνομεν νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἔννοιαν ἑνὸς πράγματος». Τὰ γεγονότα τοῦ φυσικοῦ κόσμου ἐξηγοῦνται τιθέμενα εἰς τάξιν αἰτιώδους συνδέσμου συμφώνως πρὸς τὸν γενικὸν νόμον τῆς αἰτιότητος. Διὰ τῆς ἄλλης μεθόδου «κατανοοῦμεν», «ζῶμεν ξένας ἀντικειμενικότητας ἐκ τῶν ἔσωθεν» (5)· κατακτῶμεν τὸν ξένον ψυχικὸν κόσμον διὰ τῆς βιώσεως τούτου ἐν συνόλῳ, ὡς ὁλότητος, τῆς ὁποίας ἕκαστον μέρος εἶναι ἀναγκαῖον μέρος τοῦ ὅλου.

Ἡ πρώτη εἶναι ἡ μέθοδος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἐνῷ ἀντιθέτως τὸν ψυχικὸν κόσμον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων (6), «τὴν ἔννοιαν μιᾶς πνευματικῆς ἀντικειμενικότητος» κατανοοῦμεν ἐπαναζῶντες αὐτὴν ἐσωτερικῶς ὡς μίαν ὁλότητα· «ὃ ἄξων τοῦ κατανοεῖν εὑρίσκεται ἐν τῇ ἀξιολογικῇ πορείᾳ τοῦ πνεύματος». «Κατανοεῖν» σημαίνει διείσδυσιν εἰς τὴν ἰδιορρυθμίαν πνευματικοῦ τινος συνόλου» (7). Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι ἴδιος τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν (8).

Ἡ διαφορὰ τῶν δύο τούτων μεθόδων, ἐὰν καλῶς κατενοήσαμεν τοὺς

1) Erich Kaufmann: ἔνθ. ἀν. σελ. 100 «Aushöhlung und Entleerung alles Lebendigen ist das letzte Wort».

2) Ἴδε Κ. Τσάτσος: Τὸ πρόβλημα τῆς ἑρμηνείας τοῦ δικαίου (1932) σελ. 65 κ. ἑξ.

3) «begreifen», «erklären».

4) «verstehen» Alfred Vierkant: Geschichtsphilosophie σελ. 910 κ. ἑξ. Lehrbuch der Philosophie von Max Desoir Bd. II.

5) Es ist «Schauen nicht Erdenken» (Tröeltsch), ist aber niemals rationell restlos auszudeuten. «Sich-Hinein versetzen und nacherleben».

6) Ed. Spranger: Lebensformen σελ. 410 (1930).

7) «In der Wertgesetzlichkeit des Geistes».

8) Ed. Spranger: ἔνθ. ἀν. σελ. 413. Ἀντικείμενα τοῦ κατανοεῖν εἶναι κυρίως «αἱ διάφοροι ἀντικειμενικότητες τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου, οἱ γραπτοὶ νόμοι· τὰ ἔργα τῶν καλῶν τεχνῶν.....» Vierkant: ἔνθ. ἀν. σελ. 913.

Vierkant, Spranger καὶ ἀκόμη τὸν Erich Rothacker συνίσταται ἐν τούτῳ : διὰ τοῦ «ἀντιλαμβάνεσθαι» ἔχομεν τὴν φυσικὴν πλευρὰν πραγματικότητός τινος, διὰ δὲ τοῦ κατανοεῖν τὸ πνευματικὸν αὐτῆς περιεχόμενον. Π.χ. εἶναι δυνατὸν νὰ ἀντιληφθῶμεν κατὰ τοὺς γραμματικούς, συντακτικοὺς καὶ γλωσσολογικοὺς κανόνας μίαν φράσιν τοῦ Εὐαγγελίου ἢ τοῦ Πλάτωνος. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν φυσικήν, αἰσθητὴν πλευρὰν τῆς πραγματικότητος ταύτης· δὲν ἕπεται ὅμως ἐξ αὐτοῦ ὅτι κατενοήσαμεν καὶ τὴν βαθυτέραν θρησκευτικὴν ἢ ἠθικὴν ἀξίαν τῆς φράσεως. Τὴν πνευματικὴν ταύτην ἔννοιαν κατανοοῦμεν διὰ τῆς ἀξιολογικῆς ἐρεύνης. Ἡ γνῶσις διὰ τῆς μεθόδου τοῦ «κατανοεῖν» δὲν ἀποκτᾶται δι' ἁπλῆς ἀπεικονίσεως (1), ἀλλὰ γενιᾶται διὰ τοῦ μετασχηματισμοῦ· «ὁ ξένος ψυχικὸς κόσμος ἁπλοποιεῖται διὰ τοῦ «κατανοεῖν» καὶ ἡ ἁπλοποίησις γίνεται ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι «ὁ ἀνθρώπινος νοῦς καὶ αἱ ἐκδηλώσεις του ὑπόκεινται παντοῦ εἰς τοὺς αὐτοὺς αἰσθητικούς, ἠθικοὺς νόμους, εἰς τοὺς αὐτοὺς νόμους τῆς σκοπιμότητος (2)». Αἱ ἀξίαι εἶναι αἱ προϋποθέσεις, τὸ a priori τοῦ «κατανοεῖν». Πῶς ἄλλως ἢ ἐπὶ τῇ βάσει ὡρισμένων προϋποθέσεων εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοήσωμεν πνευματικήν τινα πραγματικότητα, τὴν βαθυτέραν ἔννοιαν ἑνὸς ἀντικειμένου τοῦ πολιτισμοῦ ;

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δέον νὰ ἐργαζώμεθα διὰ τὴν ἑρμηνείαν τῶν ποινικῶν νόμων, διὰ τὴν εὕρεσιν τῆς ἐννοίας, τῆς βουλήσεως τῶν φράσεων αὐτῶν. Τοὺς νόμους δὲν πρέπει νὰ ἑρμηνεύωμεν αἰτιολογικῶς - τοιαύτη ἑρμηνεία εἶναι ἁπλῶς βοηθητικὸν μέσον - ἀλλὰ συμφώνως πρὸς τὴν ἐσωτερικήν, βαθυτέραν ἔννοιαν τῶν φράσεων ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς ἰδιαιτέρας ἀξίας, ἰδέας ἑκάστης ἐποχῆς· ἀφοῦ ἄλλως τε τὸ δίκαιον δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ διάταξις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἐπὶ τῇ βάσει ὡρισμένων ἐκ τῶν προτέρων σκοπῶν, ἰδεῶν (3).

Ὅλως ἀντίθετα ἰσχυρίζεται ὁ Schwinge (4). Πρὸς ἑρμηνείαν τῶν ποινικῶν νόμων ἐργαζόμεθα, λέγει, κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ «ἀντιλαμβάνεσθαι» διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους : ὁ Erich Rothacker ἀπέδειξε περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ «κατανοεῖν», ὅτι ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ κατὰ πόσον διὰ τὸ ἀντικείμενον, τοῦ ὁποίου

---

1) nicht «abbilden» sondern «umbilden».

2) Vierkant : ἐνθ. ἀν. σελ. 911 κ. ἑξ. Spranger : ἐνθ. ἀν. σελ. 412 : «eine Zahl normativer Wertungsgesetzlichkeiten, die wir bildlich als die Gelenke des individuellen Geisteslebens bezeichneten. Wir glaubten von seiner Gesamtstruktur aussagen zu dürfen, dass über alle Unterschiede der Zeit und des Raumes hinweg das Erkennen immer ein Wert sei für den Menschen, das ökonomische Motiv ihn immer beherrsche, das ästhetische Erleben und Gestalten eine notwendige Wertrichtung in ihm bedeute und dass seine Beziehungen zur Gesellschaft immer durch die Werttendenzen von Macht und Liebe geleitet seien».

3) Triepel: Staatsrecht und Politik (1927). Grünhut : ZStW. 47,76,86. Beling : Methodik der Gesetzgebung 1922.

4) Erich Schwinge : ἐνθ. ἀν. σελ. 60 κ. ἑξ.

τὴν ἔννοιαν ἀναζητοῦμεν, ἰσχύει ἡ ἀρχή: individuum est ineffabile. Ἐὰν οὕτως συμβαίνει, ἐὰν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ πρόσωπον (τοῦ δημιουργοῦ) ζωοποιῆται ἡ φράσις, ἀναδεικνύεται «τὸ ἀκτινοβολοῦν σημεῖον, τὸ κέντρον τῆς εἰς τὸ βάθος κρυπτομένης ἐννοίας», τότε δέον διὰ τὴν ἀπόκτησιν αὐτῆς νὰ ἐργαζώμεθα διὰ τῆς μεθόδου τοῦ «κατανοεῖν»(1). Δι' αὐτὸν τὸν λόγον εἶναι π. χ. ἀδύνατον νὰ ἐξαντλήσῃ τις τὸ περιεχόμενον τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας διὰ τοῦ «ἀντιλαμβάνεσθαι», διότι τοῦτο ἔχει ὡς προϋπόθεσιν πλήρη ἀποχωρισμὸν τῆς φιλοσοφίας ἐκ τῆς προσωπικότητος τοῦ Πλάτωνος (2). Μία φιλοσοφικὴ ὅμως θεωρία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποχωρισθῇ ἐξ ὁλοκλήρου τοῦ δημιουργοῦ της καὶ διὰ τοῦτο ἡ κατάκτησίς της εἶναι δυνατὴ μόνον διὰ τοῦ «κατανοεῖν». Ἐκεῖ ἔνθα αἱ λογικαὶ δυνατότητες ἐξαντλοῦνται πλήρως - αἱ ἔννοιαι ἔχουν διὰ τὸ τελικὸν συμπέρασμα μόνον ἐπεξηγηματικὴν καὶ οὐχὶ δημιουργικὴν σπουδαιότητα - ἀποκτᾶται ἡ τελευταία ἀλήθεια ἀ-λογικῶς (3).

Κατὰ ταῦτα ἐρχόμεθα εἰς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν θέμα: τί δέον νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν διατάξεων τοῦ εἰδικοῦ μέρους τοῦ ποινικοῦ Δικαίου, τῶν ὁποίων τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν ἀναζητοῦμεν; Λι' αὐτὰς δὲν ἰσχύει ἡ ἀνωτέρω φράσις: individuum est ineffabile, διότι αὗται εἶναι ἀντικειμενικότητες τοῦ κοινω-

---

1) «Je tiefer das Verstehen in die Sache eindringt, desto deutlicher erweist sich diese als belebt durch einen persönlichen Kern; der aber nicht nur als Hindernis, sondern gerade als Strahlpunkt des zu tiefliegenden sachlichen Sinnes sich entpuppt. Nicht also ein isolierbares hinter dem Werk. sondern als die Richtungsgebendes, als ein Zentrum von Kraftlinien im Werk». Erich Rothacker: Logik und Systematik der Geisteswissenschaften (1927) σ. 121 κ.ἑξ.

2) Οὕτως πρεσβεύει ὁ Paul Natorp καὶ ὁ 'Ρασιοναλισμός.'Αντιθέτως προσεπάθουν οἱ φυσιολόγοι νὰ ἀποσπάσουν ἐκ τοῦ πλατωνικοῦ ἔργου «τὸ μυστικὸν τοῦ Πλάτωνος». Οὐχὶ τὸ «δημιούργημα», ἀλλ' ὁ «δημιουργὸς» εἶναι ἀναγκαῖος. Εἰς ἀμφοτέρας ὅμως τὰς περιπτώσεις κάτι δυσαναπλήρωτον ἐχάνετο: ἐκεῖ ἡ Π λ α τ ω ν ι κ ὴ φιλοσοφία, ἐδῶ ἡ πλατωνικὴ Φ ι λ ο σ ο φ ί α: «bis schlieschlich ein Sprung—Ranke hat das genau gesehen -in eine irrationale Beziehung zum andern den Weg beendet». «Wo wir uns aber genötigt sehen, in einem Werk ein nicht restlos in Begriffe auflösbares und nicht restlos erklärbares Individuallebendiges zu suchen, da glauben wir versuchen echten Verstehens, des Verstehens im prägnanten Sinne zu begegnen». «Hier ist die Spannung zwischen Person und Gehalt, zwischen dem Gehalt und dem Schicksal, das zu seiner Ergreifung führte, unvergleichlich verdeutlicht. Begreifen und Erklären haben ihr eigenes weites Feld. Das Verstehen aber, (das, wie nochmals betont sei, ohne Begreifen und Erklären ganz unmöglich wäre) erreicht eine ganz andere Ebene. Erkanntes als solches kann wieder nacherkannt werden... Statt nacherkennen sagten wir begreifen. Verstehen wird das Erlebte. Erlebtes kann einzig und allein nur verstanden werden und zwar aus der Sache einerseits, den Zusammenhängen ihres Erlebens andererseits». Erich Rothacker: ἔνθ. ἀν. σελ. 123,124,127.

3) «die letzte Einsicht ist irrational.

νικοῦ συνόλου, αἵτινες ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς δημοσιεύσεως ἀποχωρίζονται πλήρως τῆς προσωπικότητος τοῦ γεννήτορος καὶ ἀκολουθοῦν ἰδίαν πορείαν. Εἴδομεν ὅτι ἡ αὐτονομία αὕτη (τῶν νόμων) μέχρι τοιούτου σημείου προχωρεῖ, ὥστε αἱ ἐπιθυμίαι καὶ αἱ προθέσεις τοῦ δημιουργοῦ των καὶ ὅταν ἀκόμη αὗται σαφῶς ἐξεδηλώθησαν, δὲν δεσμεύουν, οὐδ' ἐπιδροῦν ἐπὶ τῆς μετέπειτα τύχης τῶν κανόνων τοῦ δικαίου (1).

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι διὰ τοῦ «κατανοεῖν» ἐν τῷ δικαίῳ δὲν ἐπεζητοῦμεν νὰ συλλάβωμεν τὴν ὑποκειμενικὴν βούλησιν τοῦ φυσικοῦ νομοθέτου, ὅπως συμβαίνει ἐπὶ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, πάντως ἐπιδιώκομεν νὰ γνωρίσωμεν τὸ ἀντικειμενικόν, «ζωντανὸν» πνεῦμα μιᾶς ἐποχῆς, ὅπερ διαφαίνεται ἐν αὐτῷ. Ἐπὶ πλέον, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Erich Rothacker, εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοήσῃ τις τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν ἄνευ γνώσεως τῆς προσωπικότητος τοῦ φιλοσόφου ἀκόμη νὰ ἀναπαραστήσῃ τις τὴν προσωπικότητα τοῦ φιλοσόφου ἐκ μόνου τοῦ ἔργου, ἐκ μόνης τῆς φιλοσοφίας (2). Οὕτως περιέγραψε ὁ Gundolf τὸν Goethe : «βιογραφία ἐκ τοῦ ἔργου», «ὁ καλλιτέχνης ὑπάρχει μόνον, καθόσον οὗτος ἐκφράζεται ἐν τῷ ἔργῳ τῆς τέχνης». Τοιουτοτρόπως εἰργάσθη ὁ Georg Simmel διὰ τὸν Kant. Ἔθεσε ὡς σκοπὸν νὰ ἐξιστορήσῃ οὐχὶ τὸν «ἱστορικὸν ἄνθρωπον», τὸν πραγματικὸν Kant, «ἀλλὰ μίαν ἰδανικὴν ὕπαρξιν, ἥτις ζῇ μόνον ἐν τῷ ἔργῳ ὡς ἔκφρασις ἢ σύμβολον τῆς πραγματικῆς, ἐσωτερικῆς συναφείας τῶν μερῶν της». Ἀντικείμενον μιᾶς τοιαύτης βιογραφίας εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ ἔργου· οὐχὶ ὁ θνητὸς ἄνθρωπος, ἐξ οὗ προῆλθεν αὐτό, ἀλλ' ὁ αἰώνιος ποιητὴς ἢ φιλόσοφος, ὅστις ζῇ ἐν τῷ ἔργῳ, μεταμορφοῦται ἐφ' ὅσον τὸ πνεῦμα του ὑπάρχει καὶ δίδει ἐπὶ τῶν νέων ἐρωτήσεων νέων χρόνων νέας ἀπαντήσεις.

Οὕτως ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς νόμους. Καθὼς λέγει ὁ Hobbes : νομοθέτης δὲν εἶναι ἐκεῖνος, ἐκ τῆς αὐθεντίας τοῦ ὁποίου προῆλθεν ὁ νόμος, ἀλλ' ἐκεῖνος τῇ αὐθεντίᾳ τοῦ ὁποίου ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ, νὰ εἶναι νόμος» (3). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν τὴν ἔννοιαν τῶν νόμων. Ἂν καὶ οὗτοι ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως ἀποχωρίζονται τοῦ φυσικοῦ αὐτῶν πατρός, πάντως ἓν πνεῦμα ζῇ ἐν αὐτοῖς, τὸ λαϊκὸν πνεῦμα τῆς ἱστορικῆς Σχολῆς, τὸ ἀπρόσωπον πνεῦμα τοῦ αἰωνίου νομοθέτου, ὅπερ διὰ τῆς βιώσεως ἔχομεν νὰ συλλάβωμεν.

Ἐκ τοῦ ὅτι ὁ νόμος ἀποχωρίζεται τοῦ συντάκτου, δὲν ἕπεται ἐκ τούτου ὅτι στερεῖται πλέον πνεύματος, ὡς νομίζει ὁ Schwinge, καὶ δέον νὰ ἑρμηνεύεται διὰ τοῦ «ἀντιλαμβάνεσθαι» ὡς τὰ ἄλλα δημιουργήματα τῆς φύσεως. Ὁ Spranger λέγει: «δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι κατανοοῦμεν ὅσον ἀφορᾷ τὸ περιεχόμενον καὶ ἐκείνας τὰς πνευματικὰς ἀντικειμενικότητας, αἵτινες ἀποχωρίζονται ἐξ ὁλοκλήρου τοῦ ὑποκειμένου καὶ ἂν ἀκόμη αὐτὸ τὸ

1) Erich Schwinge : ἔνθ. ἀν. σελ. 61 κ. ἑξ.
2) Vierkant : ἔνθ. ἀν. σελ. 913 κ. ἑξ.
3) Ἴδε Gustav Radbruch : Rechtsphilosophie (1932) σελ. 115.

εἶδος τοῦ κατανοεῖν δὲν εἶναι τόσον ζωντανόν, ὅσον ἐκεῖνο ὅπερ προέρχεται ἀπὸ τὰ βάθη μιᾶς ὁλοκληρωμένης προσωπικότητος. Εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοήσωμεν τὴν ἔννοιαν παλαιοῦ τινος χειρογράφου καὶ ἂν ἀκόμη οὐδὲν γνωρίζομεν περὶ τοῦ συγγραφέως· εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοήσωμεν τὴν μουσικὴν τοῦ Bethoven, χωρὶς νὰ γνωρίζωμεν προηγουμένως τὴν ἱστορίαν τῆς ζωῆς του· ἀκόμη εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοήσωμεν τὸ ῥωμαϊκὸν Δίκαιον ὡς ἓν ὁλοκληρωμένον σύστημα, χωρὶς νὰ εἶναι ἀνάγκη δι' ἑκάστην περίπτωσιν νὰ γνωρίζωμέν τι περὶ τῶν γενεσιουργῶν λόγων (1), οἵτινες ἐπέδρασαν παρὰ τῷ δημιουργῷ τοῦ δικαίου τούτου».

Περαιτέρω ἐρωτᾷ ὁ Spranger : πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοήσωμεν τὴν περὶ κράτους, τὴν περὶ δικαίου ἐπιστήμην, αὐτὰς τὰς ἀντικειμενικὰς πραγματικότητας, ὅταν τὰς ἀποχωρίσωμεν τελείως τῶν ὑποκειμένων, ἐξ ὧν αὗται προῆλθον ;

Αἱ ἀντικειμενικαὶ προγματικότητες καθίστανται ἐνεργητικαί, ὅταν εἰς αὐτὰς ὑπεισέλθῃ ἡ ἰδική μας πνευματικὴ ὀντότης, ὡς ἓν ὑποκείμενον δι' οὗ πληροῦνται αἱ ἔννοιαι· καὶ ὡς τοιοῦτον δὲν ἐννοοῦμεν τὴν ἰδικήν μας ἀτομικότητα, ἀλλὰ τὸν σταθερὸν πυρῆνα αἰωνίων νόμων, ὅστις ἀκόμη καὶ παρ' ἡμῖν συγκρατεῖ ὁλόκληρον τὸ «εἶναι» μας. Ὅσον καθαρώτερον, πλέον ἀνθρώπινον εἶναι τὸ πνεῦμα, ὅπερ ἐμφανίζει ἀφ' ἑαυτοῦ ἓν ἀντικειμενικὸν δημιούργημα, ἐπὶ τοσοῦτον σταθερώτεραι καὶ καθαρώτεραι εἶναι αἱ γραμμαί, δι' ὧν συνδέεται τοῦτο πρὸς ἀντικειμενικὰς ἀξίας καὶ εὐκολώτερον κατανοοῦμεν αὐτό, χωρὶς νὰ εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἐπεισέλθωμεν εἰς τὴν ὑποκειμενικὴν ἑστίαν τοῦ γονέως» (2).

Πάντοτε, ὅταν πρόκειται νὰ γνωρίσωμεν πνευματικήν τινα πραγματικότητα, τὴν ἀντικρύζωμεν ἐπὶ τῇ βάσει apriori «τελευταίων ἐνάδων», ἀφοῦ τὰ σύμπαν κινεῖται εἰς ἕνα κόσμον ἀξιῶν καὶ οὐσίας ἄνευ χώρου καὶ χρόνου (3). Ὁ ἴδιος ὁ Schwinge ἀναφέρει, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ἐννόμου ἀγαθοῦ ἐκ τῶν κανόνων τοῦ δικαίου, μίαν φράσιν τοῦ Reichel: «δέον νὰ φανταζώμεθα ὅτι ὁ συγκεκριμένος νόμος εἶναι ἡ προσταγὴ ἑνὸς κοινοῦ, λογικοῦ ἀνθρώπου, ὅστις πᾶν ὅ,τι προστάττει σκοπίμως διατάσσει· ἀκόμη καὶ ὅταν ἔσφαλλε περὶ τὴν ἐκλογὴν καὶ χρῆσιν τῶν λέξεων».

Ἐκ τῶν λέξεων συνάγομεν τὸν συγκεκριμένον σκοπὸν ἔχοντες πάντοτε ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ προσταγὴ χρησιμεύει ὡς μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν ἐκείνου τοῦ σκοποῦ, τὸν ὁποῖον θὰ ἐπεδίωκε ὑπὸ τὰς αὐτὰς προϋποθέσεις εἷς σώφρων ἄνθρωπος ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ νομοθέτου διὰ τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς τῆς συγκεκριμένης προσταγῆς» (4).

Κατὰ τὴν ἑρμηνείαν ὁ σώφρων καὶ λογικὸς ἄνθρωπος ἀνάγεται εἰς μέτρον διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ σκοποῦ τοῦ νόμου καὶ ὡς τοιοῦτος ἄνθρωπος

1) «von den Motiven».
2) Spranger : ἔνθ. ἀν. σελ. 419 κ. ἑξ.
3) Vierkant : ἔνθ. ἀν. σελ. 917 κ. ἑξ.
4) Schwinge : ἔνθ. ἀν. σελ. 63 κ. ἑξ.

νοεῖται οὐχὶ συγκεκριμένον ὑποκείμενον, ἀλλ' ἓν ἀντικειμενικόν, πλασματικὸν «ἐγώ», ὅπερ ἀνεπτύχθη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος, τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Δηλαδὴ πάλιν ἔχουν τὸν λόγον αἱ apriori ὑπὲρ-λογικαὶ ἀξίαι μιᾶς ἐποχῆς (1).

Τὸ συμπέρασμα τῆς ὅλης ἀναπτύξεως εἶναι, ὅτι τόσον διὰ τὴν «κατανόησιν» μιᾶς προσωπικότητος, ὡς ἀντιλαμβάνεται τοῦτο ὁ Erich Rothacker, ὅσον καὶ διὰ τὴν κατανόησιν μιᾶς πνευματικῆς πραγματικότητος, διὰ νὰ συλλάβωμεν τὴν «πνευματικὴν οὐσίαν» αὐτῶν ἐργαζόμεθα ἀξιολογικῶς ἐπὶ τῇ βάσει ἑνὸς ὑπὲρ-λογικοῦ στοιχείου (2).

Ἡ ἀντίθεσίς μας πρὸς τὸν Schwinge συνίσταται ἐν τούτῳ : αὐτὸς εὑρίσκει τὸ περιεχόμενον τῶν νόμων καὶ τὸ ἔννομον ἀγαθὸν διὰ τῆς μεθόδου τοῦ «ἀντιλαμβάνεσθαι», θέλων νὰ ἀντλῇ ἐκ τοῦ «νόμου καὶ τῆς λογικῆς» καὶ οὐχὶ ἐκ μιᾶς «μεταφυσικῆς πίστεως»· ἐνῷ ἡμεῖς ἀντιθέτως ὑποστηρίζομεν, ὅτι ἡ ἐμπειρικὴ πραγματικότης τῶν νόμων, ὡς ἀποτελοῦσα μέρος τοῦ πολιτισμοῦ, ἐμπεριέχει ἐν ἑαυτῇ κάτι ψυχολογικόν, ὅπερ εἶναι δυνατὸν νὰ συλλάβωμεν μόνον ὑπὲρ-λογικῶς (3). Ἐφ' ὅσον δὲν ἔχομεν αὐτὴν τὴν βαθυτέραν ἔννοιαν τῶν νόμων, δὲν ἔχομεν ἀκόμη τὸ ἀληθὲς περιεχόμενον αὐτῶν. Χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ, ὅτι τοιουτοτρόπως ἀντλοῦμεν ἐκ μιᾶς ἄλλης, «μεταφυσικῆς» πηγῆς, ἢ ἐκ τῶν ὑποκειμενικῶν ἀξιολογικῶν κρίσεων τοῦ ἑρμηνευτοῦ, οὐχὶ δὲ ἐκ τῆς ἀληθοῦς πηγῆς τοῦ θετικοῦ δικαίου καὶ συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας τῆς αὐστηρᾶς ἐπιστημονικῆς λογικῆς.

8. Αὐτῆς τῆς νοησιοκρατίας ἐν τῷ δικαίῳ ἔρχεται ἀντίθετος ἡ βουλησιοκρατία (4) τῶν : Richard Thoma (5), Rudolf Laun (6) καὶ Max

---

1) Honig : ἔνθ. ἀν. σελ. 109. Παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Binding, ὅστις παραδέχεται ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ κερδίσωμεν μετὰ λογικῆς ἀναγκαιότητος ἐκ τῆς φρασιολογίας τοῦ νόμου τὸ ἔννομον ἀγαθόν. Normen Bd. I 1η Aufl. σελ. 193. Ἐπὶ πλέον, λέγει ὁ Schwinge, ὅτι ἐπὶ τῶν περιπτώσεων, καθ' ἃς τὸ αὐτὸ μέσον ὁδηγεῖ πρὸς διαφόρους σκοποὺς καὶ ἡ εἰς τὸν νόμον διδομένη ἔννοια φέρει εἰς πλείονα ἔννομα ἀγαθά, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ὁδηγούμεθα ἐκ τῆς σκέψεως ὅτι ὁ νόμος ἐν ἀμφιβολίᾳ θέλει κάτι ὠφέλιμον καὶ λογικὸν διὰ τὴν κοινωνίαν καὶ διὰ τοῦτο δέον νὰ προτιμῶμεν ἐκείνην τὴν σημασίαν. ἥτις καλλίτερον ἐξυπηρετεῖ τὴν σκέψιν ταύτην : «Ein jedes Gesetz ist somit im Zweifel nach sozialer Angemessenheit, d.h. so auszulegen, dass seine Anordnung sich als das im gegenwärtigen Zeitpunkt förderliche Mittel zur Herbeiführung eines gerechten und gesunden sozialen Zustandes herausstellt» (Reichel).

2) Ὁ Spranger λέγει κάπου, ὅτι «κατανοοῦμεν τοὺς ἑαυτούς μας ἐν Θεῷ», δηλαδὴ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εὑρίσκει τὸ τελευταῖον, σταθερὸν στήριγμα τῆς ὑπάρξεώς του ἐν τῇ «θρησκευτικῇ τάσει» τῆς ψυχῆς του.

3) «Irrationel».

4) «Intellektualismus, Voluntarismus».

5) «Das richterliche Prüfungsrecht» Arch. f. öff. R. 43, 267 κ. ἑξ.

6) «Der Staatsrechtslehrer und die Politik» Arch. f. öff R. Bd. 48 σελ. 145 κ. ἑξ.

Weber (1), κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ ἑρμηνεία τῶν νόμων καὶ ἡ πλήρωσις τῶν κενῶν δὲν εἶναι ζήτημα τῆς λογικῆς, ἀλλ' ἔργον τῆς ὑποκειμενικῆς βουλήσεως τοῦ ἑρμηνευτοῦ (2). Ὁ δικαστὴς καὶ ἑρμηνευτὴς τοῦ δικαίου δὲν ἀντλεῖ τὰς κρίσεις του ἐκ τοῦ «νόμου καὶ τῆς λογικῆς», ἀλλ' ἐκ μιᾶς «μεταφυσικῆς πίστεως». Ἡ κυρία φράσις τοῦ Max Weber εἶναι : «ἕκαστος βλέπει, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔχει ἐν τῇ καρδίᾳ του».

Ὁ Max Weber ἐπιδιώκει νὰ διακρίνῃ κατὰ πόσον καὶ ὑπὸ ποίαν ἔννοιαν ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν «ἀντικειμενικῶς ἰσχύουσα ἀλήθεια» διακρινομένη τῆς ὑποκειμενικῆς τοιαύτης· μὲ ἄλλας λέξεις : πότε ἔχομεν γνώσεις ἐπιστημονικὰς ἀντικειμενικῶς ἰσχυούσας καὶ πότε ὑποκειμενικὰς ἀντιλήψεις. Ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια ἐπὶ πάσης ἐμπειρικῆς, κοινωνικῆς ἐπιστήμης εἶναι, ὅτι ἡ ἐμπειρικὴ πραγματικότης ρυθμίζεται ὑπὸ κατηγοριῶν, ζήτημα δὲ ὑποκειμενικὸν ἀποτελεῖ κατὰ πόσον αὐταὶ ἢ ἐκεῖναι αἱ κατηγορίαι εἶναι αἱ προϋποθέσεις τῶν γνώσεών μας. Ἡ ἀντικειμενικότης μιᾶς κοινωνιολογικῆς γνώσεως συνίσταται εἰς τὸ ὅτι τὸ ἐμπειρικὸν δεδομένον εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν ἀξιῶν, ἰδεῶν (3), αἵτινες προσδίδουν εἰς αὐτὸ γνωσιολογικὴν σπουδαιότητα. Ὅ,τι δύναται νὰ προσφέρῃ ἡ ἐπιστήμη εἶναι : ἔννοιαι καὶ κρίσεις ἀλλοῖαι τῆς ἐμπειρικῆς πραγματικότητος, δι' ὧν δὲν ἀπεικονίζεται αὕτη, ἀλλὰ μόνον ρυθμίζεται κατὰ «νοητικὸν τρόπον».

Συγκεκριμένως ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως καὶ ἐπὶ τῶν πράξεων : ἡ ἐπιστήμη ἔχει νὰ ἐξακριβώσῃ «μόνον τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἠθελημένου», δύναται νὰ βοηθήσῃ τὸν θέλοντα νὰ συνειδητοποιήσῃ ἐκεῖνα τὰ τελευταῖα ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν βάσιν τοῦ περιεχομένου τῆς βουλήσεώς του» (4). Ἐντελῶς διάφορον εἶναι τὸ ζήτημα, ἐὰν καὶ κατὰ πόσον τὸ ἐνεργοῦν πρόσωπον ἀσπάζεται ταῦτα ἢ ἐκεῖνα τὰ ἀξιώματα. Τοῦτο εἶναι ὑπόθεσις καθαρῶς προσωπικὴ ἑνὸς ἑκάστου, «ζήτημα τῆς βουλήσεως καὶ τῆς συνειδήσεως καὶ οὐχὶ τῆς ἐμπειρικῆς γνώσεως». Ἡ ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ διδάξῃ τὸν ἄνθρωπον τί δέον νὰ πράττῃ, ἀλλὰ μόνον τί δύναται νὰ πράττῃ καὶ ὑπὸ ὡρισμένας προϋποθέσεις τί βούλεται. Δι' αὐ-

---

1) «Die Objektivität sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis» Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre (1922) σελ. 146 κ. ἑξ.

2) «er muss dann seine Entscheidung treffen mittelst eines im Grunde irrationalen, also nicht aus logischer Denktätigkeit entspringenden Werturteils» (R. Thoma : im Handbuch des deutschen Staatrechts). «Die dogmatische Auslegung und Anwendung des Rechts ist notwendig von den subjektiven politischen Werturteilen des Individuums, das es auslegt und anwendet, abhängig (Rudolf Laun). Triepel: Staatsrecht und politik (1927) σελ. 36 κ. ἑξ. Ἐπίσης Gustav Radbruch : im Arch. f. soz. W. Bd. 22, 355 κ.ἑξ.

3) «Wertideen».

4) Max Weber : ἔνθ. ἀν. σελ. 151 κ. ἑξ.

τὸν τὸν λόγον ἀκριβῶς, ἐπειδὴ αἱ ἀξιολογικαὶ κρίσεις βασίζονται ἐπὶ ἰδανικῶν καὶ ταῦτα ἀπορρέουν ἐξ ὑποκειμενικῆς πηγῆς, δηλαδὴ εἶναι ζητήματα ὑποκειμενικῆς ἀντιλήψεως», ἐκφεύγουν τῆς ἐπιστημονικῆς συζητήσεως (1).

Ἡ βούλησις μόνη «ζυγίζει καὶ ἐκλέγει κατ' ἰδίαν συνείδησιν καὶ προσωπικὴν κοσμοθεωρίαν μεταξὺ τῶν ἀξιῶν· ἡ ἐπιστήμη δύναται νὰ ὑποβοηθήσῃ, ὥστε νὰ γίνῃ συνειδητόν, ὅτι πᾶσα ἐνέργεια ἢ τὸ μὴ ἐνεργεῖν γίνεται ὑπὲρ ὡρισμένων ἀξιῶν καὶ ἐναντίον τῶν ἄλλων. Ἡ ἐκλογὴ εἶναι ζήτημα ὑποκειμενικόν» (2). Ἐπὶ πλέον: ἡ κρίσις περὶ τῆς ἰσχύος τοιούτων ἀξιῶν εἶναι ζήτημα «προσωπικῆς πίστεως», παραλλήλως δὲ ζήτημα φιλοσοφικῆς ἐρεύνης καὶ ἑρμηνείας τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἔννοιαν αὐτοῦ, οὐδέποτε ὅμως ἀντικείμενον ἐμπειρικῆς γνώσεως, ὑφ' ἣν ἔννοιαν νοοῦμεν ταύτην ἐν προκειμένῳ (3). Τὰ ἰδανικὰ εἶναι ὑπόθεσις κοσμοθεωρίας «καὶ ἡ κοσμοθεωρία οὐδέποτε εἶναι προϊὸν ἐμπειρικῆς γνώσεως. Τὰ ἀνώτατα ἰδανικά, ὑπὸ τῶν ὁποίων κυρίως καὶ ἀποφασιστικῶς παρακινούμεθα (πρὸς ἐνέργειαν), ἐκδηλοῦνται καὶ ἐνεργοῦν ἐν τῷ ἀγῶνι μετὰ τῶν ἄλλων ἰδανικῶν καὶ τὰ ἄλλα εἶναι ἐξ ἴσου ἱερὰ ὅπως τὰ ἰδικά μας» (4).

Διὰ τῶν ἀνωτέρω καθορίζονται σαφῶς τὰ ὅρια μεταξὺ ἀντικειμενικῆς γνώσεως ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἰδανικῶν, ὧν ἡ ἐκτίμησις καὶ ἐκλογὴ εἶναι ζήτημα καθαρῶς ὑποκειμενικῆς βουλήσεως. Ἑπομένως ὅταν κρίνωμεν ἢ κατακρίνωμεν τὴν ἀξιολογίαν ἀλλοτρίας πρακτικῆς βουλήσεως, βασιζόμεθα οὐχὶ ἐπὶ μιᾶς ἀντικειμενικῆς, ἐπιστημονικῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἰδικῆς μας κοσμοθεωρίας, «εἶναι καταπολέμησις τοῦ ξένου ἰδανικοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἰδικοῦ μας» (5). Αἱ ἀξιολογικαὶ κρίσεις ἀλλοτρίας βουλήσεως δὲν εἶναι ἀπόρροια τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου, ἀλλὰ τοῦ αἰσθήματος καὶ διὰ τοῦτο ἐκφεύγουν τῆς ἐπιστημονικῆς κριτικῆς.

Ὁ Max Weber διακρίνει ἀφ' ἑνὸς τὴν ἐμπειρικὴν γνῶσιν ἀπορρέουσαν ἐκ τῶν πραγμάτων, ἀφ' ἑτέρου τὰς ἀξιολογικὰς κρίσεις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ῥυθμίζεται ἡ πραγματικότης (6)· φαντάζεται δὲ τῶν συνδυασμῶν ἀμφοτέρων ὡς «μίαν νοητικὴν διάταξιν τῆς ἐμπειρικῆς πραγματικότητος». Ὁ ἄνθρωπος εἶναι, κατ' αὐτόν, προικισμένος μὲ τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν βούλησιν νὰ λαμβάνῃ ἐνσυνειδήτως θέσιν ἔναντι τοῦ κόσμου καὶ νὰ προσδίδῃ εἰς αὐτὸν συγκεκριμένην ἔννοιαν» ἐν συνδυασμῷ πρὸς ὡρισμένας

1) Max Weber: ἔνθ. ἀν. σελ. 149.
2) Max Weber: ἔνθ. ἀν. σελ. 150.
3) Max Weber: ἔνθ. ἀν. σελ. 152.
4) Max Weber: ἔνθ. ἀν. σελ. 154.
5) Max Weber: ἔνθ. ἀν. σελ. 157.
6) «Werturteile und Erfahrungswissen».

ἀξίας τοῦ πολιτισμοῦ· «ἀπὸ τὰ ὕψη τῆς σκέψεως παρατηρεῖ τὸν ρουν τοῦ γίγνεσθαι· ἀκολουθεῖ τὰ ἄστρα, τὰ ὁποῖα μόνον δίδουν εἰς τὴν προσπάθειάν του σπουδαιότητα καὶ κατεύθυνσιν» (1).

9. Κατ' αὐτῆς τῆς ψυχολογίας τοῦ Max Weber δύναταί τις νὰ ἀντιπαραθέσῃ τὴν ἀξιολογικὴν θεωρίαν τοῦ Windelband - Rickert, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν πράττει ὁ Schwinge, ἀλλὰ προσπαθεῖ δι' ἑνὸς ἄλλου εἴδους ψυχολογίας νὰ ἐξέλθῃ τοῦ ἀδιεξόδου.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀντικρύζει τὸν ἔξω κόσμον παθητικῶς, δὲν θεᾶται αὐτὸν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὸν κρίνει, ἀποφασίζει ὑπὲρ αὐτῆς ἢ ἐκείνης τῆς γνώμης. Αἱ κρίσεις αὗται εἶναι πράγματι ἀπόρροια τῆς βουλήσεως τοῦ ἀθρώπου ἐνεργούσης ὅμως ἐπὶ τῇ βάσει ὡρισμένων ἐκ τῶν προτέρων ἀξιῶν (2). Ἐλεύθεροι καὶ ἀνεξάρτητοι αὐτῶν τῶν ἀξιῶν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποφασίσωμεν ἐν τῇ ζωῇ περὶ τοῦ ὀρθοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ὡραίου. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον εἶναι ἀδύνατον νὰ φαντασθῶμεν τέλειον χωρισμὸν μεταξὺ ἀξίας, δέοντος καὶ βουλήσεως, οὐδὲ νὰ ὁμιλῶμεν περὶ βουλητικῶν πράξεων ἀσχέτων πάσης δεοντολογίας.

Ἐκ τοῦ ὅτι ἡ βούλησις ἡμῶν ἐνεργεῖ τῇ βοηθείᾳ ὡρισμένων ἀξιῶν, ἀποκτᾷ ἡ ζωή μας ἔννοιαν καὶ σημασίαν. Ἄλλως εἶναι ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι εἴμεθα ἀνελεύθερα ὄντα, τῶν ὁποίων τὴν βούλησιν κατευθύνει, ἀκόμη καὶ ἐπὶ τῶν σοβαρῶν πράξεων, ἡ ἐπιθυμία, τὸ ἔνστικτον, ἡ ἰδιοτροπία τῆς στιγμῆς. Ἡ ἐλευθέρα βούλησις προϋποθέτει ὡρισμένας ἀξίας, συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας ἐνεργεῖ καὶ ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων ὀνομάζομεν τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων ἠθικάς.

Μετὰ τῆς ἐννοίας τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν συνδέεται ἀρρήκτως ἡ ἔννοια τοῦ καθήκοντος καὶ καθῆκον δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ ἡ ὑποταγὴ τῆς βουλήσεως εἰς ὡρισμένας ἠθικὰς ἀξίας. «Καθ' ἣν στιγμὴν βούλομαι καὶ πράττω, ὅ,τι κατὰ τὴν πεποίθησίν μου δέον νὰ πράττω, τότε ἐνεργῶ καθὼς πρέπει, ἤτοι ἠθικῶς» (3), «β ο ύ λ ο μ α ι, δ ι ό τ ι π ρ έ π ε ι» «ἔναντι ὅλων τῶν ἱστορικῶν καὶ φυσικῶν πραγματικοτήτων, τοῦ γάμου, τῆς οἰκογενείας, τοῦ δικαίου, τοῦ κράτους, οὐδεὶς ἀρκεῖται νὰ περιγράψῃ αὐτῶν μόνον τὴν πραγματικὴν των ὕπαρξιν, ἢ νὰ τὰ ἐξηγήσῃ, ἀλλὰ παντοῦ ἀναζητεῖ νὰ ἀντιληφθῇ (4) τὴν ἠθικὴν ἔννοιαν, ἥτις ὑπάρχει ἐν αὐτοῖς· ὅπερ εἶναι ἀδύνατον ἄνευ τῆς ἐννοίας τῆς ἀξίας, τῇ βοηθείᾳ τῆς ὁποίας ἑρμηνεύει αὐτά (5).

---

1) Max Weber : ἔνθ. ἀν. σελ. 214.

2) H. Richert : Der Gegenstand der Erkentnis σελ. 170, 189 κ. ἑξ.

3) H. Richert : Allgemeine Grundlegung der Philosophie σελ. 325. Κ.Τσάτσος : ἔνθ. ἀν. σελ. 32 κ. ἑξ. σελ. 42 κ. ἑξ.

4) «verstehend».

5) H. Richert : Allgemeine Grundlegung der Philosophie σελ. 332.

Καὶ ἐὰν παραδεχθῶμεν, ὅτι τὸ δίκαιον εἶναι ἔργον τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως (1), πάντως δι' αὐτοῦ ἐπιζητεῖται ἡ κατὰ τὸ δυνατὸν πραγματοποίησις ὡρισμένων νομικῶν ἀξιῶν καὶ ἀντικείμενα αὐτῶν τῶν ἀξιῶν εἶναι τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ.

Δὲν εἶναι δυνατόν, κατὰ τὴν γνώμην μας, ὅπως πράττει ὁ Max Weber, νὰ χωρίζωμεν αὐστηρῶς τὰς τρεῖς λειτουργίας τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ κατόπιν νὰ ἀποδίδωμεν εἰς τὰς ἐκ τῆς βουλήσεως προερχομένας πράξεις ὑποκειμενικὸν χαρακτῆρα, οὐχὶ δὲ ἀντικειμενικότητα καὶ λογικὴν ἀναγκαιότητα. Πολὺ ὀρθῶς ἰσχυρίζεται ὁ Windelband ὅτι αἱ τρεῖς ἐκεῖναι κύριαι λειτουργίαι τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς δὲν εἶναι μεμονωμέναι ἐνέργειαι (δυνάμεις), ἀλλὰ μᾶλλον διάφοροι, διαφόρως τονισμέναι χορδαὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ζωντανῆς ὑπάρξεως.

10. Καὶ ἐξ ἑνὸς ἄλλου σημείου καθίσταται δυνατὴ ἡ ἀντίκρουσις τῆς ἀντιλήψεως τοῦ Max Weber, ὡς πράττει καὶ ὁ Schwinge.

Ὁ Sigwart (2) γράφει ἐν τῇ Λογικῇ του: «δέον νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν μονομέρειαν, εἰς ἣν περιπίπτει κατὰ κανόνα ἡ θεωρητικὴ Λογική, δηλαδὴ ὅτι αὕτη λαμβάνει ὑπ' ὄψιν ἐκεῖνο μόνον τὸ εἶδος τοῦ σκέπτεσθαι, ὅπερ χρησιμεύει διὰ τὴν καθαρὰν θεωρητικὴν γνῶσιν, λησμονεῖ ὅμως τὸ ἕτερον εἶδος, ὅπερ δέον νὰ καθοδηγῇ ἡμᾶς ἐν τῷ πράττειν. Καὶ ὅμως ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν τοῦ σκέπτεσθαι αἱ πνευματικαὶ λειτουργίαι εἶναι κατ' οὐσίαν αἱ αὐταὶ καὶ οἱ σκοποὶ συμπίπτουν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔποψιν».

Ἡ σκέψις αὕτη τοῦ Sigwart εὑρίσκει παρὰ τῷ Heinrich Maier (3) συστηματικήν, ψυχολογικὴν ἀπόδειξιν (4). — Ὁ Maier εὑρίσκει παραλλήλως πρὸς τὸ γνωσιολογικῶς σκέπτεσθαι, ἓν δεύτερον εἶδος, τὸ συναισθηματικῶς σκέπτεσθαι (5). Διάφορος εἶναι ἡ σκέψις, ὅταν λέγωμεν π. χ. «ἀστράπτει», «βρέχει» κλπ. καὶ ἄλλου εἴδους, ὅταν ἀναζητῶμεν φῶς, ἅμα τῇ ἐλεύσει τοῦ σκότους. Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν ἔχομεν κρίσιν γνωσιολογικὴν βασιζομένην ἐπὶ μιᾶς ἐμπειρικῆς παρατηρήσεως, κατὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν ἔχομεν κρίσιν ἐπιθυμίας.

Ἡ Λογικὴ εἶναι κατὰ τὸν Maier: μία ἐπιστήμη κανόνων, οἵτινες προβλέπουν περὶ τοῦ ποῖον δέον νὰ εἶναι τὸ ὀρθῶς σκέπτεσθαι. Αὕτη

---

1) «ein Willenswerk».

2) Sigwart Logik: Bd. I σελ. 6 καὶ 9.

3) H. Maier: Logik und Psychologie σελ. 376 (Festschrift für Alois Riehl).

4) Χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ, ὅτι ὁ Maier εἶναι ἀντίθετος τῆς ἀξιολογικῆς θεωρίας. Καὶ αὐτὸς διὰ τῶν ψυχολογικῶν παρατηρήσεών του καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ λογικὴ ἀναγκαιότης ἐν τέλει εἶναι μία ἠθικὴ ἀναγκαιότης «immanent dem emotionalen Charakter des Denkens».

5) «dem erkennenden, dem urteilenden, dem kognitiven ein emotionales Denken».

ἐπεξεργάζεται τοὺς ἀνωτάτους κανόνας τῆς σκέψεως καὶ δι' αὐτῶν τὰ τελευταῖα λογικὰ ἰδανικά.

'Η ἐπιστημονικὴ αὕτη κατεύθυνσις δὲν ἰσχύει μόνον διὰ τὸ γνωσιολογικῶς σκέπτεσθαι, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ συναισθηματικῶς σκέπτεσθαι· «ὑπάρχουν λειτουργίαι τῆς σκέψεως, τοῦ νοῦ, αἱ ὁποῖαι δὲν συντελοῦν εἰς τὴν γνῶσιν, τῶν ὁποίων ὅμως παρ' ὅλον τοῦτο ἡ ἀποβολὴ ἐκ τοῦ πεδίου τῆς Λογικῆς δὲν εἶναι δεδικαιολογημένη».

Διὰ τῆς γνωσιολογικῆς σκέψεως ἐπιδιώκεται ἡ γνῶσις ἀντικειμένων τοῦ ἐμπειρικοῦ κόσμου (1). Τὸ συναισθηματικῶς σκέπτεσθαι προέρχεται ἐκ τοῦ κόσμου τῶν αἰσθημάτων, ἐκ τῆς βουλήσεως καὶ ἐπιδιώκει νὰ ἐκφράσῃ ἀκριβῶς ἓν αἴσθημα, μίαν ἐπιθυμίαν, μίαν προσταγήν. Τοῦ γνωσιολογικῶς σκέπτεσθαι ἀνταποκρίνονται πραγματικὰ ἀντικείμενα τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, τοῦ βουλητικῶς σκέπτεσθαι φανταστικὰ ἀντικείμενα, ἀντικείμενα ἐπιθυμιῶν, πίστεως κλπ., διὰ τὸ ὁποῖον ὅμως ἰσχύει ἡ αὐτὴ λογικὴ ἀναγκαιότης, οἵα καὶ διὰ τὸ γνωσιολογικῶς σκέπτεσθαι. «Ὅστις περὶ αὐτοῦ εἶναι πεπεισμένος, ὅτι λογικοὶ παράγοντες ἐπενεργοῦν ἐπὶ τῶν παραστάσεων, οὗτος θὰ ἀναγνωρίσῃ εὐκόλως, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν συναισθηματικῶν παραστάσεων, αἵτινες συνειδητοποιοῦν τὰ ἀντικείμενα τοῦ ἡμετέρου βούλεσθαι, ἐπιθυμεῖν, παρακαλεῖν, ἐπιτάσσειν, ἀπαγορεύειν, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται ἐν ἡμῖν διὰ τῶν αἰσθηματικῶν, μυθολογικῶν, θρησκευτικῶν εἰκόνων τῆς φαντασίας, μία λογικὴ πλοκὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδειχθῇ» (2).

'Αλήθεια ὑπάρχει μόνον ἐν τῷ γνωσιολογικῶς σκέπτεσθαι, διότι ἀλήθεια δὲν σημαίνει ἄλλο τι παρὰ ταὐτότης τῶν παραστάσεων πρὸς τὴν πραγματικότητα. 'Επίσης καὶ ἐπὶ τοῦ συναισθηματικῶς σκέπτεσθαι ἔχομεν ἀναπαράστασιν ἀντικειμένων, ἂν ὄχι πραγματικῶν, πάντως φανταστικῶν(3), τὰ ὁποῖα ἐν τούτοις δέον νὰ πραγματοποιηθοῦν. «Ὅπως ἡ πραγματικότης τῶν ἀντικειμένων τῆς γνώσεως ἀποδίδεται διὰ κρίσεων, αἵτινες ἔχουν ἀξιώσεις ἀληθείας, τοιουτοτρόπως προσλαμβάνει καὶ τὸ φανταστικόν, πιστευτόν, ἐπιθυμητὸν «εἶναι», ὡς ἀντικείμενον τῶν συναισθηματικῶν ποραστάσεων, λογικὴν μορφήν, ἥτις παραλλήλως πρὸς τὰς γνωσιολογικὰς κρίσεις περιέχει ἐν ἑαυτῇ ἀ λ ή θ ε ι α ν κ α ὶ λ ο γ ι κ ὴ ν ἰ σ χ ύ ν» (4).

Κατὰ ταῦτα αἱ πνευματικαὶ ἐπιστῆμαι, εἰς ἃς καὶ ἡ νομικὴ ὑπάγεται, ὡς ἀσχολούμεναι μὲ ἀνθρωπίνους πράξεις ἔχουν ἀνάγκην μιᾶς Λογικῆς, ἢ μᾶλλον μιᾶς μεθοδολογίας καὶ ὡς τοιαύτη χρησιμεύει ἡ Λογικὴ τοῦ συναισθηματικῶς σκέπτεσθαι. Αἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων, δι' ὧν ἐπιδιώκεται ἡ πραγματοποίησις ὡρισμένων σκοπῶν, ἰδεῶν, εἶναι ἀπόρροια τῆς ἀνθρωπίνης

1) «sie sucht die wahrheit erfassen des wirklichen Seins der Objekte».

2) H. Maier: Psychologie des emotionalen Denkens s. 2 καὶ ἑξ. (1908). 'Ακόμη: Rieffert: Logik σελ. 203 κ. ἑξ. im Lehrbuch der Philosophie Max Dessoirs Bd. II.

3) «wirklich sein sollende».

4) H. Maier: ἔνθ. ἀν. σελ. 5,47

βουλήσεως, δι' ἣν ἰσχύουν ἐξ ἴσου οἱ κανόνες τῆς Λογικῆς. Αἱ πνευματικαὶ ἐπιστῆμαι δὲν ἐνδιαφέρονται ἁπλῶς νὰ γνωρίσουν τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ κυρίως νὰ καθορίσουν τοὺς σκοπούς, τὰ ἰδανικά, τὰ ὁποῖα ἐκεῖναι ἐπιδιώκουν.

Ἡ ἐπιδίωξις τοιούτων ἰδανικῶν καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι δὲν ὑπόκειται εἰς λογικήν τινα ἀναγκαιότητα, πάντως διέπεται ὑπὸ μιᾶς ἠθικῆς ἀναγκαιότητος. Ἡ σκέψις, ἥτις ὡς περιεχόμενον ἔχει ἰδανικά, τῶν ὁποίων ἡ πραγματοποίησις ἐπιδιώκεται, διέπεται ὡς τοιαύτη ὑπὸ μιᾶς ἠθικῆς ἀναγκαιότητος· δηλαδὴ ἀποτελεῖ λογικὴν ἀναγκαιότητα τὸ ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη σκέψις στηρίζεται ἐπὶ ἰδανικῶν, τὰ ὁποῖα δέον νὰ πραγματοποιηθοῦν, ὅπως εἶναι ἠθικὴ ἀναγκαιότης ἡ προσπάθεια τῆς σκέψεως ὅπως συλλάβῃ τὴν ἀπόλυτον ἀλήθειαν. Ἀμφότερα δὲ ἀπορρέουν ἐκ τοῦ συναισθηματικῶς σκέπτεσθαι(6).

Μὲ ἄλλους λόγους τόσον ὁ Rickert, ὅσον καὶ ὁ Heinrich Maier ἀντιτίθενται τοῦ Max Weber παραδεχόμενοι ὅτι καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν περιπτώσεων τῆς ἐκλογῆς τῶν ἰδανικῶν ἡ βούλησις δὲν ἐνεργεῖ αὐθαιρέτως κατὰ τὴν ὑποκειμενικὴν αὐτῆς κρίσιν καὶ διάθεσιν, ἀλλὰ ἂν μὴ μετὰ λογικῆς, πάντως μετὰ ἠθικῆς ἀναγκαιότητος. Ὑπάρχει κατὰ βάσιν εἷς ἠθικὸς λόγος διὰ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἐκλογὴν ἑνὸς ἰδανικοῦ ὑπὸ τῆς ἀτομικῆς βουλήσεως καὶ τοῦτο ἔχει ἀντικειμενικήν, «ἀποδεικτικὴν» ἀξίαν. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ Rickert καὶ Maier συνίσταται ἐν τούτῳ: ὅτι ὁ Rickert ἐξετάζει τὴν ἠθικὴν ἀναγκαιότητα ἀπὸ ἀπόψεως γνωσιολογικῆς, ἐνῷ ὁ Maier ἀπὸ ἀπόψεως ψυχολογικῆς. Ἡ ἔρευνα τοῦ Maier ἀποτελεῖ τὸ προπαρασκευαστικὸν στάδιον τρόπον τινὰ διὰ τὴν ἄλλην γνῶσιν. Ὁ Maier εὑρίσκει τὸ δέον ἐν αὐτῷ τῷ κόσμῳ τῶν αἰσθημάτων, ἐνῷ ὁ Rickert εὑρίσκει τὴν ἀξίαν πέρα τῆς βουλήσεως, ὑπερβατικῶς (7).

---

6) «Das Streben nach logisch-notwendigem Denken ist nichs selbst logisch notwendig. Ist aber nicht logisch notwendig, so ist es doch sittlich notwendig. Der Denkakt in welchem notwendiges und allgemeingültiges Denken als Ideal, das verwirhlicht werden soll, gedacht wird, hat als solcher ethische Evidenz, d.h. die logische Notwendigkeit des auf ethische Daten gegründeten Denkens. Ist aber auch das Denken des Ideals nicht absolut notwendig: das Streben selbst ist es; denn dieses ist eine sittliche Notwendigkeit». Κατὰ ταῦτα λέγεται ὑπὸ τοῦ Maier εἰς ἄλλην σελίδα: «Es ergibt sich in der Logik ein System idealler Formen des kognitiven Denkens. Entfaltet werden dieselben in Normgesetzen, die ihrerseits emotionale Sätze mit emotionaler Geltung sind». «Die logischen Normgesetze sind in der Tat etwas apodiktisch notwendiges. Sie schreiben ja die Bedingungen vor, die unbedingt erfüllt werden müssen, wenn vollkommene wahrheit der Urteile erreicht werden soll. Dass aber diese vollkommene Wahrheit erreicht werden soll, ist durch die Wahrheitsnorm verlangt und das Sollen der wahrheitsnorm selbst ist eine sittliche Notwendigkeit, die eine unbedingte also apodiktische ist» Heinrich Maier: ἔνθ. ἀν. σελ. 340.

7) «Tranzendentalpsychologie».

Οὕτω συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς κανόνας τοῦ δικαίου. Περιεχόμενον τῶν κανόνων τοῦ δικαίου δὲν εἶναι παρὰ ὡρισμένοι σκοποί, οἵτινες δέον νὰ πραγματοποιηθοῦν. Οἱ σκοποὶ οὗτοι εἶναι ἀντικείμενον τῶν συναισθηματικῶν παραστάσεων τῆς ἐπιθυμίας, τῆς πίστεως κλπ.

Οἱ κανόνες τοῦ δικαίου εἶναι κατὰ τὸν Maier προσταγαὶ τοῦ νομοθέτου, διὰ τῶν ὁποίων ἀταιτεῖται παρὰ τῶν ἀνθρώπων ὡρισμένη συμπεριφορά (1), «ὁ νομοθέτης ἐπιζητεῖ παρὰ τοῦ λαοῦ ὑπὸ ὡρισμένας περιστάσεις ὡρισμένην συμπεριφοράν, ὡρισμένας πράξεις ἢ παραλείψεις. Αἱ παραστάσεις αὐτῶν τῶν ἐπιθυμητῶν ἀντικειμένων ἐκφράζονται διὰ νομοθετικῶν προσταγῶν. Αὐτοὶ εἶναι οἱ πραγματικοὶ κανόνες τοῦ δικαίου» (2).

Αἱ νομικαὶ διατάξεις εἶναι βουλητικαὶ πράξεις. Κατανοοῦνται πλήρως, ὅταν γνωρίζωμεν τοὺς σκοποὺς αὐτῶν, τοὺς ὁποίους ἐπιδιώκουν νὰ πραγματοποιήσουν. Ἡ ἐπιδίωξις σκοπῶν, ἰδανικῶν ὑπὸ τοῦ νομοθέτου, ὁσονδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἐλευθέρα, πάντως καὶ αὕτη διέπεται ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀξιωμάτων τῆς Λογικῆς: ὑπὸ τοῦ ἀξιώματος τῆς ταὐτότητος, τῆς ἀντιφάσεως, τῆς τοῦ τρίτου ἢ μέσου ἀποκλείσεως καὶ ὑπὸ τῶν κανόνων τοῦ συλλογισμοῦ (3). Καὶ ἐπὶ τῶν ἀξιολογικῶν κρίσεων τοῦ νομοθέτου, ἂν καὶ αὗται εἶναι ἀπόρροια τῆς βουλήσεως καὶ τοῦ συναισθηματικῶς σκέπτεσθαι, ἰσχύουν οἱ κανόνες τῆς Λογικῆς.

Τὸ τελικὸν συμπέρασμα τῆς ὅλης ἀναπτύξεως εἶναι: ἡ νομικὴ ἐπιστήμη ἀνήκει εἰς τὰς πνευματικὰς - κοινωνικὰς ἐπιστήμας καὶ ἀκολουθεῖ τὴν μέθοδον αὐτῶν ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῆς νομικῆς πραγματικότητος· δηλαδὴ «γενικοποιεῖ», ὅταν πρόκειται νὰ συστηματοποιήσῃ τὸ δίκαιον, «ἰδιοποιεῖ» ὅταν ζητῇ νὰ ὁρίσῃ ἀκριβῶς τὰς ἐννοίας ἑκάστου θεσμοῦ. Εἰδικώτερον ἐν τῷ εἰδικῷ μέρει τοῦ ποινικοῦ Δικαίου ἀκολουθοῦμεν τὴν αὐτὴν μέθοδον, δηλαδὴ «ἰδιοποιοῦμεν», ἐξατομικεύομεν, ὅταν θέλωμεν νὰ προσδιορίσωμεν τὸ ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ἐννοίας ἑκάστου ἐγκλήματος. Διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἔχομεν ἀνάγκην κριτηρίου τινός, ἵνα διακρίνωμεν τὰ οὐσιώδη τῶν ἐπουσιωδῶν γνωρισμάτων, καὶ ὡς τοιοῦτον χρησιμεύει πρωτίστως ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου καὶ αἱ κοινωνικαὶ ἀξίαι, ὧν τὴν προστασίαν ἔχει ἀναλάβει τὸ δίκαιον.

Μὲ ἄλλους λόγους, δικαστὴς καὶ ἑρμηνευτὴς ζητοῦν νὰ κατανοήσουν τὴν νομικὴν πραγματικότητα οὐχὶ ἱστορικῶς, ἐμπειρικῶς, οὔτε κοινωνιολογικῶς, οὐδὲ ψυχολογικῶς, ἀλλὰ μόνον ἀξιολογικῶς, τελεολογικῶς καὶ δὴ

---

1) «sie sind Begehrunsgvorstellungen und sie stellen ein Seinsollendes vor».

2) Heinrich Maier: Psychologie des emotionalen Denkens σελ. 779,730. «Das Recht ist eines der Hauptgebiete volitiv-emotionalen Denkens, daher haben seine Produkte auch dann logischen Charakter, wenn sie auch auf Willensentscheidungen (Werturteile) zurückführen sind». Schwinge . ἔνθ. ἀν. σελ. 65.

3) Ernst Beling: Methodik der Gesetzgebung (1922) σελ. 4,5 κ. ἑξ.

μετὰ πάσης λογικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναγκαιότητος. Ὁσονδήποτε καὶ ἂν εἶναι ζήτημα ὑποκειμενικόν, προσωπικῆς πίστεως καὶ «αἰσθήματος», ζήτημα ἀτομικῆς βουλήσεως: ποῖαι ἀξίαι ὑφίστανται διάθλασιν ἐν τῷ κατόπτρῳ τῆς ψυχῆς ἑκάστου, πάντως καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἰσχύουν οἱ κανόνες τῆς Λογικῆς.

Ἔχοντες ὡς «ἰθύνουσαν ἀρχὴν» τὴν ἰδέαν τοῦ δικαίου ἐπιζητοῦμεν διὰ τῆς βιώσεως νὰ κατανοήσωμεν τὴν νομικὴν πραγματικότητα, νὰ ἀνασύρωμεν ἐξ αὐτῆς οὐχὶ μίαν οἱανδήποτε ἠθελημένην ἔννοιαν φυσικοῦ τινος προσώπου, ἀλλὰ τὴν ἀντικειμενικὴν βούλησιν τοῦ αἰωνίου νομοθέτου.

Ὁ Gustav Radbruch γράφει ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ δικαίου, ὅτι ἡ νομικὴ ἐπιστήμη κατανοεῖ, ἐξωτομικεύει, ἀξιολογεῖ. «Ἡ νομικὴ ἐπιστήμη κατανοεῖ, ἐφ' ὅσον δὲν περιορίζεται εἰς τὴν ἀνακάλυψιν μιᾶς οἱασδήποτε ἠθελημένης ἐννοίας, ἀλλὰ ζητεῖ νὰ εὕρῃ τὴν ἀντικειμενικῶς ἰσχύουσαν σημασίαν τῶν νόμων. Οἱ νόμοι ἐξ ἄλλου εἶναι κατηγορηματικαὶ προσταγαί. Αἱ προσταγαὶ ἀπορρέουν ἐκ τῆς βουλήσεως καὶ τὴν ἀντικειμενικὴν σημασίαν αὐτοῦ τοῦ ἠθελημένου ἐκφράζει τὸ δέον..... Ἀντικείμενον τῆς νομικῆς ἐπιστήμης εἶναι πραγματικότητες, νομικαὶ κατηγορηματικαὶ προσταγαί, βουλητικαὶ διατάξεις· ἐπειδὴ δὲ τῶν διατάξεων τούτων δὲν ἀναζητεῖται ἡ πραγματικὴ ἔννοια ἀλλ' ἡ ἀντικειμενικὴ αὐτῶν σημασία, διὰ τοῦτο ἐρευνῶνται ἀξιολογικῶς, ὡς δεοντολογικαὶ διατάξεις.

Τὸ δέον ἐκφράζει τὴν ἰδέαν τοῦ δικαίου, τὴν ἰδέαν τῆς δικαιοσύνης, ἥτις δὲν ἀνήκει εἰς τὸν ἐμπειρικὸν κόσμον, ἀλλ' ἐπέκεινα αὐτοῦ, εἰς τὸν κόσμον τῶν ἀξιῶν· ὅμως αὕτη σχετίζεται μετὰ τῆς πραγματικότητος, ἐφ' ὅσον ζητεῖ νὰ φέρῃ τάξιν καὶ ῥυθμὸν εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωήν. Ἐξ ἑνὸς ἄλλου ἀνωτέρου κόσμου κρατεῖ ἡ ἰδέα τῆς δικαιοσύνης τὸ κάτοπτρον διὰ τοὺς δικαστὰς καὶ τοὺς νομοθέτας.

Γ'. Παραδείγματα.

Ταῦτα ὅσον ἀφορᾷ τὴν θεωρίαν τοῦ «ἐννόμου ἀγαθοῦ» χρησιμεύοντος ὡς «ἰθύνοντος κριτηρίου» διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν νομικῶν ἐννοιῶν ἐν τῷ ποινικῷ Δικαίῳ.

Νῦν, διὰ συγκεκριμένων παραδειγμάτων θὰ καταστήσωμεν φανερόν, τίνι τρόπῳ ἐργαζόμεθα ἐν τῇ πράξει ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἄνω ἀρχῆς.

1) Ὡς τοιοῦτον παράδειγμα χρησιμεύει ἡ παρ. 284 τοῦ γερμ. Π.Κ. ἥτις πραγματεύεται περὶ «τυχηρῶν παιγνίων» (1). Γεννᾶται τὸ ζήτημα πῶς δέον νὰ ὁρίσωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ «τυχηροῦ παιγνίου», ὥστε νὰ γνωρίζωμεν ἀκριβῶς τὰς εἰς αὐτὴν ὑπαγομένας περιπτώσεις. Ἐὰν ὁρίσωμεν ταύτην εὐρέως, τότε συμπεριλαμβάνομεν ὅλα τὰ εἴδη τῶν παιγνίων, τῶν ὁποίων ἡ

1) «Glückspiel»

ἔκβασις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς τύχης καὶ οὐχὶ ἐκ γνώσεων ἢ ἐπιτηδειότητος τῶν μερῶν (1). Ὑπὸ τὴν στενὴν σημασίαν τῆς λέξεως σημαίνει «παίγνιον» τὴν ἐπιδίωξιν οἰκονομικοῦ κέρδους, «τὸ ἀντικείμενον τοῦ παιγνίου ἀντιπροσωπεύει μίαν περιουσιακὴν ἀξίαν» (2), ὁπότε αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἐξαιροῦνται τὰ χάριν διασκεδάσεως παίγνια, «τῆς ἐννοίας τοῦ τυχηροῦ παιγνίου ἐξαιροῦνται τοιαῦτα παίγνια, τὰ ὁποῖα κατὰ τὰς κοινωνικὰς ἀντιλήψεις δὲν ἔχουν χρηματικὴν σπουδαιότητα, ἀλλὰ πρόκειται περὶ ἀθώου διασκεδαστικοῦ μέσου τῶν κοινωνικῶν συναναστροφῶν».

Τὸ γερμανικὸν Ἀκυρωτικὸν (3) προὐτίμησε τὴν δευτέραν σημασίαν, «διότι μόνον ἐπ' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τῶν τυχηρῶν παιγνίων ἐπέρχονται αἱ ἐπιβλαβεῖς συνέπειαι διὰ τὴν ἠθικὴν καὶ οἰκονομικὴν ὑπόστασιν τῶν μερῶν. Ἐξ αὐτοῦ παρακινούμενος ὁ νομοθέτης ἔθεσεν ὡρισμένους περιορισμοὺς ἐπὶ τῶν τυχηρῶν παιγνίων».

Διὰ τὸν Schwinge τὸ πρᾶγμα εἶναι φανερόν· ὅτι δηλαδὴ ὁ *πρακτικὸς σκοπός*, τὸ *προστατευόμενον συμφέρον* ὡδήγησε τὸν ἀνώτατον δικαστὴν εἰς τὸ νὰ ἑρμηνεύσῃ τοιουτοτρόπως τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐν λόγῳ ἄρθρου. Ἐὰν ὅμως «τὸ συμφέρον» ἦτο τὸ διακριτικὸν γνώρισμα τῆς ἐννοίας ταύτης, τότε θὰ ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν γνώμην τῆς ἀναιρεθείσης ἀποφάσεως, καθ' ἣν ἐθεωρήθη ὡς στοιχεῖον τοῦ τυχηροῦ παιγνίου, τὸ κατὰ πόσον τὸ ἀπωλεσθὲν χρηματικὸν ποσὸν ἦτο διὰ τὰ μέρη ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς αὐτῶν καταστάσεως σημαντικόν (4). Διὰ τὸ γερμανικὸν Ἀκυρωτικὸν δὲν ἔχει σημασίαν «ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις ἑκάστου παίκτου, καὶ πρὸ παντὸς ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ἡ ἀπώλεια χρηματικοῦ τινος ποσοῦ εἶναι δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὴν οἰκονομικήν του εὐεξίαν ἄνευ σημασίας καὶ βλαβερῶν συνεπειῶν».

Καθ' ἡμᾶς οὐσιῶδες γνώρισμα τῆς ἐννοίας τοῦ τυχηροῦ παιγνίου εἶναι ἡ οἰκονομικὴ καὶ ἠθικὴ ἀξία, ἥτις δι' αὐτοῦ προσβάλλεται. Ἐκεῖνο ὅπερ ὦθησε τὸν νομοθέτην πρὸς θέσπισιν μιᾶς τοιαύτης διατάξεως, δι' ἧς ἀπαγορεύονται τὰ τυχηρὰ παίγνια, ἦτο ἡ πρόθεσίς του, ὅπως ἀποτρέψῃ τὸ πάθος τοῦ παίζειν ἐξ αἰτίας τῶν βλαβερῶν οἰκονομικῶν καὶ ἠθικῶν συνεπειῶν διὰ τὸν πολίτην καὶ τὴν κοινωνίαν ὁλόκληρον(5). Μὲ ἄλλους λόγους μία γενικὴ ἀξία *ἀπορρέουσα ἐκ τῶν κοινωνικῶν ἀντιλήψεων τῆς ἐποχῆς*, ὡδήγησε τὸν νομοθέτην εἰς τὴν θέσπισιν μιᾶς τοιαύτης διατάξεως καὶ αὕτη δέον νὰ χρησιμεύῃ ὡς ὁδηγὸς εἰς τὸν ἑρμηνευτὴν τοῦ δικαίου.

---

1) «seine spezifische Eigentümlichkeit besteht darin, dass der Ausfall ganz oder doch wesentlich vom Zufall abhängt» Frank: Strafrecht σελ. 670.

2) Ἀποφ. γερμ. Ἀκυρωτικοῦ ὑπ' ἀριθ. 87 σελ. 342 τομ. 18.

3) Ἀποφ. ὑπ' ἀριθ. 26 σελ. 74 τομ. 6. Ἴδε Eduard Kohlrausch: Strafgesetzbuch (1938) σελ. 492 κ. ἑξ.

4) Ἀποφ. γερμ. Ἀκυρωτικοῦ ὑπ' ἀριθ. 87 σελ. 344 τομ. 18.

5) Ἴδε Liszt - Schmidt: Lehrbuch des Strafrechts σελ. 657 ff. καὶ Frank: Strafrecht Enl. II zu § 284.

2. Έτερον παράδειγμα είναι ὁ προσδιορισμὸς τῆς ἐννοίας «σιδηρόδρομος» τοῦ ἄρθρου 315 τοῦ γερμ. Π. Κ. Τὸ γερμανικὸν 'Ακυρωτικὸν ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 111 ἀποφάσει του(1) ἀποφαίνεται ὡς ἑξῆς περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ σιδηροδρόμου: «ὡς σιδηρόδρομος ὑπὸ τὴν εὐρεῖαν σημασίαν τῆς λέξεως θεωρεῖται ἡ ὁδὸς ἐπὶ τῆς ὁποίας κυκλοφοροῦν ὀχήματα, οὐχὶ ἐλευθέρως ἐφ' ὅλων τῶν μερῶν τοῦ πλάτους αὐτῆς, ἀλλ' ἀποκλειστικῶς ἐπὶ ὡρισμένων σιδηροτροχιῶν πρὸς μεταφορὰν ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων».

Ὑπὸ τὴν στενὴν σημασίαν τῆς λέξεως σημαίνει σιδηρόδρομος: ὄχημα κινούμενον ἐπὶ σιδηροτροχιῶν διὰ μηχανικῆς δυνάμεως(2). Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ὑπάγονται τόσον ὁ ἠλεκτρικὸς σιδηρόδρομος, ὅσον καὶ οἱ τροχιόδρομοι, οἱ ἐναέριοι σιδηρόδρομοι (3) κλπ. Ὑπὸ τὴν στενωτέραν σημασίαν τῆς λέξεως ὀνομάζομεν σιδηρόδρομον μόνον τὰ δι' ἀτμοῦ κινούμενα ὀχήματα. Τὸ γερμανικὸν 'Ακυρωτικὸν ἀκολουθεῖ μέσην ὁδὸν καὶ ὀνομάζει σιδηρόδρομον πᾶν τὸ κινούμενον διὰ μηχανικῆς δυνάμεως.

Ἐφ' ὅλων τούτων τῶν διακρίσεων χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ἐννοίας «σιδηρόδρομος» εἶναι ἡ ταχύτης, ἡ δι' αὐτῆς ἀναπτυσσομένη μεγάλη φυσικὴ δύναμις, ἐφ' ἧς δὲν δύναται νὰ κυριαρχήσῃ ἀποτόμως, ὅταν παραστῇ ἀνάγκη, ἡ ἀνθρωπίνη βούλησις καὶ ἐξ αἰτίας τούτου τὸ ἐπικίνδυνον τῶν τοιούτων μεταφορικῶν μέσων διὰ τὴν ἀξίαν τῆς ζωῆς καὶ τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν ἐν περιπτώσει διαταράξεως τῆς κανονικῆς αὐτῶν λειτουργίας. Αὐτὸ εἶναι τὸ οὐσιῶδες γνώρισμα τῆς ἐννοίας ταύτης τοῦ νόμου καὶ οὐχὶ τὸ εἶδος τῆς κινητηρίου δυνάμεως τῶν μεταφορικῶν τούτων μέσων, ὅπερ ἄλλωστε δὲν ἀντίκειται καὶ πρὸς τὸ γράμμα αὐτοῦ, οὐδὲ ἐμμέσως συνάγεται, ὅτι ἓν μόνον εἶδος κινητηρίου δυνάμεως εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὁ συντάκτης τοῦ νόμου καὶ ὅτι δέον ἐπ' αὐτῶν μόνον τῶν περιπτώσεων νὰ ἔχῃ ἐφαρμογήν. «Ὁ συντάκτης τοῦ νόμου δὲν δύνατο ἐκ τῶν προτέρων νὰ προσδιορίσῃ τὴν πλουσίαν ποικιλίαν τῆς ζωῆς. Ὁ νόμος ἰσχύει δι' ὅλας τὰς περιπτώσεις, ἐφ' ὧν ἁρμόζει κατ' ὀρθὴν ἑρμηνείαν, ἀδιαφόρων ἐὰν ὁ νομοθέτης ἐσκέφθη αὐτὰς ἢ μή· ὁπότε ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δὲν ἔχομεν ἀναλογικήν, ἀλλ' ἄμεσον ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου» (4).

Ἀπόδειξιν περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς ἀνωτέρω γνώμης ἀποτελεῖ ἡ ὑπ' ἀριθ. 66 ἀπόφασις τοῦ γερμανικοῦ 'Ακυρωτικοῦ(5), ἥτις ἐξαιρεῖ τῆς ἐννοίας τοῦ νόμου τοὺς δι' ἵππων κινουμένους τροχιοδρόμους, ἀκριβῶς ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἐπ' αὐτῶν ἡ διακοπὴ τῆς κινήσεως εἶναι εὐκολωτέρα» ἢ ἐπὶ τῶν δι' ἀτμοῦ καὶ μηχανικῆς δυνάμεως κινουμένων καὶ ὅτι δὲν δύναται

---

1) Τόμος 12 ποινικῶν ἀποφάσεων τοῦ γερμ 'Ακυρωτικοῦ.

2) Ἀποφ. ὑπ' ἀριθ. 9 σελ. 33, τόμ. 11.

3) Ἀποφ. γερμ. 'Ακυρωτικοῦ τόμ. 16 σελ. 431.

4) Ἴδε Frank: Strafgesetzbuch: 18 Aufl. σελ. 730 μετὰ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας.

5) Τόμος 12 σελ. 205.

νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἐξαιρετικῶς ἐπικινδύνου μεταφορικοῦ μέσου διὰ τὴν ζωήν, τὴν ὑγείαν καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν, ἐν περιπτώσει διαταράξεως τῆς κανονικῆς λειτουργίας αὐτῶν. Ἀκριβῶς, τὸ ἐξαιρετικῶς ἐπικίνδυνον διὰ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα «ἔδωσεν ἀφορμὴν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς γενικῆς ἀσφαλείας νὰ θέσῃ ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν τοῦ ποινικοῦ νόμου τοὺς οὕτω πως λειτουργοῦντας σιδηροδρόμους».

Καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς περιπτώσεως τὸ ἐπικίνδυνον διὰ τὴν εὐημερίαν τῆς κοινωνίας (1) τῶν μεταφορικῶν τούτων μέσων ἀποτελεῖ τὸ οὐσιῶδες χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ἐννοίας τοῦ σιδηροδρόμου· τὰ ἄλλα, ἤτοι : ἡ ταχύτης, τὸ εἶδος τῆς κινητηρίου δυνάμεως, τὸ ὅτι δέον νὰ κινοῦνται ἐπὶ μονίμων σιδηροτροχιῶν, εἶναι δευτερευούσης σημασίας. Δηλαδὴ καὶ πάλιν μία γενικὴ ἀξία προσδιορίζει τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου καὶ οὐχὶ συγκεκριμένον τι συμφέρον.

3. Τρίτον παράδειγμα εἶναι ὁ καθορισμὸς τῆς ἐννοίας τοῦ «ἁλιεύειν» (2). Ζήτημα γεννᾶται, καθὼς λέγει ὁ Frank (3), ἐὰν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν «ἁλιεύειν» ἐννοεῖται ἁπλῶς τὸ ψάρευμα ἰχθύων ἢ καὶ ἄλλων θαλασσίων ζώων. Ἡ κρατοῦσα γνώμη ἀσπάζεται τὴν δευτέραν εὐρεῖαν σημασίαν τῆς λέξεως καὶ συνεπῶς ἀπαγορεύεται ἀκόμη, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἄνω διατάξεως, τὸ συλλέγειν κογχύλια, μαργαρίτας, ὄστρακα κλπ.

Τὴν γνώμην ταύτην ἀκολουθεῖ καὶ τὸ γερμανικὸν Ἀκυρωτικὸν μὲ τὴν ἑξῆς δικαιολογίαν : «κατὰ τῆς στενῆς ἑρμηνείας.... ὁμιλεῖ ἀποφασιστικῶς ὁ σκοπὸς τοῦ νόμου.... ἄλλη διάφορος ἐκδοχὴ θὰ ἐφαίνετο ἐλλειπὴς καὶ ἀνεπαρκὴς πρὸς προστασίαν τῆς ἁλιείας ἀπὸ πάσης ἀδικαιολογήτου προσβολῆς.... ἐξ ἄλλου στερούμεθα ἐσωτερικοῦ τινος δικαιολογητικοῦ λόγου, ὅτι ὁ νομοθέτης τοιοῦτόν τι ἠθέλησεν» (4).

Οὕτως ἀντιλαμβάνεται τὴν ἔννοιαν ταύτην τοῦ νόμου καὶ ὁ Frank, ὅτι δηλαδὴ τὴν εὐρεῖαν ἑρμηνείαν ἐπιβάλλει ὁ σκοπὸς τοῦ νόμου ἐν συνδυασμῷ εἰδικῶς ἐνταῦθα πρὸς τὴν συνήθη σημασίαν τῆς λέξεως «ἁλιεία μαργαριταριῶν» (5).

Καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς περιπτώσεως τὴν τελευταίαν λέξιν δίδει γενική τις ἀρχὴ τοῦ δικαίου, ἥτις ἐπιβάλλει τὴν προστασίαν ὅλων τῶν οἰκονομικῶν ἀξιῶν.

---

1) «die Gemeingefährlichkeit», «das Gemeinwohl» εἶναι ἡ «Cesetzgeberischergrund». Ἴδε καὶ τὴν νεωτέραν τροποποίησιν τοῦ ἀρθ. 315 γερμ. Π. Ν. ἐν Kohlrausch : Strafgesetzbuch σελ. 524 (1938).

2) Ἄρθ. 296 τοῦ γερμ. Π. Ν. : «ὅστις ἄνευ δικαιώματος ἁλιεύει....».

3) Frank : ἔνθ. ἀν. σελ. 691.

4) Ἀπόφασις ὑπ' ἀριθ. 39 τόμος 17.

5) «Perlfischerei».

4) Ἕτερον παράδειγμα ἀποτελεῖ ὁ ὁρισμὸς τῆς ἐννοίας «γονεῖς» προκειμένου περὶ μαστροπείας καὶ ἁρπαγῆς ἀνηλίκου παιδός (1) Διὰ τῆς λέξεως «γονεῖς» νοοῦμεν τόσον τοὺς φυσικούς, ὅσον καὶ τοὺς θετούς, τοὺς μητριούς, ἀκόμη καὶ τοὺς πάππους, τοὺς πενθερούς. Ὁ Frank (2) ἀποφαίνεται μόνον ὑπὲρ τῶν φυσικῶν γονέων στηριζόμενος εἰς τὸ ἄρθρον 174 παρ. 1, διότι «ἄλλη εὐρυτέρα ἐκδοχὴ θὰ ἀπετέλει ἀπηγορευμένην ἀναλογίαν». Ἄλλοι ὅμως συγγραφεῖς, ὡς καὶ τὸ γερμανικὸν Ἀκυρωτικὸν διὰ πολλῶν ἀποφάσεών του(3), συμπεριλαμβάνουν καὶ τοὺς θετοὺς γονεῖς, τοὺς μητριοὺς κλπ., «διότι καὶ δι' αὐτοὺς ἰσχύει κατὰ κανόνα ὁ αὐτὸς ἰσχυρὸς δεσμὸς μεταξὺ γονέως καὶ τέκνου, οἷος ὑπάρχει ἐπὶ τῶν φυσικῶν γονέων. Μεταξὺ μητριῶν καὶ προγονῶν ὑπάρχει ἀφ' ἑνὸς ἓν αἴσθημα σεβασμοῦ, ἀφ' ἑτέρου σχέσις τις ἐξουσίας καὶ ὑποταγῆς, ὅσονδήποτε ἀσθενὴς καὶ ἂν εἶναι αὕτη... κατ' ἀκολουθίαν καὶ εἰς τοὺς μητριοὺς ἐπιβάλλεται ἡ ἠθικὴ ὑποχρέωσις νὰ μὴ ἐπιχειροῦν, ὅ,τι ἀντιβαίνει εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ τέκνου, ἀκόμη νὰ ἀποφεύγουν πᾶσαν πρᾶξιν ἔχουσαν φθοροποιὸν ἠθικὴν ἐπίδρασιν ἐπ' αὐτοῦ» (4).

Ἀντικείμενον συνεπῶς καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τῆς νομικῆς προστασίας δὲν εἶναι συγκεκριμένον τι ἔννομον ἀγαθόν, ἀλλ' ἡ ἠθικὴ ἀξία, ἥτις ἀποδίδεται ὑπὸ τῆς πολιτείας καὶ ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ δικαίου ἐπὶ τῆς σχέσεως ταύτης μεταξὺ γονέως καὶ τέκνου. Εἶναι ὁ ἠθικὸς ῥυθμός, ὅστις δέον νὰ διέπῃ τὰς σχέσεις γονέων καὶ τέκνων. Ἀκόμη μεταξὺ ἐπιτρόπου καὶ τέκνου δημιουργεῖται μία σχέσις, ἥτις κατὰ τὴν κοινὴν ἀντίληψιν καὶ συμφώνως πρὸς τὰ ἤθη ὁμοιάζει πρὸς τὴν σχέσιν φυσικῶν γονέων καὶ τέκνων, ὥστε καὶ αὕτη νὰ ἀποτελῇ διαρκῆ, ἠθικόν, ἰσάξιον δεσμὸν μεταξὺ τῶν μερῶν (5).

5. Πέμπτον παράδειγμα παρέχει τὸ ἄρθρον 253 καὶ 259 τοῦ γερμανικοῦ Π. Κ. περὶ ἐκβιάσεως. Ἐπὶ τῆς περιπτώσεως ταύτης γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, ἐὰν πρόκειται περὶ ἀδικήματος κατὰ τῆς περιουσίας ἢ κατὰ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας. Ἐκ τοῦ γράμματος τοῦ νόμου δὲν διακρίνεται σαφῶς, ἐὰν τὸ ὑπ' αὐτοῦ προστατευόμενον εἶναι τὸ περιουσιακὸν στοιχεῖον. Ὁ Frank παραδέχεται ὅτι τρία εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ ἀδικήματος τούτου: παραβίασις τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, προσβολὴ τῆς περιουσίας καὶ ἄδικος πλουτισμός (6). Διότι, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μόνον τὸ

---

1) Ἴδε ἄρθ. 181 § 2 καὶ 255 τοῦ γερμ. Π. Ν.

2) Frank: ἔνθ. ἀν. σελ. 405 καὶ 498.

3) Ἴδε ἀποφάσεις γερμ. Ἀκυρωτικοῦ τόμ. 6 σελ.338, τόμ. 21 σελ. 257, τόμ. 62 σελ. 114.

4) Ἀπόφασις ὑπ' ἀριθ. 112 τόμ. 6 σελ. 338.

5) Ἴδε ἀποφάσεις τοῦ γερμ. Ἀκυρωτικοῦ ὑπ' ἀριθ. 56 τόμ. 48 σελ. 198, ὑπ' ἀριθ. 42 τόμ. 46 σελ. 150, ὑπ' ἀριθμ. 66 τόμ. 36 σελ. 185 καὶ ἄρθ. 1601,1627,1631 τοῦ γερμ. Ἀστικοῦ Κώδικος.

6) «Freiheitsdelikt, Vermögensdelikt, und Bereicherungsdelikt».

περιουσιακὸν στοιχεῖον, ὡς πράττουν μερικοί (1), τότε δέον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι διαπράττει ἐκβίασιν ὁ ποιμὴν ἐκεῖνος, ὅστις ἀναγκάζει τὸν εἰς περίπατον ἐξελθόντα κτηνίατρον νὰ θεραπεύσῃ τὴν ἀσθένειαν τοῦ ποιμνίου του. Παραβίασις προσωπικῆς ἐλευθερίας ὑπάρχει ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει, δὲν ἔχομεν ὅμως βλάβην ξένης περιουσίας, διότι ὁ κτηνίατρος εὑρίσκετο ἐν περιπάτῳ καὶ συνεπῶς οὐδενὸς περιουσιακοῦ στοιχείου ἐστερήθη. «Διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἐλευθερίας ἀνάγκη νὰ ἐπέλθῃ προσβολὴ τῆς περιουσίας ἄλλου προσώπου καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς περιουσιακῆς προσβολῆς νὰ περιποιῆται τῷ δράστῃ ἢ τρίτῳ τινὶ παράνομον ὄφελος» (2).

Ἐπὶ πλέον : ἐκ τοῦ γράμματος τοῦ νόμου δὲν συνάγεται τὸ εἶδος τῆς βίας, ἥτις ἀπαιτεῖται πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ ἐγκλήματος. Τοῦτο ὅμως συνάγεται ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀδικήματος, ὡς ἀδικήματος κατὰ τῆς ἐλευθερίας. Ὡς βία θεωρεῖται, ὅ,τι συντελεῖ πρὸς δέσμευσιν τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, «ὅτι μόνον ἐκεῖναι αἱ ἀπειλαὶ νοοῦνται, διὰ τῶν ὁποίων συντελεῖται περιορισμός τις τῆς ἐλευθερίας. Ἐξ ὁλοκλήρου ἐλεύθερος οὐδέποτε εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Πάντοτε ὑπάρχει τι, ὅπερ τὸν ἐμποδίζει νὰ εἶναι αὐτεξούσιος εἰς τὰς ἀποφάσεις του. Ὁ νόμος, λέγει ὁ Frank (3), δὲν παρέχει εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐλευθερίαν πλέον ἐκείνης, ἧς οὗτος ἀπολαύει. Ἁπλῶς θέλει νὰ προφυλάξῃ αὐτὸν τῆς ἀσυνήθους ἐπιβολῆς κατὰ τῆς ἐλευθερίας του». Κατ' ἀκολουθίαν ὅταν πρόκειται περὶ «κακοῦ συνήθους, τῆς καθημενῆς ζωῆς καὶ τῶν συναλλαγῶν, δηλαδὴ ἑνὸς τοιούτου περὶ τῆς ἐπελεύσεως τοῦ ὁποίου πᾶς τις, συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας τῆς ὁμαλῆς πορείας τῶν πραγμάτων, ἔδει νὰ ὑπολογίζῃ, τοῦτο δὲν ὑπάγεται εἰς τὴν προκειμένην παράγραφον» (4).

Ἐπ' αὐτῆς τῆς φράσεως τοῦ Frank στηριζόμενος ὁ Schwinge ἰσχυρίζεται, ὅτι τὸ οὐσιῶδες γνώρισμα τῆς βιαιοπραγίας εὑρίσκεται ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ προσβαλλόμενον ἔννομον ἀγαθὸν τοῦ ἄρθρου 253 τοῦ γερμανικοῦ Π.Κ.

Τὸ γερμανικὸν Ἀκυρωτικὸν(5) κρίνει εὐρύτερον τὴν ἔννοιαν τῆς βιαιοπραγίας. Καθ' ἡμᾶς ἡ διαφορὰ ἀντιλήψεως μεταξὺ συγγραφέων καὶ νομολογίας προέρχεται ἐκ τῆς διαφόρου ἐκτιμήσεως τῆς ἐννοίας τῆς ἐλευθερίας.

---

1) «rechtswidrig sei jeder Vorteil, auf den der Täter keinen Anspruch hat und einen solchen könne er sich auch ohne Beschädigung fremden Vermögens verschaffen».

2) Frank : ἔνθ. ἀν. σελ. 554 κ. ἑξ.

3) Frank : ἔνθ. ἀν. σελ. 556.

4) «Rechtsgut der Erpressung des § 253 StGB. ist die Vermögensverfügung des Berechtigten frei von verkehrswidriger Drohung ; Drohung mit einem verkehrsmässigen Übel erfüllt daher trotz des Wortlauts den Tatbestand nicht». Mezger : ἔνθ. ἀν. σελ. 202.

5) Ἴδε ὑπ' ἀριθ. 26,253 καὶ 21,114 ἀποφ. γερμ. Ἀκυρωτικοῦ.

6. Ὡς τελευταῖον παράδειγμα ἀναφέρομεν τὴν § 242 τοῦ γερμ. Π.Ν. τῆς ὁποίας τὸ ἔννομον ἀγαθόν, ὡς λέγει ὁ Mezger δὲν εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ ἡ κυριότης ἐπὶ τοῦ πράγματος, καὶ αὕτη πάλιν δέον νὰ νοῆται οὐχὶ ὡς ἀφῃρημένη νομικὴ ἔννοια, ἀλλ' ὡς μία οἰκονομικὴ ἀξία (1).

Συνελόντι εἰπεῖν : ἐφ' ὅλων τῶν ἀναφερθέντων παραδειγμάτων φαίνεται, ὅτι ὡς κριτήριον διὰ τὸν ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τῶν νομικῶν ἐννοιῶν δὲν ἀρκεῖ τὸ συγκεκριμένον, ἐνσώματον ἀντικείμενον τῆς ἐγκληματικῆς πράξεως, ἀλλὰ δέον νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ ἀντίθετα συμφέροντα (2) ἐν ἑκάστῃ συγκεκριμένῃ περιπτώσει καὶ πρὸ παντὸς αἱ γενικαί, ἀντικειμενικαὶ ἀξίαι τοῦ πολιτισμοῦ· ἤτοι : ἐπὶ τῶν ἀναφερθέντων παραδειγμάτων ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἀξία τῆς κυριότητος ἐπὶ τῆς ἐκβιάσεως, ἡ οἰκονομικὴ ἀξία τῆς περιουσίας ἐπὶ τοῦ ἀδικήματος τῶν τυχηρῶν παιγνίων, ἡ ἰδέα τῆς προστασίας τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καὶ τῆς εὐημερίας αὐτοῦ τῶν ἐπικινδύνων μεταφορικῶν μέσων καὶ τέλος ὁ ὑπάρχων ἠθικὸς δεσμὸς ἐπὶ τῶν σχέσεων μεταξὺ γονέως καὶ τέκνου.

Ἡ διαφορά μας πρὸς τὸν Schwinge συνίσταται ἐν τούτῳ : ἡμεῖς εἴμεθα ὑπὲρ τῆς τελεολογικῆς μεθόδου τῶν ἀξιολογικῶν τύπων, ἐνῷ ὁ Schwinge ὑποστηρίζει τὴν ὑλικὴν τελεολογικὴν μέθοδον. Ὑπὸ τὴν πρώτην ἔννοιαν ἐννοοῦμεν τὴν τελεολογικὴν μέθοδον, ἥτις συνθέτει ἐπὶ τῇ βάσει γενικῶν, νοητῶν «σκοπῶν-ἰδεῶν», π. χ. τῆς ἰδέας τῆς ἰσότητος, τῆς ἐπιεικείας τοῦ δικαίου, τῆς θετικότητος, τῆς ἑνότητος, τῆς δικαιοσύνης. Ἐνῷ ὑπὸ τὴν ἄλλην ἔννοιαν ἐννοοῦμεν ἐπίσης τὴν τελεολογικὴν μέθοδον, ἥτις ἔχει ὑπ' ὄψιν

---

1) Ἀποφάσεις γερμ. Ἀκυρωτικοῦ ὑπ' ἀριθ. 26,151 καὶ 43,17.

2) «Vielmehr sieht der Gesetzgeber sich einer Vielheit widerstreitenden Interessen gegenüber, die er in Einklang zu bringen sucht». «Wie der Gesetzgeber so muss vielmehr auch der Richter die Verschiedenen Interessen, auch die dem Rechtsgüterschutz entgegenstehenden, berücksichtigen». Georg, Dahm: Monatsschrift. f. Kriminalpsychologie Jahrgang XXII Heft 12 σελ.766. Hegler : ZStW. XXXVI 29-30 (Anm. 30 bis 34). Allfeld 17. v. Hippel. I 12. Zustandstheorie : Ötker : ZStW. XVII 494-495 (1897), Gerland : Ger. S. 59,100. Hirschberg : die Schutzobjekte des Verbrechens, Strf. Abh. Heft 113 σελ. 68 (1910). Hanke : Rechtsgüter bei Sittlichkeitsverbrechen, Mrb. Diss. 1926 s. 11-12.

Δέον νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν κατὰ τὸν ὅρον τῆς θεωρίας τῶν συμφερόντων «die Kraftdiagonale ringender Faktoren». Περὶ αὐτοῦ : Müller-Erzbach : Wohin führt die Interessenjurisprudenz ? (1932) σελ. 47 κ. ἑξ. Karl Engisch : «Interessenjurisprudenz im Strafrecht». Monatsschift f. Kriminalpsychologie (1934) Heft 23 σελ. 71 κ. ἑξ. Schaffstein : Zur Problematik der teleologischen Begriffsbildung (1934) σελ. 14. Liszt—Schmidt : Lehrbuch (1932) σελ. 4 κ. ἑξ. Mezger : Strafrecht (1931) § 25 κ. ἑξ. Frank : Strafrecht σελ. 6 κ. ἑξ.

Ταυτίζουν τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐννόμου ἀγαθοῦ πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Δικαίου προστατευόμενον συμφέρον. Ἀντίθετος αὐτῆς τῆς ὑλοποιήσεως Manik : «Interessenjurisprudenz», ἐν Handbuch der Rechtswissenschaft von Strier-Somlo : «Der Grundsatz der Interessenabwägung . . . enthält selbst keinen Masstab für die Entscheidung, bezeichnet vielmehr nur deren Aufgabe» σελ. 474 κ. ἑξ.

της πάντοτε τοὺς ἰδιαιτέρους συγκεκριμένους σκοποὺς ἑνὸς ἑκάστου τμήματος τοῦ δικαίου. Ἀσφαλῶς δὲν ἀρνούμεθα καὶ ἡμεῖς, ὅτι ὁ νομοθέτης κατὰ τὴν θέσπισιν τῶν νομικῶν διατάξεων εἶχεν ὑπ' ὄψιν του συγκεκριμένα ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, ὧν τὴν προστασίαν ἐπιδιώκει· ὑποστηρίζομεν ὅμως, ὅτι εἰς τὴν ἐκτίμησιν αὐτῶν ὡρμήθη ἐξ ὡρισμένων κοινωνικῶν ἀξιῶν, ἐκ τῆς νοητῆς ἰδέας τοῦ δικαίου(1). Ἐπὶ πλέον ὑποστηρίζομεν, ὅτι ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν τῶν κοινωνικῶν ἀξιῶν δέον νὰ κρίνωμεν κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ νόμου καὶ τὰς περιπτώσεις ἐκείνας, ἃς ὁ νομοθέτης δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψιν του κατὰ τὴν θέσπισιν αὐτοῦ, ὧν ὅμως ἡ προστασία εἶναι ἀναγκαία.

Κατὰ ταῦτα ἡ τελεολογικὴ σύνθεσις τῶν ἐννοιῶν ἐν τῷ ποινικῷ Δικαίῳ δὲν στηρίζεται ἐπὶ τῆς γνώσεως ἐμπειρικῶν σκοπῶν. Ἡ ἔννοια σκοπὸς ἐξ ἄλλου δὲν σημαίνει πραγματοποίησιν καθαρῶν, ἀφῃρημένων «σκοπῶν ἰδεῶν». Ὁ ἑρμηνευτὴς τοῦ δικαίου ἐρωτᾷ νὰ μάθῃ, ποῖον σκοπὸν ἐπεδίωκε ὁ λογικὸς νομοθέτης, καθ' ἣν στιγμὴν ἐθέσπισε ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν διάταξιν. Ὁ σώφρων λοιπὸν νομοθέτης καὶ οὐχὶ ὁ ἑκάστοτε συντάκτης τοῦ νόμου καὶ οἱ ἐμπειρικοὶ αὐτοῦ σκοποὶ δέον νὰ ἀποτελοῦν τὸ κριτήριον διὰ τὸν ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τοῦ περιεχομένου τοῦ νόμου.

Ἀκολουθοῦντες τὴν κατεύθυνσιν ἣν διδάσκει ὁ θετικισμός, δηλαδὴ ἀναχωροῦντες ἐκ τοῦ ὑπὸ κρίσιν ἐμπειρικοῦ, θετικοῦ δικαίου, ὅπερ ὡς γνωστὸν ἀποτελεῖ μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν ὡρισμένων σκοπῶν, θὰ ἐσήμαινε συναγωγὴν συμπερίσματος περὶ τοῦ σκοποῦ ἐκ τῶν μέσων, ἅτινα χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν ἐπιτυχίαν ἐκείνου καὶ τοιαῦτα συμπεράσματα δὲν εἶναι πάντοτε ἀληθῆ, ἀσφαλῆ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ καταφύγωμεν εἰς ὑπερβατικὰς ἰδέας, εἰς ὑπὲρ-ἐμπειρικοὺς σκοπούς, ἵνα διακρίνωμεν, ποίου ἐξ αὐτῶν τὴν πραγματοποίησιν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐπεδίωκε ὁ νομοθέτης διὰ τῆς ὑπὸ κρίσιν διατάξεως.

Ἐκ τῶν ἀφῃρημένων, γενικῶν ἀξιῶν τοῦ πολιτισμοῦ, ἐκ τῶν βασικῶν σκοπῶν τῆς ἐννόμου τάξεως, ὑφ' ὧν παρεκινήθη ὁ νομοθέτης καὶ ἐρρύθμισε τὰ ἀλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, δέον νὰ ἀναχωρῇ καὶ ὁ ἑρμηνευτὴς τοῦ δικαίου διὰ νὰ ὑπεισέλθῃ πλήρως εἰς τὴν σκέψιν τοῦ νομοθέτου.

Ἡ κρίσις τοῦ ἑρμηνευτοῦ εἶναι κρίσις ἀξιολογικὴ (2) περὶ ἑνὸς πραγματικοῦ «εἶναι», περὶ τοῦ θετικοῦ δικαίου. Τοιουτοτρόπως ὁλοκληροῦται τὸ δίκαιον διὰ τῆς στηρίξεως αὐτοῦ ἐν τέλει ἐπὶ τῆς ἰδέας τοῦ δικαίου.

---

1) Mezger : Lehrbuch σελ. 203. Liszt-Schmidt : ἔνθ. ἀν. σελ. 175 κ. ἑξ.

2) ein «Wert-Urteil». Κ. Τσάτσος : ἔνθ. ἀν. σελ. 28. Mezger : Sein und Sollen im Recht (1920) σελ. 63, 80, 98 κ. ἑξ. Ger S. 88 und 89 Anm 1 καὶ 313. Eb. Schmidt : ZStW. 49. Manik : Jur W. 1930 σελ. 234 κ. ἑξ. Sauer : Grd. 286, 391. Hegler : ZStW. XXXVI 38. Sauer : Grundlagen des Strafrechts (1921) σελ. 25.

V

ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΩΣ ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΚΑΘΗΚΟΝΤΟΣ

1. Σήμερον ἐν Γερμανίᾳ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ ἀναπτύσσεται ἐν τῷ ποινικῷ Δικαίῳ νέα τις περὶ ἐγκλήματος θεωρία. Τὸ ἔγκλημα θεωρεῖται οὐχὶ ὡς προσβολὴ «ἐννόμου ἀγαθοῦ», ἀλλ' ὡς προσβολὴ «καθήκοντος» (1).

Κατὰ τοὺς Georg Dahm καὶ Friedrich Schafftein - κυριωτέρους ἐκπροσώπους τῆς θεωρίας ταύτης - δὲν ἀρκεῖ ὡς κριτήριον ἐκλογῆς, ὡς νομίζει ὁ Schwinge, ἡ ἔννοια τοῦ ἐννόμου ἀγαθοῦ, ἀλλὰ δέον νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν ἐκ παραλλήλου καὶ τὰ ἑκάστοτε «ἀντιτιθέμενα» συμφέροντα (2)· ὅτι τὸ ἀκριβὲς περιεχόμενον τοῦ νομικοῦ κανόνος καὶ ἡ ἔννοια τοῦ σκοποῦ ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς σπουδαιότητος τῶν ἐπικρατεστέρων συμφερόντων (3)· ἀκόμη ὅτι : οὐχὶ π.χ. τόσον ἡ ἔννοια τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τὰ ἄλλα ἔννομα ἀγαθὰ - ἐπὶ τῶν περιπτώσεων τῶν ἄρθρων 263, 266, 353, 243 τοῦ γερμανικοῦ ποινικοῦ Κώδικος - ἐξηγοῦν πλήρως τὴν σπουδαιότητα τῆς ποινῆς, ὅσον ἡ ἰδιαιτέρα ἔντασις τῆς προσβολῆς ἐπὶ τῆς ἐγκληματικῆς πράξεως καὶ ἡ

---

1) Διὰ τῶν κατωτέρω δίδομεν εἰς τὸν ἀναγνώστην σημεῖα τινὰ τῆς νέας ταύτης θεωρίας, ἵνα λάβῃ μίαν ἰδέαν τῆς ὑπαρχούσης σήμερον φιλονικίας ἐν τῷ Π. Δικαίῳ.

2) Georg Dahm: Κριτικὴ «der teleologischen Begriffsbildung» τοῦ Schwinge, Monatsschift. f. Kriminalpsychologie. Jahrgang XXII Heft. 12 σελ. 764 καὶ ἑξ.

Τοῦ αὐτοῦ: Verbrechen und Tatbestand (1935) σελ. 45 κ. ἑξ.

Τοῦ αὐτοῦ: Der Metholenstreit in der heutigen Strafrechtswissenschaft. Z. f. die gesammte Str. W. (1937) Bd. 57 σελ. 233.

Friedrich Schaffstein: Zur Problematik der teleologischen Begriffsbildung im Strafrecht (1934) σελ. 14 κ. ἑξ.

Schwinge—Zinmerl: Wesensschau und Konkretes Ordnungsdenken im Strafrecht: (1937) σελ. 69 κ. ἑξ.

3) Τὴν γνώμην ταύτην τῆς «σταθμίσεως τῶν συμφερόντων» (Interessenabwägung) ἀνέπτυξε πρῶτος ἐν τῷ ἀστικῷ Δικαίῳ ὁ Phillip Heck: Begriffsbildung und Interessenjurisprudenz (1932) σελ. 44 κ. ἑξ. Τοῦ αὐτοῦ: «Interessenjurisprudenz» (1933) σελ. 13 κ. ἑξ. Karl Engisch: «Interessenjurisprudenz im Strafrecht». Monatschrift für Kriminalpsychologie (1934) Heft 23 σελ. 70 κ. ἑξ. Αἱ ἀντιρρήσεις προέρχονται, ἐκ τοῦ ὅτι ἀντιλαμβάνονται τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐννόμου ἀγαθοῦ ὑλικῶς; καὶ τὴν ταυτίζουν ἀπολύτως μετὰ τῆς ἐννοίας τοῦ συμφέροντος. Ὁ Georg Dahm ἀναγνωρίζει, ὅτι μόνον μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ συμφέροντος (Interessenabwägung und Konfliktschau) δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀντιληφθῶμεν τὸ περιεχόμενον ἑκάστου ἐγκλήματος, διότι εἴμεθα ἑκάστοτε ὑποχρεωμένοι νὰ ἀνατρέχωμεν εἰς τελευταῖα ἀ-λογικὰ στοιχεῖα. Π. χ. ἐπὶ ψευδορκίας: τί εἶναι ὅρκος καὶ ψευδορκία.—Georg Dahm: Der Methodenstreit in der heutigen Strafrechtswissenschaft Z.f.d. gesammte Strafrechtswissenschaft (1937) Bd 57 σελ. 245.

δι' αὐτῆς ἐκδηλωθεῖσα ἐγκληματικὴ διάθεσις τοῦ δράστου (1)· ὅπερ σημαίνει μετατόπισιν τοῦ κριτηρίου ἐκλογῆς ἐκ τῶν ἀντικειμενικῶν ἐννόμων ἀγαθῶν εἰς τὴν ὑποκειμενικήν, ῥευστὴν διάθεσιν τοῦ δράστου.

Ἡ ἐξωτερικὴ συμπεριφορά, λέγουν, καὶ τὸ δι' αὐτῆς προσβληθὲν ἔννομον ἀγαθὸν δὲν ἐκτιμῶνται αὐτοτελῶς ἀναλόγως τοῦ μέτρου τῆς ὠφελιμότητος αὐτῶν διὰ τὴν ζωήν, ἀλλὰ μόνον ὡς ἐκδήλωσις ἑνὸς ἐσωτερικοῦ φρονήματος. Τὸ ἄδικον τῆς ἐξωτερικῆς συμπεριφορᾶς ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ φρονήματος τοῦ δράστου καὶ τὸ φαινόμενον τοῦτο ἑρμηνεύεται μόνον ἐν συνδυασμῷ πρὸς νομικὰς - ἠθικὰς ἀξίας, συμφώνως πρὸς μίαν νομικὴν - ἠθικὴν ἀξιολογίαν (2) (3).

Ἔχει π.χ. σημασίαν, λέγουν, ἐὰν ὁ ἐπίτροπος κακομεταχειρίζεται τὸ τέκνον, ἢ εἰς οἱοσδήποτε τρίτος· ἐὰν πράττῃ τοῦτο ἐκ θυμοῦ καὶ στιγμιαίας ἐξάψεως, ἢ ἵνα ἱκανοποιήσῃ σαδιστικὰς αὐτοῦ διαθέσεις (4).

Μὲ ἄλλας λέξεις : ἵνα συλλάβωμεν τὴν οὐσίαν τῆς ἐγκληματικῆς πράξεως καὶ τοῦ δράστου ἀνάγκη νὰ ἐξετάζωμεν ταῦτα ὡς μίαν ὁλότητα, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τόσον τὸ προσβληθὲν ἔννομον ἀγαθόν, ὅσον καὶ τὸ παραβιασθὲν καθῆκον, ὅσον ἀκόμη καὶ τὸ διὰ τῆς πράξεως ἐκδηλωθὲν φρόνημα (5). Ἡ νέα θεωρία στρέφεται κυρίως κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας, ὡς λέγουν, τοῦ

---

1) Π.χ. ἐπὶ ἀσελγείας τοῦ ἄρθ. 174 καὶ 176 τοῦ γερμ. Π.Ν. «ὑπάρχουν περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ἐξωτερικὴ πρᾶξις καθ' ἑαυτὴν λόγῳ τῆς ἀθώας ἐμφανίσεώς της, δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ προσβάλῃ τὸ ἠθικὸν αἴσθημα τῆς ὁλότητος, ἥτις ὅμως ἐν τούτοις προσβάλλεται ἐξ αἰτίας τῆς συντρεχούσης προθέσεως τοῦ δράστου πρὸς ἀσέλγειαν». Ἀποφ. γερμ. Ἀκυρωτικοῦ 67.113.

Ἐπίσης ἡ ἐγκληματικὴ βούλησις ἐπὶ τῆς ἀποπείρας δὲν ἐξηγεῖται πλήρως ἐν σχέσει πρὸς τὴν προσβολὴν ἢ διακινδύνευσιν ἐννόμου τινὸς ἀγαθοῦ. Ἐξ ἄλλου ἡ πρόθεσις ἀδίκου πλουτισμοῦ ἐπὶ τῆς ἀπάτης κλπ. δὲν ἐπηρεάζεται ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ διὰ τῆς ἐξωτερικῆς συμπεριφορᾶς προσβληθέντος ἐννόμου ἀγαθοῦ. Ἴδε ἀποφ. γερμ. Ἀκυρωτικοῦ τόμ. 61 σελ. 242, 62 σελ. 187, 63 σελ. 215, 64 σελ. 101). Friedrich Schaffstein : ἔνθ. ἀν. σελ. 21 κ. ἑξ.

2) Dr. Klee : Das Verbrechen als Rechtsguts=und als Pflichtverletzung im Deutsches Strafrecht (1936) NF. Bd. 3 s. 1 κ. ἑξ. Μὲ ἄλλους λόγους ἀντιλαμβάνονται τὸν ἄδικον χαρακτῆρα τῆς πράξεως ἐκ τῆς πλευρᾶς τῆς ὑπαιτιότητος, «Primat der Schuld vor der Rechtswidrigkeit». Ἀλλ' ὅμως καὶ ἡ ὑπαιτιότης εἶναι ἀκατανόητος, ἐὰν δὲν συνδυασθῇ αὐτὴ μετὰ τῆς ἀπαγορευτικῆς διατάξεως, δι' ἧς προστατεύεται μία ἀξία.

3) «Das Wesen der allgemeinen materiellen Rechtswidrigkeit, wie der spezifische Unrechtsgehalt des einzelnen Delikts lässt sich nur begreifen aus der Verschmeltzung autonomer, teils rationaler, durch die Interessenabwägung erfassbar, teils irrational - ethischer Komponenten, als deren gemeinsame Produkte die einzelnen Rechtssätze und die ihnen enthaltenen Tetbestandsmerkmale erscheinen». Friedrich Schaffstein : ἔνθ. ἀν. σελ. 23.

4) Ὁμοίως Georg Dahm : Verbrechen und Tatbestand : (1935) σελ. 35.

5) Friedrich Schaffstein : Das Verbrechen als Pflichtverletzung σελ. 8 κ. ἑξ. Τοῦ αὐτοῦ : Der Streit um das Rechtsgutsdogma. DStR. (1937) N.F. Bd 4 σελ. 336 κ. ἑξ. Ἀντίθετοι : Schwinge—Zimmerl : ἔνθ. ἀν. σελ. 33 κ. ἑξ.

ἐννόμου ἀγαθοῦ (1), διότι θέλουν νὰ ἀντιλαμβάνωνται τὸ ἔγκλημα καὶ τὸν δράστην ὡς ἓν ὅλον, «ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ὑπ' αὐτοῦ προκληθὲν ἄδικον εἰς τὴν κοινωνίαν, πρὸς τὸν ἐκφυλισμὸν τοῦ δράστου, πρὸς τὴν σπουδαιότητα αὐτῶν διὰ τὴν κοινωνικὴν τάξιν καὶ δὴ ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἠθικὸν αὐτῆς περιεχόμενον» (2) (3).

---

1) «Der Verabsolutierung des Rechtsgutsdogmas» Friedrich Schaffstein: Der Streit um das Rechtsgutsdogma : ἔνθ. ἀν. σελ. 338—345 κ. ἑξ. Ὡς ὅμως ἐκφράζονται φαίνεται ὅτι ζητοῦν νὰ φέρουν τὴν ἀπολυταρχίαν τοῦ δόγματος τῆς «Παραβάσεως καθήκοντος»

2) Georg Dahm : Verbrechen und Tatbestand (1935) σελ. 45. Ed. Mezger : die Straftat als Ganzes (1938) Z. f. d. Ges. Strafrechtswissenschaft Bd. 57 Heft 6 σελ. 675 κ. ἑξ.

3) Ἀλλὰ μήπως καὶ πρὶν δὲν ἐλέγετο, ὅτι διὰ νὰ ὑπάρχῃ ἔγκλημα ἀπαιτεῖται ἐκτὸς τῆς ἀντικειμενικῶς ἀδίκου πράξεως καὶ ὑπαιτιότης; Ἡ δὲ ὑπαιτιότης συνίσταται ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν σχέσιν τῆς πράξεως μετὰ τοῦ προσώπου τοῦ δράστου (Schuldsachverhalt), ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν ἀξιολογικὴν ἐκτίμησιν τῆς ὑπαιτίου δράσεως (normative Schuldauffassung. Mezger : Lehrbuch (1931) σελ. 247 κ. ἑξ.) «Ἀκόμη ὑποκειμενικῶς εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποδίδεται μομφὴ εἰς τὸν δράστην ἐξ αἰτίας τῆς ἀδίκου πράξεώς του· εἶναι ἀνάγκη διὰ τὴν ὑπαιτιότητα τοῦ δράστου νὰ ὑπάρχῃ σχέσις τις τῆς ψυχῆς του πρὸς τοὺς κανόνας τῆς ἐννόμου τάξεως, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἡ πρᾶξις ὡς παράνομος ἀξιολογεῖται». Liszt - Schmidt : Lehrbuch (1932) σελ. 221, 223, 224. Ἐπίσης Goldschmidt. Διὰ νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ἀξιολογία αὕτη δέον νὰ γνωρίσωμεν τὸν χαρακτῆρα τοῦ δράστου, τὸ ἀντικοινωνικὸν φρόνημα καὶ γενικῶς ὁλόκληρον αὐτοῦ τὴν προσωπικότητα. Χ. Τζωρτζόπουλος : Ἐγχειρίδιον τοῦ οὐσιαστικοῦ ποινικοῦ Δικαίου (1936) σελ. 260 κ. ἑξ. Ἐκ τῆς ἀντικοινωνικῆς πράξεως ζητοῦμεν νὰ γνωρίσωμεν τὸ ἀντικοινωνικὸν φρόνημα τοῦ δράστου· ἐὰν δηλαδὴ ὑπῆρχε παρ' αὐτῷ ἔλλειψις κοινωνικοῦ «αἰσθήματος-καθήκοντος» (Pflichtgefühl), ὅπερ ἀπαιτεῖ τὸ δίκαιον διὰ τὴν ἐν κοινωνίᾳ συμβίωσιν τῶν ἀνθρώπων. Τὸ δίκαιον ἐκφράζον τὴν βούλησιν τῆς ὁλότητος ἀπευθύνει πρὸς τὴν ψυχὴν ἑνὸς ἑκάστου ἓν δέον ὑπὸ μορφὴν καθήκοντος. ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ καθήκοντος ἀναχωροῦντες δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν ἔννοιαν τῆς ὑπαιτιότητος. Ἡ οὐσία τῆς ὑπαιτιότητος εὑρίσκεται ἐν τῇ «Persönlichkeitsadäquanz» τῆς πράξεως, (ἀντιθέτως Schaffstein: Rechtswidrigkeit und Schuld des neuen Strafrechtssystems in d. Z. f. d. Ges. Strafrechtswissenschaft Bd 57 Heft 3 σελ. 299 κ. ἑξ.) καὶ ἐν τῇ «sozialen Adäquanz» τῆς προσωπικότητος τοῦ δράστου· «ἡ ὑπαιτιότης καὶ ἡ ποινὴ ἐπανέξάνονται, καθόσον ἡ πρᾶξις ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν προσωπικότητα τοῦ δράστου. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ κλοπή, ἡ ληστεία, ὁ φόνος, ὁ ἐμπρησμός, ἡ προδοσία κλπ. σταθμίζονται αὐστηρότερον, καθόσον ὁ δράστης ἐκ χαρακτῆρος εἶναι κλέπτης, ληστής, δολοφόνος, ἐμπρηστής, προδότης κλπ. Mezger : Lehrbuch ἔνθ. ἀν. σελ. 275. Τοῦ αὐτοῦ : Die Straftat als Ganzes ἔνθ. ἀν. σελ. 687.

Κατόπιν τούτων δὲν εὑρίσκομεν εἰς τί συνίσταται τὸ νέον τῆς περὶ «προσβολῆς καθήκοντος» ἐθνικοσοσιαλιστικῆς θεωρίας.

Παρὰ ταῦτα ἰσχυρίζονται ὅτι ἐν τῷ ἰσχύοντι δικαίῳ ἡ ὑπαιτιότης ἐρευνᾶται μᾶλλον ὑπὸ ἔποψιν ψυχολογικήν, ὑπὸ ἔποψιν χαρακτῆρος «Bewertung des Charakters, charakterologische Schuldauffassung», καὶ ὁ βαθμὸς αὐτῆς μετρεῖται ἀναλόγως τοῦ κοινωνικῶς «ἐπικινδύνου» τοῦ δράστου («Sozialgefährlichkeit»), ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν «κοινὸν ἄνθρωπον». Ἐνῷ σήμερον θέλουν νὰ μετροῦν τὴν ὑπαιτιότητα ἐπὶ τῇ βάσει ἠθικῶν-νομικῶν ἀξιῶν, (Engisch: ἔνθ. ἀν. σελ. 934

2. Διὰ τοὺς ἐν λόγῳ συγγραφεῖς ὁ δικαστὴς καὶ ἐν γένει ὁ ἑρμηνευτὴς τοῦ δικαίου κατὰ τὴν ἑρμηνείαν καὶ κατὰ τὴν πλήρωσιν τῶν κενῶν τοῦ νόμου ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ μίαν «δημιουργικὴν ἐνέργειαν» δέον «νὰ ἐργάζεται, καθ' ὃν τρόπον ὁ νομοθέτης» (1), «ὅπως ὁ ἐθνικοσοσιαλιστὴς νομοθέτης καὶ νὰ ἀπονέμῃ τὸ δίκαιον ὑπὸ ἔποψιν κοσμοθεωρίας, νομικοπολιτικῆς, συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἀνωτάτης ἡγέτιδος τάξεως καὶ τῆς πολιτικῆς κινήσεως, ἐφ' ἧς ἑδράζεται τὸ κράτος» (2).

Τὰ αὐτὰ ἰσχυρίζεται καὶ ὁ Georg Dahm: ὁ δικαστὴς δὲν δεσμεύεται ἀπολύτως ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλ' ἔχει ἐξ ἴσου ὡς «ἐπιμηκυνθεῖσα χεὶρ τοῦ νομοθέτου νὰ συνεχίσῃ ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὴν σύνθεσιν τῶν ἐννοιῶν, νὰ σκεφθῇ διὰ τὰ περαιτέρω, ὅπως ἤθελε σκεφθῇ ὁ νομοθέτης. Καὶ ἐκεῖνος ἔχει νὰ κάμῃ τοὺς αὐτοὺς ὑπολογισμούς, οὓς πιθανῶς θὰ ἔκαμε ὁ νομοθέτης. Συνελόντι εἰπεῖν: καὶ διὰ τὴν πλήρωσιν τῶν ἐσωτερικῶν κενῶν τοῦ νόμου ἐν τῷ ποινικῷ Δικαίῳ ἰσχύει ἡ ἀρχὴ τοῦ ἄρθρου 1 τοῦ ἑλβετικοῦ ἀστικοῦ κώδικος» (3).

Τὴν ἀντίληψιν ταύτην τῶν συγγραφέων παρεδέχθη τελευταίως καὶ ὁ νομοθέτης, ὅστις ἐτροποποίησε τὸ ἄρθρον 2 τοῦ γερμαν ποινικοῦ κώδικος ὡς ἑξῆς: «τιμωρεῖται, ὅστις ἐπιχειρεῖ πρᾶξιν τινὰ κηρυσσομένην ὑπὸ τοῦ νόμου ὡς κολάσιμον ἢ χαρακτηριζομένην ὡς τοιαύτην συμφώνως πρὸς τὰς θεμελιώδεις σκέψεις τοῦ ποινικοῦ νόμου ἢ τοῦ ὑγιοῦς λαϊκοῦ αἰσθήματος. Ἐὰν δὲ διὰ τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν δὲν ἔχει ἄμεσον ἐφαρμογὴν ὡρισμένος τις ποινικὸς νόμος, τότε ἡ πρᾶξις θὰ τιμωρηθῇ κατὰ τὸν νόμον, τοῦ ὁποίου ἡ βασικὴ σκέψις καλλίτερον ἁρμόζει ἐπ' αὐτῆς» (4). Ὁ ἑρμηνευτὴς

«objektive und konkrete Pflichtenbestimmung», sittliche Beantwortung des Täters für seine Tat»), συμφώνως πρὸς τὴν λαϊκὴν ἠθικὴν τάξιν, (Fried. Schaffstein: das Verbrechen als Pflichtverletzung 1935 σελ. 33 κ. ἑξ. Dahm: Methodenstreit ἔνθ. ἀν. σελ. 257 κ. ἑξ.), εἰς ἣν ἀνήκει ὁ δράστης. Σήμερον ἀναζητοῦν οὐχὶ ὑπαιτιότητα τοῦ χαρακτῆρος ἐν σχέσει πρὸς ἓν συγκεκριμένον ἔγκλημα, ἀλλὰ τὸ φρόνημα, τὴν ἐγκληματικὴν διάθεσιν τοῦ μέλους τῆς κοινωνίας ἐναντι τοῦ ὀργανικοῦ ὅλου («Lebensführungsschuld» «Persönlichkeitsvorstellung»).

Ἀλλὰ μήπως αἱ ἔννοιαι: φρόνημα, διάθεσις, δὲν εἶναι ἔννοιαι ψυχολογικαί; μήπως σήμερον δὲν γίνεται ἐκτίμησις τοῦ φρονήματος ἐν σχέσει πρὸς τὸ κοινωνικῶς ἐπικίνδυνον («Gemeingefährlichkeit») τοῦ δράστου; μήπως ἡ ἱκανότης πρὸς καταλογισμὸν τοῦ ἄρθρου 51 τοῦ γερμανικοῦ Ποινικοῦ Κώδικος, παρὰ τὴν γενομένην τροποποίησιν, δὲν ἐρευνᾶται ψυχιατρικῶς;

1) Ἀποφ. γερμ. Ἀκυρωτικοῦ 2 Μαΐου JW. 1934 σελ. 2049 κ. ἑξ. ὡς «Gesetzgeber des Einzelfalles» (Kisch).

2) Friedrich Schaffstein: Zur Problematik der teleologischen Begriffsdildung im Strafrecht (1934) σελ. 4 κ. ἑξ.

3) Georg Dahm: ἔνθ. ἀν. σελ. 766. Τοῦ αὐτοῦ: Verbrechen und Tatbestand (1935) σελ. 21 κ. ἑξ.

4) Ἴδε βιβλιογραφίαν περὶ τοῦ ἄρθ. 2 τοῦ γερμ. Π. Ν. ἐν Kohlrausch Strafrecht (1938).

τοῦ δικαίου ἐργάζεται, ὅπως καὶ ὁ νομοθέτης ἐπὶ τῇ βάσει τῶν αὐτῶν ἰδεῶν φύσεως νομικοπολιτικῆς (1).

Ὁ δικαστὴς δέον νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του, ὅτι ὁ νόμος εἶναι μία ἐκδήλωσις τῆς «λαϊκῆς - ἠθικῆς τάξεως», ἀποκάλυψις τοῦ «λαϊκοῦ πνεύματος», ὅπερ χρησιμεύει ὡς κριτήριον διὰ τὸν ἑρμηνευτὴν τοῦ νόμου. Οὕτως δέον νὰ ἑρμηνεύεται ὁ γραπτὸς νόμος, ὅπως ἀπαιτεῖ τὸ ἄγραφον δίκαιον (2) (3), κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν τελεολογικὴν μέθοδον, καθ' ἣν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν νοητικὰ κριτήρια, π.χ. ἡ ἰδέα τῆς σκοπιμότητος, ἡ ἰδέα τῆς δικαιοσύνης, ἡ ἀσφάλεια κλπ. πρὸς εὕρεσιν τοῦ ἀληθοῦς περιεχομένου τοῦ νόμου.

3. Ἔναντι τῆς τελεολογικῆς μεθόδου ἀναπτύσσεται ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω συγγραφέων μία νομικοπολιτικὴ μέθοδος. Σήμερον θέλουν νὰ ἀντιλαμβάνωνται τὴν ἔννοιαν τῆς ὑπαιτιότητος καὶ τῆς ποινῆς ἐν τῷ ποινικῷ Δικαίῳ μᾶλλον ἀπὸ ἀπόψεως ἠθικονομικῆς, ἐπὶ τῇ βάσει νομικοπολιτικῶν ἀξιῶν, ἀ-λογικῶν στοιχείων (4), ἔναντι τῆς ἀτομιστικῆς, ῥασιοναλιστικῆς, ὑλιστικῆς, ὠφελιμιστικῆς, ὡς λέγουν, προηγουμένης ἀντιλήψεως περὶ κράτους καὶ δικαίου (5).

Ἡ προηγουμένη ἀντίληψις, λέγουν, διακρίνει σαφῶς δίκαιον καὶ ἠθικήν, ἀξίας νομικὰς καὶ ἀξίας τῆς ἠθικῆς, διότι τὸ δίκαιον ῥυθμίζει τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐνῷ ἡ ἠθικὴ τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον ἑνὸς ἑκάστου. Κατ' ἀκολουθίαν θεωρεῖται τὸ δίκαιον ὡς προστατεῦον ἀντικείμενα τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, ἔννομα ἀγαθά, καὶ τὸ ἔγκλημα ὡς προσβολὴ ἐννόμων ἀγαθῶν (6).

Τὸν χωρισμὸν τοῦτον ἠθικῆς καὶ δικαίου δὲν παραδέχεται ἡ νέα ἐθνικοσοσιαλιστικὴ θεωρία (7), διότι κατ' αὐτὴν ὁ λαὸς ἀποτελεῖ ἓν ὀργανικόν, πραγματικόν, ζωντανὸν ὅλον, ἐκ τοῦ ὁποίου πηγάζει «ὡς ἐσωτερικὸς νόμος

---

1) Schaffstein-Dahm: Liberales oder autoritäres Strafrecht?

2) Georg Dahm: Der Methodenstreit ἐνθ. ἀν. σελ. 261 κ. ἑξ. Τοῦ αὐτοῦ: Κριτικὴ Karl Larenz über Gegenstand und Methode des völkischen Rechtsdenkens in der Z. f. d. g. Staatsrechtswissenchaft (1938) Bd 98 Heft 4 σελ. 735 κ. ἑξ.

3) Ἐξ αὐτῶν φαίνεται ὅτι καὶ ἡ νέα ἀντίληψις ἀσπάζεται προκειμένου περὶ ἑρμηνείας τὴν ἀντικειμενικὴν θεωρίαν· δηλαδὴ ὁ ἑρμηνευτὴς δὲν ἀναζητεῖ τὴν πραγματικὴν βούλησιν τοῦ φυσικοῦ νομοθέτου, ἀλλὰ τὴν «ἠθικὴν ἰδέαν τοῦ λαοῦ». Καὶ ναὶ μὲν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀκολουθῇ τὴν ὑποκειμενικὴν βούλησιν τοῦ ἀρχηγοῦ (Führergedanke) πάντως καὶ ἡ βούλησις τοῦ ἀρχηγοῦ ἐκφράζει τὴν βούλησιν τῆς ὁλότητος.

4) «irrationale rechtspolitische Weltanschauliche Momente».

5) rationale Analyse der kollidierenden Interessen und Zwecke. Fried. Schaffstein: der Streit und das Rechtsgutsdogma. DStR 1937 Bd 4 N. F. σελ. 339.

6) Fried. Schaffstein: DStR. N. F. Bd 2 Heft 4 (1935) σελ. 101 κ. ἑξ.

7) Georg Dahm: Verbrechen und Tatbestand (1935) σελ. 5 κ.ἑξ. σ. 28 κ.ἑξ.

τῆς κοινωνίας;» (1) μία «λαϊκὴ ἠθικὴ» καὶ τὸ δικαίωμα καὶ ἡ βούλησις τοῦ τιμωρεῖν (2). Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς τῆς λαϊκῆς ἠθικῆς τάξεως μετρεῖται ἡ πρᾶξις καὶ ὁ δράστης, τὸ ἄδικον καὶ ἡ ὑπαιτιότης (3).

4. Οἱ ἀνωτέρω συγγραφεῖς καταχρίνουν ἀκόμη τὴν θεωρίαν τοῦ «ἐννόμου ἀγαθοῦ», ἀπὸ τοῦ Jhering, Birnbaum, Binding, Liszt, Honig, Schwinge, Mezger, ὡς ἀπορρέουσαν δῆθεν ἐκ τῆς πολιτικῆς θεωρίας τοῦ ἀτομικισμοῦ καὶ τοῦ φιλελευθερισμοῦ, τοῦ ῥασιοναλισμοῦ καὶ τοῦ ματεριαλισμοῦ. Κατ' αὐτὴν τὸ κράτος καὶ τὸ δίκαιον ἔχει σκοπὸν νὰ προστατεύσῃ τὴν σφαῖραν τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ὑπάρχοντα ἀγαθά.

Ὅμως τόσον ὁ Jhering, ὅσον καὶ ὁ Binding εἶναι ὀπαδοί, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν λεγομένων των, τῆς ἰδέας τοῦ ὀργανικοῦ κράτους, ἐφόσον λέγουν ὅτι τὰ ἔννομα ἀγαθὰ προστατεύονται ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐξ αἰτίας τῆς κοινωνικῆς αὐτῶν σπουδαιότητος. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Birnbaum καὶ τὸν Liszt δὲν ἔχομεν σαφῆ δεδόμενα νὰ πιστεύωμεν, ὅτι πρόκειται περὶ ὀπαδῶν τοῦ ἀτομικισμοῦ. Τοιοῦτον τι θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῇ περὶ τοῦ Feuerbach, ὅστις παραδέχεται ὅτι διὰ τοῦ ἐγκλήματος προσβάλλονται φυσικά, ἀπαραβίαστα δικαιώματα τοῦ ἀτόμου, οὐχὶ δὲ ἐναντίον τοῦ Birnbaum, ὅστις ἀκριβῶς ἀγωνίζεται κατ' αὐτῆς τῆς ἀντιλήψεως τοῦ Feuerbach. Ἡ σκέψις τοῦ «ἐννόμου ἀγαθοῦ» παρὰ τῷ Birnbaum δὲν σημαίνει προσδιορισμὸν τοῦ περιεχομένου ἐκείνης τῆς ἐννοίας τοῦ Feuerbach, οὔτε, ὡς λέγεται, ἀποτελεῖ μίαν «ὁρολογικήν, μεθοδολογικὴν ἀπόκλισιν».

Σήμερον θέλουν νὰ ἀντιλαμβάνωνται τὴν παράνομον πρᾶξιν ὡς «ἀντικοινωνικήν», ὡς ἐπιζήμιον διὰ τὴν κοινωνίαν, καὶ τὴν ὑπαιτιότητα ὡς «ἀντικοινωνικὸν φρόνημα» (4).

---

1) «als inneres Gesetz der Gemeinschaft».

2) Freisler und Geminger. Graf Gleisbach: Mitt. Jkv. N. F. Bd 6 σελ. 165 κ. ἑξ.

3) Tat=und Täterbewertung, Unrechts=und Schuldgesichtspunkte».

4) Schaffstein: ἔνθ. ἀν. σελ. 21. Erich Wolf: Recht und Staat: Heft 87 σελ. 25. Μήπως ὅμως καὶ πρὶν δὲν ἐλέγετο ὅτι ἡ «βάσις τῆς ὑπαιτιότητος, τὸ ὑλικὸν αὐτῆς περιεχόμενον ταυτίζεται πρὸς τὸ κοινωνικῶς ἐπικίνδυνον τοῦ δράστου» (Liszt-Schmidt: Strafrecht § 36 καὶ Aufsätze Bd. I σελ. 199), ὅτι «αὐτὴ αὕτη ἡ ἀρχὴ τῆς πλήρους ἱκανοποιήσεως τῶν συμφερόντων ἀπαιτεῖ, ὅπως λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὁ ὑποκειμενικὸς παράγων», ὅτι τὸ ἄδικον εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἐξαρτᾶται ἐκ στοιχείων εὑρισκομένων ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ δράστου» (Mezger: Strafrecht σ. 190). Τέλος εἶναι γνωστὴ ἡ φράσις τοῦ Mittermaier: «Τὸ Κράτος τιμωρεῖ, οὐχὶ διότι προσβάλλεται ἰδιωτικόν τι δικαίωμα, ἀλλὰ διότι ἡ πρᾶξις εἶναι ἐπιζήμιος διὰ τὴν εὐημερίαν ὅλης τῆς ἀστικῆς κοινωνίας». Ἐπίσης Frank: Kommentar σελ. 6 κ. ἑξ.

Ἐν τούτοις λέγουν, ὅτι τὸ προσβαλλόμενον Κράτος ἐθεωρεῖτο πρὶν ὡς νομικὸν πρόσωπον καὶ οὐχὶ ὡς ὀργανικὴ ὁλότης. (Höhn: Wandlungen des Staatsrechtlichen Denkens (1934). Derselbe: Deutsches Recht (1935) σελ. 266). Σήμερον θεωρεῖται τὸ πρὶν ἀπομεμονωμένον ἄτομον μέλος τῆς κοινωνίας (Gemeinschaftsglied) καὶ σύντροφος τοῦ λαοῦ. Κατ' ἀκολουθίαν ἀποκτοῦν τὰ δικαιώματα τοῦ

5. Ἡ νέα θεωρία ἀναχωρεῖ οὐχὶ ἐκ τοῦ ἀτόμου, ἐκ τῶν ἀπαραβιάστων αὐτοῦ φυσικῶν δικαιωμάτων, ἐκ τοῦ κύκλου τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας του, ἀλλ' ἐκ τῆς ὀργανικῶς διατεταγμένης ὁλότητος (1). Τὸ ἄτομον ἀποτελεῖ ἓν ὀργανικὸν μέλος τῆς ὁλότητος καὶ εἶναι ὑποχρεωμένον νὰ πράττῃ τὰ «ἑαυτοῦ», ἀναλόγως τῆς κοινωνικῆς τάξεως εἰς ἣν ἀνήκει. Ἐπὶ ποίου λόγου στηρίζεται ἡ ὑποχρέωσις αὕτη τοῦ ἀτόμου, ὅπως δουλεύει χάριν τοῦ ὅλου, ἢ καὶ ἀντιθέτως ἡ ὑποχρέωσις τοῦ συνόλου ὅπως φροντίζει διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀτόμου, τοῦτο εἶναι ζήτημα μᾶλλον δογματικῆς πίστεως ἢ ἐπιστημονικῆς γνώσεως.

Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς τῆς πολιτικῆς κοσμοθεωρίας ἡ ἔννομος τάξις ἔχει σκοπὸν νὰ ῥυθμίζῃ τὰς σχέσεις μεταξὺ κοινωνίας καὶ ἀτόμου καὶ οὐχί, ὡς ἐλέγετο πρίν, νὰ ἄρῃ τὰς φιλονικίας τῶν ἀτόμων μεταξύ των, τῶν ἀτόμων καὶ τῆς κοινωνίας (2).

Ἡ ποινὴ καὶ τὸ ἔγκλημα δέον νὰ ἐρευνῶνται ὑπ' αὐτὴν τὴν ἄποψιν, ἐὰν καὶ κατὰ πόσον δι' αὐτῶν διαταράσσεται ἢ ἀνοικοδομῆται τὸ κοινωνικὸν σύνολον (3). Ὅταν ὅμως θέσωμεν ὡς σκοπὸν πάσης πολιτικῆς ἐνεργείας τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, τότε τὸ συμφέρον τούτου καθίσταται πλέον μέτρον τῶν ἐγκληματικῶν πράξεων καὶ σκοπὸς τοῦ ποινικοῦ Δικαίου (4).

Ἐξ ἄλλου: ὅταν τὸ δίκαιον βασίζεται ἐπὶ τῆς ἰδέας τῆς ὡλοκληρωμένης κοινωνίας, τότε γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, ἐὰν καὶ κατὰ πόσον τοῦτο θὰ

ἀτόμου καὶ τὰ ἔννομα ἀγαθὰ ἄλλην σημασίαν, καὶ τὸ ἔγκλημα θεωρεῖται ὡς προσβολὴ καθήκοντος τοῦ ἀτόμου ἔναντι τοῦ συνόλου, ὡς ἐκδήλωσις φρονήματος (Gesinnungsäusserung).

Ὁπωσδήποτε ἔχομεν τὴν γνώμην, ὅτι τὸ ἔγκλημα, εἴτε θεωρεῖται ὡς προσβολὴ ἐννόμου ἀγαθοῦ (τελεολογικὴ θεωρία), εἴτε ὡς παράβασις καθήκοντος (ἐθνικοσοσιαλιστικὴ θεωρία) προσβάλλει ἐμμέσως κοινωνικὰς ἀξίας, συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας μετρεῖται τόσον τὸ ἔννομον ἀγαθόν, ὅσον καὶ ἡ ἐσωτερικὴ διάθεσις τοῦ δράστου. Διὰ νὰ κατανοήσωμεν πλήρως τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐγκλήματος εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναζητήσωμεν τὰς ἐπέκεινα τῶν ἐννόμων ἀγαθῶν καὶ τῶν ὑποκειμενικῶν φρονημάτων ὑπαρχούσας ἀντικειμενικὰς ἀξίας. Ὁμοίως Klee: das Verbrechen als Rechtsguts=und als Pflichtverlezung. DSt. (1936) N. F. Bd. 3 σελ. 2 κ. ἑξ.

1) Überlegenheit der völkischen Gemeinschaftswerte».

2) «eine Abgrenzung nach Art der Käfige in der Menagerie», damit die wilden Bestien sich nicht gegenseitig zerfleischen» (Jhering).

3) «ein Intsrument bewuster Gemeinschaftsgestaltung». Schaffstein: das Verbrechen als Rechtsguteverletzung? Roland Freisler: Grundzüge des kommenden Strafverfahrensrechts DSt (1935) N. F. Bd. II.

4) Wilhelm Gallas: Zur Kritik der Lehre vom Verbrechen als Rechtsgutsverletzung in d. Gegenwartsfragen der StRW (1936). Dahm - Schaffstein: Liberales od. Autoritäres Strafrecht? (1932) σελ. 24 κ.ἑξ. σελ. 50. G. Dahm: Verbrechen und Tatbestand (1935) σελ. 30 κ. ἑξ.

προστατεύῃ πλέον ἀτομικά, «ἔννομα ἀγαθά»(1), ἢ μᾶλλον ὑποχρεώσεις τῶν πολιτῶν ἔναντι τῆς κοινωνίας. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ ἔγκλημα θὰ θεωρῆται κυρίως ὡς παράβασις καθήκοντος, ὡς ἐκδήλωσις ἑνὸς ἐσωτερικοῦ φρονήματος (2), ἕνεκα τούτου δὲ ὀνομάζουν τὸ σημερινὸν ποινικὸν Δίκαιον «βουλητικόν» (3).

Κατὰ ταῦτα εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναχωρῶμεν ἐκ τοῦ προσώπου τοῦ ὑποχρέου καὶ τῶν συγκεκριμένων ὑποχρεώσεών του, ἵνα ἀντιληφθῶμεν τὴν «οὐσίαν» τῆς ἐγκληματικῆς πράξεως, ἐπὶ πλέον δὲ ἵνα ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῶν ὑποχρεώσεων κατατάξωμεν ἕκαστον ἔγκλημα ὑπὸ ὡρισμένην κατηγορίαν ἐγκλημάτων (4).

6. Κατόπιν τούτων ἐρωτᾶται, πῶς ἀντιλαμβάνονται σήμερον τὰς ἐννοίας : «παρέβασις καθήκοντος», «ἀπιστία», «παράλειψις ὑποχρεώσεως» καὶ πρὸ παντὸς τὸ ὅτι διὰ τοῦ ἐγκλήματος προσβάλλονται κοινωνικὰ καθήκοντα τοῦ ἀτόμου ;

---

1) «Rechtsgutsverletzungsstrafrecht», «Gesinnungsstrafrecht». G. Dahm : Gemeinschaft und Strafrecht (1935), Kieler Universitätsreden N. F. 5.

2) Frieh. Schaffstein: das Verbrechen als Pflichtverletzung (1935) σ. 7 κ.ἑξ

3) Willensstrafrecht» K. Klee : ἔνθ. ἀν. σελ. 4.

4) Παρὰ ταῦτα ἔχομεν τὴν γνώμην ὅτι δὲν πρόκειται περὶ νέας τινὸς θεωρίας διὰ τὴν ποινικὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ περὶ ζητήματος μετ' ἐμφάσεως τονισμοῦ τοῦ διὰ τοῦ ἐγκλήματος παραβιαζομένου καθήκοντος ἔναντι τοῦ Κράτους καὶ τοῦ διὰ τῆς πράξεως ἐκδηλουμένου φρονήματος· χωρὶς ὅμως τοῦτο νὰ σημαίνῃ, ὅτι διὰ τῆς πράξεως δὲν ἔχομεν συγχρόνως καὶ προσβολὴν ἐννόμου τινὸς ἀγαθοῦ τῆς κοινωνίας ἢ τοῦ ἀτόμου. (W. Gallas : Zur Kritik der Lehre vom Verbrechen als Rechtsgutsverletzung in Gegenwartsfragen der StRW. (1936) σελ. 53. K. Klee : ἔνθ. ἀν. σελ. 1 κ. ἑξ. Schwinge-Zimmerl : ἔνθ. ἀν. σ. 60 κ. ἑξ. Θὰ ἦτο παράλογον νὰ τιμωρῶμεν τὸ φρόνημα, τὴν διάθεσιν, ἐὰν δὲν ἔχωμεν συγχρόνως καὶ προσβολὴν ἐννόμου τινὸς ἀγαθοῦ· «ἡ βούλησις [δὲν τιμωρεῖται αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅτι κάτι ἐπικίνδυνον συνέβη, ἐξ τοῦ ὅτι ἐξ αὐτῆς προῆλθε πρᾶξις τις ἀντικειμενικῶς ἄδικος (Gemingen). Καὶ ἐπὶ τῶν ὑπὸ δημοσίων ὑπαλλήλων διαπραττομένων ἀδικημάτων τὸ προσβαλλόμενον ἀγαθὸν εἶναι ἡ «ἀξιοπρέπεια τοῦ δημοσίου λειτουργήματος». Ἐπὶ τῆς προστασίας τῶν ζώων τὸ προστατευόμενον ἀγαθὸν εἶναι τὸ συμφέρον τοῦ συνόλου, ὅπερ ἀπαιτεῖ κιλὴν μεταχείρισιν τῶν ζώων (Bekämpfung roher Gesinnung). Mezger : Straftat als Ganzes σελ. 696 κ. ἑξ. K. Klee: ἔνθ. ἀν. σελ. 4 κ. ἑξ.).

Νομίζομεν ὅτι πρόκειται περὶ «νέου τύπου δι' ἓν παλαιὸν πρᾶγμα», περὶ ἑνὸς νεανικοῦ ρωμαντισμοῦ. Ἐκτὸς ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι ἐπὶ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ ἔχομεν γενικὴν ὁλοκλήρωσιν (totale Wobilmachung), ὁπότε τὸ ἄτομον λαμβάνει θέσιν πολιτικοῦ στρατιώτου ἐν κοινωνίᾳ καὶ τὸ ποινικὸν Δίκαιον καθίσταται πλέον στρατιωτικὴ ποινικὴ νομοθεσία. Καὶ αὐτὸς ὅμως ὁ Schaffstein ἀναγκάζεται νὰ ἀναγνωρίσῃ, ὅτι καὶ δι' ἓν ποινικὸν Δίκαιον στηριζόμενον ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς προσβολῆς καθήκοντος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραβλεφθῇ ἡ σπουδαιότης ἰδίως ἐν τῷ εἰδικῷ μέρει τοῦ ποιν. Δικαίου, τῆς ἐννοίας τοῦ προσβαλλομένου ἀντικειμένου διὰ τὴν ἐκτίμησιν τῶν καθ' ἕκαστον ἐγκλημάτων. Schaffstein : ἔνθ.ἀν. σελ. 21, 29. K. Klee : ἔνθ. ἀν. σελ. 6 κ. ἑξ.

Τὰ καθήκοντα καὶ αἱ ὑποχρεώσεις τοῦ ἀτόμου ἔναντι τῆς κοινωνίας κανονίζονται ἀναλόγως τῆς τάξεως, εἰς ἣν τοῦτο ἀνήκει. Ἐκ τῆς συγκεκριμένης κοινωνικῆς τάξεως, εἰς ἣν ἕκαστος ἀνήκει, πηγάζουν τὰ καθήκοντα καὶ αἱ ὑποχρεώσεις αὐτοῦ (1), ἐκ δὲ τοῦ εἴδους καὶ τῆς φύσεως τῶν ὑποχρεώσεων ἑνὸς ἑκάστου κανονίζεται καὶ ἡ ἰδιαιτέρα φύσις τοῦ ἐγκλήματος (2).

Ἔπειτα διακρίνουν τοὺς ἐγκληματίας εἰς τύπους ἀναλόγως τοῦ ἰδιαιτέρου εἴδους τῆς ὑπαρχούσης παρ' ἑκάστῳ ἐγκληματικῆς διαθέσεως, τοῦ «φρονήματος»· π.χ. ἀναλόγως τῆς ἐγκληματικῆς διαθέσεως ἐπὶ φόνου, κλοπῆς, ἀπάτης, ἔχομεν τὸν ἐγκληματικὸν τύπον τοῦ φονέως, τοῦ κλέπτου, τοῦ ἀπατεῶνος κλπ.

Ὅμως καὶ ὑπὸ τοῦ Liszt ἐδιδάσκετο τοιαύτη διάκρισις τῶν ἐγκληματιῶν εἰς τύπους, ἀλλὰ τοῦτο, λέγουν, συνέβαινε ὑπὸ ἔποψιν ψυχολογικήν, ἐν σχέσει πρὸς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸ ἐπικίνδυνον τοῦ ἐγκληματίου διὰ τὴν κοινωνίαν, ἐκ λόγων σκοπιμότητος. Ἐνῷ παρ' αὐτοῖς ἡ διάκρισις τῶν ἐγκληματικῶν τύπων (3) γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει ἀξιολογικῶν μέτρων ἀπορρεόντων ἐκ τῆς ὁλότητος τοῦ δικαίου καὶ τῆς «λαϊκῆς - ἠθικῆς τάξεως».

7. Ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ ἀνωτέρω λέγομεν: ἡ μία θεωρία ἀναχωρεῖ ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς ὡλοκληρωμένης κοινωνίας, ἐξ ἧς ἀπορρέουν ὅλαι αἱ ἀξίαι· ἡ ἄλλη ἀναχωρεῖ ἐκ τῶν ἀτόμων. Κατ' αὐτὴν δέον νὰ ἀντιλαμβανώμεθα ὡς σκοπὸν τῆς ἐννόμου τάξεως πρωτίστως τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων. Κατὰ τὴν ἐθνικοσοσιαλιστικὴν ἀντίληψιν ἡ ἔννομος τάξις χρησιμεύει ὡς «μέσον πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῆς κοινωνίας».

Κατὰ τὴν μίαν θεωρίαν τὸ ποινικὸν Δίκαιον χαρακτηρίζει τὸ ἀποτέλεσμα, ἐνῷ κατὰ τὴν ἄλλην τὸ ποινικὸν Δίκαιον εἶναι «βουλητικόν» (4). Κατὰ τοὺς μὲν ἔχομεν αὐτόνομον ἠθικὴν καὶ παραλλήλως πρὸς αὐτὴν τὴν ἔννομον τάξιν, κατὰ τοὺς δὲ τὸ δίκαιον καὶ ἡ ἠθικὴ ταυτίζονται ἀπολύτως (5) ὡς ἀπορρέοντα ἀμφότερα ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς, τῆς «βιολογικῆς-πνευματικῆς ὁλότητος» τῆς κοινωνίας. Ἐν τούτῳ ἔγκειται ἡ διαφορὰ τοῦ εἴδους τῶν κοινωνικῶν ἀξιῶν τῶν δύο τούτων θεωριῶν. Καὶ ἡ παλαιὰ θεωρία θέλει νὰ τιμωρήσῃ τὴν ἐγκληματικὴν διάθεσιν (6), ἀλλὰ συμπεραίνει αὐ-

---

1) Π. χ. ἐκ τῆς ὁλοκληρωμένης κοινωνίας πηγάζουν τὰ καθήκοντα τοῦ πολίτου, ἐκ τῆς οἰκογενείας τὰ καθήκοντα τῶν γονέων, ἐκ τῆς στρατιωτικῆς οἰκογενείας τὰ καθήκοντα ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν κλπ. «nur aus konkreten Ordnungen heraus, wie Familie, Sippe, Heer, Staat können Begriffe wie Führer, Gefolgschaft, Treue, Disziplin und Ehre verstanden werden»

2) Fried Schaffstein: ἔνθ. ἀν. σελ. 19. G. Dahm: Methodenstreit in d. heutigen Strafrechtswissenschaft σελ. 248 κ. ἑξ.

3) «Gesinnungstypen».

4) «Erfolgsstrafrecht». «Willensstrafrecht».

5) W. Callas: ἔνθ. ἀν. σελ. 66.

6) Ὁ Liszt τονίζει μετ' ἐμφάσεως: «ὅτι θέλομεν νὰ τιμωρήσωμεν τὸν δράστην ἐξ αἰτίας τῆς διὰ τῆς πράξεως ἐκδηλωθείσης ἐγκληματικῆς διαθέσεως». Die Zukunft des Strafrechts: Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge Bd II s. 16,20.

τὴν ἐκ τοῦ εἴδους τοῦ προσβληθέντος ἐννόμου ἀγαθοῦ καὶ τῆς οὕτω πως λαβούσης χώραν τυπικῆς μορφῆς τοῦ ἐγκλήματος· π.χ. ἐκ τῆς διαπραχθείσης κλοπῆς συμπεραίνομεν τὸ λωποδυτικὸν φρόνημα, ἐκ τοῦ φόνου τὴν δολοφονικὴν διάθεσιν κλπ. Ἡ ἑτέρα θεωρία ἀναχωρεῖ ἀντιθέτως ἐκ τοῦ φρονήματος καὶ ἐκ τῆς γενομένης «προσβολῆς καθήκοντος», π. χ. ἐκ τοῦ προδοτικοῦ φρονήματος, καὶ δι' αὐτοῦ καταλήγει εἰς τὰ ἔννομα ἀγαθά, διὰ τῆς προσβολῆς τῶν ὁποίων καὶ διὰ τῆς πληρώσεως τῆς τυπικῆς μορφῆς τοῦ ἐγκλήματος ἀποκαλύπτεται τὸ φρόνημα.

Ἀμφότεραι αἱ θεωρεῖαι ἐπιζητοῦν νὰ τιμωρήσουν τὸ φρόνημα· ἡ ἀντίθεσίς των συνίσταται εἰς τὴν διάφορον πορείαν τὴν ὁποίαν ἀκολουθοῦν. Ἡ πρώτη συμπεραίνει τὸ φρόνημα ἐκ τῆς συνειδητῆς, ὑπαιτίου προσβολῆς ἐννόμου τινὸς ἀγαθοῦ. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο συνάγεται κατὰ φυσικὸν τρόπον, ἂν καὶ δὲν εἶναι πάντοτε σαφές, ἀκριβές. Ἐν τούτοις προτιμᾶται ἡ πορεία αὕτη χάριν τῆς ἀρχῆς τῆς ἀσφαλείας. Ἡ ἑτέρα ἐπιδιώκει νὰ κτυπήσῃ ἀμέσως τὸ φρόνημα, ὅπερ καὶ αὕτη ἀναλύει εἰς συγκεκριμένα γεγονότα, ὧν ὅμως τὰ ὅρια εἶναι ἀσαφῆ ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς κατ' ἀναλογίαν ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου.

Γεννᾶται ὅθεν ἡ ἐρώτησις: μήπως ἡ κατ' ἀναλογίαν ἑρμηνεία αὐτῶν τῶν τυπικῶν γεγονότων (1) ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τοῦ φρονήματος προσβάλλει ἐπὶ μᾶλλον τὴν ἀρχὴν τῆς ἐννόμου ἀσφαλείας ἢ ἡ θεωρία τοῦ ἐννόμου ἀγαθοῦ; Αἱ ἔννοιαι: «προσβολὴ καθήκοντος», «φρόνημα», «προδοσία» κλπ. εἶναι ὅπως ὅλαι αἱ ψυχολογικαὶ ἔννοιαι πολὺ ὀλιγώτερον ἀκριβεῖς ἢ ἡ ἔννοια «ἔννομον ἀγαθόν». Τοιαῦται ἔννοιαι δὲν δίδουν ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς κατ' ἀναλογίαν ἐφαρμογῆς σαφὲς καὶ ἀκριβὲς κριτήριον.

Ἐκτὸς αὐτοῦ: αἱ προσβολαὶ καθηκόντων, π.χ. ἐπὶ προδοσίας, ὡς αὗται τυπικῶς διὰ τῆς πράξεως ἐμφανίζονται, δίδουν διαφόρων εἰδῶν φρονήματα καὶ θὰ εἶναι δύσκολον νὰ ὑπαγάγωμεν ὑπὸ ἓν ἀκριβὲς ἰδιαίτερον φρόνημα τὴν τυπικὴν μορφὴν ἑκάστου ἐγκλήματος.

Ὁπωσδήποτε ἡ ἀντίληψις, ὅτι διὰ τοῦ ἐγκλήματος ἐπέρχεται προσβολὴ «ἐννόμου ἀγαθοῦ», θὰ μείνῃ. Ἡ μεταβολή, ἥτις ἐπέρχεται ἐν τῷ ποινικῷ Δικαίῳ διὰ τῆς νέας θεωρίας, εἶναι ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς δέον νὰ ἀντιλαμβανώμεθα τὸ ἔννομον ἀγαθὸν οὐχὶ ὑπὸ ἔποψιν ἀτομιστικήν, ἀλλ' ὡς ἔννοιαν κοινωνικήν (2).

8. Τέλος ὅσον ἀφορᾷ τὴν μέθοδον τῶν δύο τούτων κατευθύνσεων. Ἀμφότεραι ἀκολουθοῦν τὴν ἀξιολογικὴν μέθοδον. Ἡ διαφορὰ συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ἡ μία κατεύθυνσις θεωρεῖ ὡς ἀληθεῖς ἀξίας τὰς ὑπερβατικὰς ἀξίας τοῦ πολιτισμοῦ, εἰς ἃς καὶ αἱ νομικαὶ ἀξίαι ὑπάγονται καὶ συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας θὰ ἀποκτήσῃ τάξιν, ῥυθμὸν ἡ ἐμπειρικὴ πραγματικότης. Ἐνῷ κατὰ τὴν ἄλλην ταυτίζονται ἀπολύτως αἱ ἀξίαι πρὸς τὴν πραγματικότητα.

---

1) «der Tatbestände».

2) «soziale Rechtsgutsbegriff». Gallas: ἔνθ. σελ. 67 κ. ἑξ.

Ἐκ τῆς κοινωνίας ὡς «βιολογικῆς-πνευματικῆς ὁλότητος» ἀπορρέει ἡ ἠθικὴ καὶ τὸ δίκαιον (1).

Ἡ διαφορὰ τῶν ἀξιῶν προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι ἑκάστη κατεύθυνσις ἀκολουθεῖ ἰδίαν κοσμοθεωρίαν. Ἡ μία κατεύθυνσις θεωρεῖ ἀληθεῖς ἀξίας τὰς ὑπὲρ-ἐμπειρικάς, νοητὰς ἰδέας τοῦ πολιτισμοῦ, συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας ρυθμίζεται τὸ χάος τῆς ἐμπειρικῆς πραγματικότητος. Τὸ δίκαιον ἀποτελεῖ τὸ δέον τοῦ «εἶναι» τῆς ἐμπειρίας. Ἡ ἄλλη κατεύθυνσις ταυτίζει ἀπολύτως ἀξίαν καὶ πραγματικότητα. Ἡ κοινωνικὴ ὁλότης ἔχει ἐν ἑαυτῇ ἐσωτερικὸν νόμον, τὸν ὁποῖον ἐκφράζει, συνειδητοποιεῖ τὸ δίκαιον τοῦ νομοθέτου. «Ὁ ἀληθὴς πυρὴν τοῦ δικαίου εὑρίσκεται ἐν τῷ ἐσωτερικῷ νόμῳ τῆς λαϊκῆς (κοινωνικῆς) ζωῆς, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται ἡ ἰδική μας ἀξιολογία». Ἐξ αὐτῆς τῆς πλήρους σημασίας (κοινωνικῆς) τάξεως προέρχονται αἱ ἀξιολογικαὶ κρίσεις τοῦ νομοθέτου, καθὼς καὶ αἱ ἔννοιαι τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, αἵτινες δέον νὰ εἶναι ἀπεικονίσματα μιᾶς πλήρους ἐννοίας πραγματικότητος» (2).

Ἐπὶ τῆς μιᾶς θεωρίας πρόκειται περὶ ἑνὸς μονισμοῦ τοῦ Ἐγέλου, καὶ ἑνὸς σκέπτεσθαι ἐπὶ συγκεκριμένων (κοινωνικῶν) τάξεων, ἐνῷ ἐπὶ τῆς ἄλλης περὶ ἑνὸς δυϊσμοῦ, περὶ αὐστηροῦ χωρισμοῦ μεταξὺ ἀξίας καὶ πραγματικότητος (3).

Πάντως ἡ γνωσιολογικὴ μέθοδος ἐπ' ἀμφοτέρων παραμένει ἡ αὐτή, ἀξιολογική, τελεολογικὴ μέθοδος. Ἐπ' ἀμφοτέρων ἔχομεν τὸ αὐτὸ μετὰ-νομικὸν σκέπτεσθαι, ἀφοῦ διὰ τῶν ἀντιρρήσεων τῆς νέας θεωρίας «δὲν ἐπιδιώκεται νὰ τεθῇ ἐν ἀμφιβόλῳ ἡ σπουδαιότης τῆς θεωρίας τοῦ σκοποῦ διὰ τὴν σύνθεσιν καὶ συστηματοποίησιν τῶν ἐννοιῶν ἐν τῷ ποινικῷ Δικαίῳ» (4). Ἀκόμη ἔχομεν τὴν γνώμην ὅτι αἱ ἰδέαι, οἱ σκοποί, οὓς τὸ δίκαιον ἐπιδιώκει παραμένουν οἱ αὐτοὶ καὶ διὰ τὴν νέαν θεωρίαν, ἤτοι: ἡ ἰδέα τῆς ἀσφαλείας ἐν τῷ δικαίῳ, τῆς ἰσότητος, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐπιεικείας κλπ.— Ὅ,τι μετεβλήθη διὰ τῆς νέας θεωρίας, εἶναι τὸ περιεχόμενον αὐτῶν τῶν ἰδεῶν· αὗται προσέλαβον ἔννοιαν ἐξ ὁλοκλήρου κοινωνικήν, σοσιαλιστικὴν συμφώνως πρὸς τὸ δόγμα: «τὸ γενικὸν συμφέρον προηγεῖται τοῦ ἀτομικοῦ».

---

1) Karl Larenz: über Gegenstand und Methode des völkischen Rechtsdenkens (1938) σελ. 27 κ. ἑξ.

2) G. Dahm: der Methodenstreit in der heutigen Strafrechtswissenschaft Bd 57 Heft 3 σελ. 252 κ. ἑξ. Ἐκ τῆς λαϊκῆς ἀντιλήψεως δέον νὰ συνάγωμεν τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ φόνου, τῆς κλοπῆς κλπ.

3) Carl Schmitt: Über die drei Arten des Rechtswissenschaftlichen Denkens.

4) W. Gallas: ἐνθ. ἀν. σελ. 61.